

politicke
ZATVORENIK

GODINA XIV. - LIPANJ 2004. CIJENA 15 KN

BROJ

147



**Pola stoljeća od memoranduma hrvatskih svećenika predsjedniku
Eisenhoweru • Kavranov suborac u sibirskim logorima • Tako su
govorili komunisti • Dokumenti, sjećanja, svjedočenja**



EUROPSKA ZASTAVA I PEDERSKA PARADA

politic!

ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA

PREDsjEDNIK DRUŠTVA
Jure Knežović

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil, Ljubomir Brdar, Zorka Zane, Jure Knežović

OVAJ BROJ UREDIO
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovičeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-zagreb@hdpz.tel.hr

PRIJELOM I TISAK
TIVA Tiskara Varaždin, Trg bana Jelačića 21

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn
Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: **416446-7101 S.W.I.F.T.**
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list ureduje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i pretplatom tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

www.hdpz.tel.hr/

Mediji su javili da se u podne na Jelačićevu trgu, u središtu Zagreba, a u nazočnosti Predsjednika Republike Hrvatske diže europski stijeg. Subota je i lijep sunčani dan. Put u banku naveo me upravo kratko prije podne na Cvjetni trg preko Trga bana Jelačića. Već od Petrove crkve neobično je bilo gledati skupine od po tri ili više policajaca, ali približavanjem Trgu sve ih je više bilo, pa čak i specijalaca. Trg je bio ogradien željeznim ogradama i građane se svodilo u torove. Na Trgu su nepomično na suncu stajali oklopljeni policajci. Marice pune policije čekale su iza uglova u okolnim ulicama.

Je li potrebno toliko policije zbog dizanja europske zastave, pitao sam policajca, koji mi je objasnio da su djelomično tu zbog Predsjednika države, ali su većinom zbog pedera. Na putu do Cvjetnog trga zgušnjavala se masa građana ograničenog kretanja, čije je negodovanje bivalo sve glasnije. Cvjetni je bio hermetički zatvoren. Sigurno je više od sto tisuća građana toga dana bilo ograničeno u svojoj slobodi kretanja zbog predsjednika grada Zagreba i tri stotine pedera, koji su svoj internacionalizam iskazivali nadpisom "Carla del Ponte, volimo te", ali i onih koji su nosili čirilične nadpise. Među njima našao se neslužbeno i predstavnik grada Zagreba, koji je novinarima izjavio da je Grad ovoj skupini dodijelio 35.000,00 kuna.

Kako se ne zapitati, koji je pederski lobby u našoj državi, kad može postići da se, kad predsjednik građanin diže u središtu glavnoga hrvatskog grada europsku zastavu u nazočnosti tristo pedera, ograniči kretanje normalnim građanima, izvede tisuću policajaca na ulicu i dade pederima tridesetpetisuća puta veću pomoć, nego za skupni odlazak nevino pobijenima na Bleiburg ili Macelj, na primjer. Koliki je trošak policijskog osiguranja koji moraju porezni obveznici platiti, nije se upitao nijedan hrvatski novinar.

Je li slučaj ili znak? Čeka li nas Europa u kojoj će pederski i drugi manjinski lobbyji određivati slobodu kretanja većine. Je li tako strašno velik broj policajaca omen buduće policijske Europe, prije svega za male narode?

Jure KNEZOVIĆ
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika

"POSLJEDNJA ŠANSA"

Nije rijedak slučaj da zaljubljenici u otrcane crnouhumorne viceve kakvu birtiju pored seoskoga groblja nazovu "Posljednja šansa". Nikad ne ćete vidjeti krčmu koja se zove "Zadnja šansa", jer umovi kojima je smišljanje birtaških naziva vrhunac intelektualnog napora u pravilu ne će lučiti *posljednje* od *zadnjega*. A, koliko god se ciničnim moglo činiti, najnovija *operacija* Centra Simona Wiesenthala i Zaklade Targum Shlishi pod nazivom "Posljednja šansa" nije najmanje nalik birtaškim pothvatima. Te dvije institucije nude nagradu od 10.000 američkih dolaru "za informacije koje bi dovele do kaznenog progona i sudske presude osoba koje su počinile nacističke zločine u Drugome svjetskom ratu".

Hrvatski je tisak objavio kako je duša te akcije poznati Ephraim Zuroff, koji se tako radi fotografirao s predsjednikom Mesićem (ili ovaj s njime?). To je isti onaj Zuroff kojega je dr. Igor Primorac ne tako davno prokazao kao osobu koja ni u Izraelu ne znači ništa, pa nema nikakva razloga da Hrvatska drhti pred njom. Štoviše, da živi na okupiranome teritoriju, na zemlji koja iz dana u dan biva poprskana krvlju. Palestinskom. I židovskom, dakako. I ne boli ga što je na tuđemu. Taj isti Zuroff opet ponavlja kako će se operacija provoditi krajne temeljito i objektivno. Kako će se tražiti objektivni dokazi.

A kako to izgleda u naravi, potpisnik je ovih redaka doživio iz prve ruke, kao branitelj (točnije, opunomoćenik) sad pokojnoga prof. Mirka Eterovića. Njega je "objektivni" Zuroff optužio za ratne zločine, povodeći se neuko za pogrešnim prijevodom jednoga jugoboljševičkoga pamfleta. Tako je ustaški logornik postao zapovjednikom logora. No, Zuroff se time nije zadovoljio, nego je pronašao, imenom i prezimenom, navodne žrtve toga "zapovjednika logora". Ali, na njegovu veliku žalost, provjera arhivske dokumentacije u Zagrebu i Novoj Gradiški, kao i svjedočenja s Brača, pokazala su da su oni čiji je smrt Mirko Eterović tobože skrivio 1941. umrli nekoliko desetljeća kasnije. Prirodnom smrću. Ne uskrسavajući u međuvremenu.

Kad su potomci pok. prof. Eterovića o tome obavijestili "objektivnoga" Ephraima Zuroffa, zatraživši ispriku ili ga, u najmanju ruku, moleći da im očevo ime ne poteže po blatu, "objektivni" je Zuroff suvereno i drsko - odšutio. Dakako, ne bi se mogao tako bezobrazno ponašati, da nije asistencije nekih "objektivnih novinara". Tadašnjemu sam uredniku zagrebačkoga "Globusa", Mirku Galiću, još jednoj od tzv. perjanica (da ne kažem: sinonimu) tzv. slobodnoga novinarstva u Hrvatskoj, dostavio dokumentaciju i predložio da obradi slučaj kojim se nekoliko mjeseci hrvatski tisak opširno bavio. Pristajući, ipak, na objavlјivanje ispravka, Galić je otklonio prijedlog da se ozbiljnije pozabavi problematičnim pristupom istraživanju ratnih zločina i manipulacijom žrtvama. Jer, da nije zgodno.

I onda je prof. Eterović umro. Osmrtnica je objavljena na više mjesta, među ostalim i u ovome mjesecačniku. Nekoliko godina kasnije, "objektivni" i upućeni Zuroff opet će javno povući Hrvatsku za uho, tvrdeći da odbija procesuirati Ivu Rojnicu i Mirka Eterovića. I na tu drskost je odgovoren, i opet je od "objektivnoga" Zuroffa zatražena isprika. I opet je taj zahtjev - ignorirao. Ni on ni njegovi adlatusi nisu se oglasili kad je otvoreno pismo obitelji Eterović objavljeno u hrvatskom tisku. Prema njegovu poimanju stvari, Eterovići očito nemaju pravo na ispriku. A Stipica Mesić, novovjeki Boško Buha, i sada "daje bezrezervnu potporu" pothvatu "objektivnoga" Ephraima Zuroffa.

No, u jednome su pokretači te akcije u pravu: i u Hrvatskoj se dogodio zločin nad Židovima. Pravedno je i zakonito da krivci odgovaraju. Dogodio se i zločin nad Romima i nad Srbima. Pravedno je i zakonito da krivci i za ta zlodjela odgovaraju. Ali, dogodio se i zločin nad Hrvatima. Zar nije pravedno i zakonito da odgovaraju krivci i za ta zlodjela? Kad će Zuroff zatražiti da se kazne svi, baš svi krivci i svi, baš svi zločinci? Kad se treba obraćunati s nacističkima, valja se obraćunati i komunističkima. Zar predsjednik Mesić nije i to mogao poručiti hrvatskoj i svjetskoj javnosti, dok je s Milkom Planinc i Radom Bulatom pjevalo "Po šumama i gorama"? Bilo bi i pravednije i mudrije, no to je od njega, očito, neozbiljno očekivati...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

PRAVEDNOST JE OSNOVA
DOBROSUSJEDSKIH ODNOSA . . . 2

Prof. dr. Branimir LUKŠIĆ

O VRIJEDNOSTI SLOBODE 3

Jure KNEZOVIĆ

U VARAŽDINU OBILJEŽEN
DAN SJEĆANJA NA ŽRTVE
BLEIBURGA I KRIŽNOG PUTA . . 6

Franjo TALAN

MISA ZADUŠNICA ZA POGINULE,
NESTALE I UMRLE GOŠPIĆANE,
PRIPADNIKE DOMOBRANSKE
ZASTAVNIČKE ŠKOLE 7

Ivan VUKIĆ

BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC
I HRVATSKA DRŽAVA (V.) 8

Ivan GABELICA

TAKO SU GOVORILI
KOMUNISTI (I.) 12

HRVATSKI SVEĆENICI
U BORBI ZA SLOBODU VJERE
I DOMOVINE 13

Dr. Augustin FRANIĆ

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI
LEKSIKON HRVATSKIH
POLITIČKIH UZNIKA (XXVI.) . . 29

Jure KNEZOVIĆ

STJEPAN ŠEGO: KAVRANOV
SUBORAC U SIBIRU 31

Krešimir ŠEGO

PROCES PROTIV ZAGREBAČKIH
BOGOSLOVA I NJIHOVIH
POGLAVARA 1951. (V.) 34

Stjepan PLANTAK

POKRET «ŽUTIH
SVEĆENIKA» I NASTANAK
HRVATSKE STAROKATOLIČKE
CRKVE (X.) 41

Dr. Zlatko MATIJEVIĆ

UZ KNJIGU USPOMENA
DON BALDA MLADOŠEVIĆA . . 44

Tomislav JONJIĆ

PRAVEDNOST JE OSNOVA DOBROSUSJEDSKIH ODNOSA

Kada smo pomislili da će uskoro stupiti na snagu čak i ona anemična odluka hrvatskoga Sabora o uspostavi ekološko-ribolovnoga pojasa, hrvatska Vlada **dr. Ive Sanadera** je uputila Saboru prijedlog, da se po žurnom postupku odgodi stapanje na snagu u odnosu na članice EU i te kapitulantske i polovične odluke **Račanove** većine u ranijem sazivu Sabora. Polovične odluke zbog toga što taj hibrid nazvan ekološko-ribolovni pojas nema uporišta u Konvenciji o pravu mora iz 1982., nema međunarodno-pravnu zaštitu kao što to ima IGP (isključivi gospodarski pojas, exclusive economic zone), nema sve sadržaje kao IGP, te ne daje pravo na naknadu štete iz međunarodnog Fonda za obeštećenje zbog onečišćenja uljem ako bi se to onečišćenje dogodilo u akvatoriju mogućeg ali neproglashedenog IGP.

Razlog ovoga prijedloga hrvatske Vlade? Da se ne bi ostvarenjem ribolovne i ekološke zaštite hrvatskih nacionalnih interesa na moru narušili odnosi s Italijom i Slovenijom, pa te zemlje tada ne bi podržale ulazak Hrvatske u EU. Ako bi Hrvatska slijedila primjer više od 100 zemalja na svijetu i ostvarila svoje pravo koje joj daje međunarodna Konvencija o pravu mora iz 1982., to bi, navodno, bio neprijateljski čin prema susjedima! Zar odredbe međunarodnog prava mogu narušavati međunarodne odnose? Ako Italiji i Sloveniji smeta sada zaštita hrvatskog ribarstva i primorskog turizma, zar im to isto neće smetati i kasnije, pa i kad Hrvatska postane članicom EU? Oprostite na ovoj naturalnoj metafori, ali ako EU od Hrvatske traži da skine hlače još prije ulaska u EU klub, što će od nje tek tražiti kad ona uđe u taj klub? Italija ima i te kakav interes da Hrvatska ne osnuje IGP, pa ni tu anemičnu tvorevinu nazvanu ekološko-ribolovni pojas, jer Italija, sa svojom tehnički suvremenom ribarskom flotom, modernim ribarskim lukama, hladnjacama i veletržnicama ribom, "izvuče" godišnje iz Jadrana 200 do 250 milijuna eura koristi od ribe. A kako je talijanska strana Jadrana znatno siromašnija ribom, i kako se najveće živo bogatstvo Jadrana nalazi do 200 nautičkih milja od obale, dakle na području potencijalnog IGP, talijanska je ribarska industrija životno zainteresirana loviti u akvatoriju hrvatskog potencijalnog gospodarskog pojasa (a ponekad i u hrvatskom teritorijalnom moru). Napomenimo, da je u zadnjih desetak godina riblji fond na području hrvatskog

Piše:

prof. dr. Branimir LUKŠIĆ

teritorijalnog mora i neproglashedenog IGP umanjen za 40%, zbog prelova i načina kočarenja uglavnom stranih ribarskih brodova.

Što se, pak Slovenije tiče, ona je, prema izjavi uglednih slovenskih pravnih stručnjaka **Iztoka Simonitija** i **Marka Sotlara** u ljubljanskoj "Reviji za međunarodne odnose" (1996., str. 88.), svojom deklaracijom o nezavisnosti i međunarodnom priznanju prihvatala



"kako nema direktni pristup otvorenom moru, pa stoga ne može imati ni svoj isključivi gospodarski i epikontinentalni pojas. "Nakon neshvatljivog popuštanja Hrvatske prema Sloveniji glede dijela hrvatskog teritorijalnog mora, apsurdno bi bilo da sada Slovenija arbitrira i glede hrvatskoga prava na IGP, ili glede toga pravnog hibrida nazvanog ekološko-ribolovni pojas.

Odricanjem od međunarodnopravnog ovlaštenja da uspostavi svoj IGP, ili da svoj ekološko-ribolovni pojas stavi na snagu, hrvatska je Vlada podlegla ucjeni Italije i Slovenije na štetu gospodarskih interesa Hrvatske, osobito ribarstva i turizma. Treba imati na umu, da je IGP naročito važan u ribolovnom i ekološkom aspektu, i to mnogo više od tzv. ekološko-ribolovnog pojasa. Održući se od zaštite svojih ribolovnih područja, koja

strani ribolovci svakim danom devastiraju, Vlada osiromašuje hrvatsko ribarstvo, jednu od najvažnijih grana gospodarstva Hrvatske. I još jedna opasnost. Kada EU na temelju postojećeg stanja odredi dopuštene kvote ulova ribe za svoje sadašnje i buduće članice, Hrvatska će tome sporazumu pristupiti sa sadašnjom sirotinjskom kvotom.

Opasnost za ekologiju od neproglashedenja IGP je naročito vezana za plovidbu tankera u balastu do luke Omišalj, gdje krcaju nisku naftu. Oni plove preko hrvatskog potencijalnog IGP i hrvatskog teritorijalnog mora. Opasnost od ispusta balastnih voda iz tih brodova je velika, kako na fizikalno-kemijskoj razini (onečišćenje mora), tako i na biološkoj razini (ispuštanje u Jadran virusa, bacila, poremećaj biološke ravnoteže Jadrana). Nakon jedne od ovakvih katastrofa sa nesagledivim posljedicama za hrvatsko ribarstvo, a osobito za naš obalni i otočni turizam, ne bi bilo "popravnog ispit". Osim toga, kada bi se dogodila ekološka katastrofa izljevom naftne na području neproglashedenog IGP, Hrvatska vjerojatno ne bi imala pravo na obeštećenje iz Međunarodnog fonda, jer je za to predvjet proglašenje IGP.

Zaključimo: odredbe međunarodnog pomorskog prava glede zaštite interesa Hrvatske kao obalne države jasne su i kategorične. Nažlost, praktična politika hrvatske Vlade je, kako vidimo, u ovom pitanju daleko od norma međunarodnog prava, i ona se pokušava povoditi nagodbenaštvo i popuštanjem na štetu tih nedvosmislenih ovlaštenja. Iluzija je htjeti graditi mir negiranjem načela pravednosti, i dobrosusjedske odnose popuštanjem ucjenama. Ta politika "land for peace", ili ovdje "sea for peace", nije se nigdje pokazala uspješnom. Hrvatska, stoga, treba: žurno proglašiti IGP, a onda u bilateralnim sporazumima sa Slovenijom i Italijom urediti pitanje izlova viškova ribe u smislu odredaba međunarodnog prava; donijeti odluku da ribarstvo Hrvatske dobije status nacionalnog interesa; pokrenuti inicijativu da se cijeli Jadran proglaši "osobito osjetljivim morskim područjem" ("specially sensitive sea area"), što bi imalo za posljedicu postrožene mjere međunarodne zaštite.

Dopustite mi da završim jednom izrekom hrvatskog duhovnog velikana **dr. Ante Starčevića**, koja može poslužiti kao opomena svima onima koji misle, da će ih stranac poštovati, ako sami sebe ne poštaju: "Tko sam za se ne mari, čemu da se nada od drugih. Koga nose tuđe noge, neka se ne čudi ako padne".

O VRIJEDNOSTI SLOBODE

Zemaljski opunomoćenik za dokumentaciju tajne službe DDR-a u Slobodnoj državi Thüringen, u zajednici sa Zakladom za savladavanje posljedica komunističke diktature iz Berlina, već godinama poziva zastupnike udruga žrtava komunizma i poticajnih skupina za savladavanje posljedica nepravde u komunističkoj DDR kao i goste iz cijele Njemačke na kongres. Pozivu se obično odazove 200-tinjak osoba, među kojima i gosti iz Istočne Europe. Ove je godine kongres održan od 21. – 23. svibnja 2004. u auli sveučilišta Friedrich-Schiller u Jeni, pod mottom "O vrijednosti slobode".

Na kongresu se, osim poticanja razumijevanju udruga međusobno i njegovanja veza s međunarodnim institucijama za ljudska prava i savladavanje posljedica komunističke diktature, uvijek radi i o produbljenju diskusije o aktualnom stanju.

Kongres su otvorili predsjednik Slobodne države Thüringen **Dieter Althaus** i **prof. dr. Richard Schröder**, rektor sveučilišta Friedrich-Schiller u Jeni, koji je i održao glavno predavanje na temu "O vrijednosti slobode". Sudionike Kongresa primila je predsjednica Thürinškog parlamenta gospođa **Christine Lieberknecht**, a pozdravio ih je gradonačelnik Grada Jene **dr. Peter Röhlinger**.

Položaj žrtava komunizma u Evropi

Pod vodstvom **Jörna Mothesa**, drugoga dana su međunarodni sudionici izlagali o stanju u svojim zemljama. Gospodin **Aliaksandr Bialiatski** iz Centra za ljudska prava "Viasnia" (Proljeće) govorio je o teškom stanju u svojoj Bjelorusiji, o punim zatvorima političkih zatvorenika i nezainteresiranoći demokratskih država da svojim pritiskom na vlast u Bjelorusiji olakšaju stanje ljudskih prava. Iz Ruske Federacije nastupili su gospoda **Elena Žemekova** i **Arsenij Roginskij** kao predstavnici "Memorijala", udruge koja ima 60 podružnica na području Ruske Federacije i nekoliko muzeja žrtava komunističkog nasilja. U svojem izlaganju gospoda Žemakova istakla je da u školama u Rusiji postoji veliko zanimanje profesora i učenika za razdoblje

Piše:

Jure KNEZOVIĆ

blje kad su njihovi djedovi i očevi putovali u vlaku bez voznog reda. Da učenici ispituju svoje djedove i bake i o



Sudionici Kongresa kite spomenik žrtvama koji se nalazi u središtu Jene

tome pišu sastavke, a Memorijal najbolje nagrađuje. Velika podrška su im profesori ruskoga i povijesti. Gospodin **Gábor Kiszely** vodi u Budimpešti muzej "TerrorHáza" (Kuća terora). To je muzej u središtu nekadašnje madžarske tajne komunističke policije. I oni su uspjeli zainteresirati mladež. Njihov recept je izravna agitacija preko jedne vrste teklića. Radi se o jednoj osobi koja ima zadatku obilaziti škole i ustane i na taj način upoznavati osoblje s aktivnostima muzeja, koji onda pojedinačno ili organizirano posjećuju muzej i upoznavaju se sa strahotama komunističkih metoda nasilja. **Dr. Traian Orban** od rumunske udruge "Memorialul Revolutiei 16-22 Decembrie 1989" prikazao je film o podignutim spomenicima Revoluciji i govorio o njegovanju uspomene na rušenje komunizma u Rumunjskoj. Predstavnik Movimiento Cubano Unidad Demokratica gospodin **Jorge Luis Garcia Vazquez** govorio

je teroru o koji još danas provodi već oronuli komunistički diktator **Fidel Castro** u njegovoj domovini Kubi. Temperamentnim govorom i opisima mučenja političkih uznika u Kubi zagrijao je auditorij. Nije promaklo da problem Fidela Castra u biti odgovara kaubojskom susjedu, pa se samo zbog toga tako dugo taj zločesti dečko, koji je svjetskom policajcu puno bliže od Sadama, mogao i održati.

U nastavku su svoja izvešća podnosili predstavnici njemačkih udruga među kojima je zapaženo ono **dr. Behrendsa** iz sjeverne njemačke pokrajine Mecklenburg-Vorpommerna. On već pet godina istražuje arhiv tajne policije koji se odnosi na sveučilišne profesore, a koji sada pokazuju za ta njegova istraživanja veliko zanimanje. Nakon izvešća njemačkih udruga sudionike je u ev. crkvi sv. Mihovila u Jeni **Frank Döbert** upoznao s početkom oporbenoga organiziranog djelovanja, a prikazan je i film o ustanku 17. lipnja 1953., koji javna televizija nije htjela emitirati. Potom su sudionici, podijeljeni u nekoliko skupina, provedeni gradom Jena, čija se jezgra proteže na 400 x 500 metara. Kako pripovijeda **Jürgen Haschke**, Jena je bila staro slavensko naselje a nalazi se na istočnoj obali rijeke Saale. Arheološki nalazi potvrđuju da je tu bilo naselje još prije 10 tisuća godina. Kod stanovnika na zapadnoj obali Saale postojala je izreka, da ženidba s istočnosaalskom osobom donosi nesreću. Danas ta izreka nema više nikakvu vrijednost. Ostalo je još da se stanovnik koji se rodio u Jeni zove Jenensis, a koji je došao živjeti nakon rođenja u Jenu zove se Jenaer (Jener). Da je od toga malog slavenskog mještana Jane nastalo poznato mjesto Jena zahvaliti se može najprije političkoj mudrosti feudalca koji je tu ute-meljio sveučilište, potom **Friedrichu Schilleru** koji je predavao na sveučilištu i staklarskoj industriji koja je njemačkom preciznosti u tvrtki Zeiss proizvodila nendamašiva stakla.

Kritike na račun Hrvatske

Sljedećeg, dana pod vodstvom gospode **Edde Ahrberg**, opunomoćenice za dokumentaciju tajne službe DDR-a u pokrajini Saška-Anhalt, i **dr. Annette**

Kaminsky iz Zaklade za savladavanje posljedica komunističke diktature iz Berlina, na temu "Razvoj kulture sjećanja" govorili su **Jure Knezović**, Inter-Asso, Hrvatska; **Elena Žeme-**



Jure Knezović za vrijeme izlaganja

kova, Memorial, Rusija; **Gábor Kiszely**, TerrorHáza, Madžarska i g. **Erhart Neubert** iz Berlina.

Težište rasprave na temu "razvoj kulture sjećanja" stavljen je na europsku povijest nakon 1989. godine i to na pitanja: može li se o proživljenom slobodno govoriti, mogu li žrtve doživjeti pravdu, odšteta za materijalnu štetu, priznanje za pretrpljenu duševnu i tjeslesnu bol, odnos zločinac-žrtva, pisanje povijesti, mediji – mogućnost javnog iskazivanja u medijima, školama i stvaranje javnog mijenja.

Predstavnica Memorijala iz Ruske Federacije, gospoda Žemekova, govorila je o specifičnosti ruskog savladavanja komunističke prošlosti i istakla činjenicu da je Rusija zatvarala i strane državljane, a da Duma (ruski parlament) donosi nejasne zakone ili odgovlači s donošenjem potrebnih zakona. Ruske vlasti su neke povlastice koje su po starom zakonu, kojeg su bili donijeli preplašeni komunisti nakon pada komunizma, po ugledu na zakon o žrtvama fašizma, sada ukinule. Tako su povlastice da politički uzniči plaćaju samo 50% cijene za javni prijevoz i jednom godišnjem besplatno putovanje vlastom jednostavno ukinuli, a odštetu država "zaboravi" isplatiti. Na prsvjede žrtava država odgovara da se

danasa živi u slobodi i nema više povlaštenih.

O doživljaju pravde i materijalnoj odšteti govorio je, kao predsjednik Internacionalne asocijacije, Jure Knezović. Istakavši da ima država u kojima još ne postoji zakon o pravima bivših političkih uznika, kao npr. Bosna i Hercegovina ili pak države kao Albanija i Bugarska, koje su isplatile odštetu, istina odmah, ali uvredljivo malo. Posebno je pogubna situacija u nekim državama, kao što je Slovenija, gdje se IB-ovcu isplati više neko inom političkom uzniku, pa u toj državi ne može biti govora o pravednosti. Najbolje, premda ne idealno, postupile su Češka i Slovačka, koje su u dva navrata isplaćivale odštetu i pokušale izravnati žrtve komunizma sa žrtvama fašizma. Nevolja je u izračunavanju mirovina, jer je startna osnovica žrtava fašizma bila neusporedivo povoljnija, a oni su mladi i krepki s povlaštenih radnih mesta i s beneficiranim stažom odlažili u mirovinu, dok je kod ostarijih žrtava komunizma start bio zadnje klasno radno mjesto; osim toga u ovim državama pravo po zakonu imaju samo oni politički uznici koji su izdržali više od tri mjeseca zatvora. Slično su nas-

posebno odrazilo priznato pravo, jer se u Njemačkoj mirovina obračunava po uplaćenom iznosu, a za priznati staž nije nitko uplatio, pa je tako ostalo pravo na papiru. Izlaganje kako je HDPZ riješio pitanje mirovina izazvalo je posebno zanimanje kod nazočnih. Istina, Hrvatska nije ispunila obvezu isplate naknade a čak je i donijela protuustavni zakon, oštetivši tako žrtve komunističke diktature. Budući to ni ova vlast ne popravlja, Hrvatska nije mogla dobiti pohvalu koju je zaslužila kad je riječ o mirovinskem zakonu za političke uznike. O tome što su žrtve proživjele, uglavnom se u svim bivšim državama može govoriti, ali ni jedna država, kao Hrvatska, nije donijela takve propise po kojima se u svoj dossier može pogledati, a da se ne smije ništa zapisati niti kopirati, te ako se upotrijebi što je videno u dossieru, dolična žrtva može biti kažnjena.

Takvo nešto izazvalo je zgražanje o pravnom poimanju kod auditorija, pa se postavilo pitanje jesu li komuniči sami donijeli taj zakon, na što je odgovoren potvrđeno, ali i da su drugovi taj propis upakirali u tkz. pomirbu. Gospodin Neubert je s pravom konstatirati



Dr. Annette Kaminsky vodi raspravu

tradali i njemački bivši politički uznici, koji istina imaju debole zakone za sve vrste odšteta i dobili su odštetu od 600 DM po mjesecu, ali se na mirovinu nije

rao, da pomirba ne može biti u koliziji s pravom (Versöhnung kann nicht gegen das Recht laufen). Na primjeru u Hrvatskoj govorilo se o odnosu



Jure Knežović za vrijeme izlaganja

zločinac-žrtva. Dok se u pravnim državama progone počinitelji, u Hrvatskoj su zločinci mirno uživali svoje povlastice stečene na kvarinu. Ubojica **Ive Mašine** vlasti je bio poznat, ali ga nitko nije ni ispitao, a kada je umro, potiho se govorilo da je on bio ubojica toga časnoga hrvatskoga političkog uznika. Hrvatska je propustila priliku osuditi ubojice i tako sudske dokumentirati da su komunistički policajci, izvršavajući svoje partijske dužnosti, činili zločine, a da su žrtve nemoćni i nevini hrvatski uznici.

Tako se povijest iskrivljuje jer se komunistički zločini umanjuju. Često se ponašamo kao da je sve u redu i čisto, pa je potrebno samo malo pomesti po čoškovima. Često se čuje da nitko nije kriv za počinjene zločine, da su to bila neka vremena i tako sve imaginarno. Čak je i **Egon Kranz**, visoki DDR-ovski funkcionar u svojoj obrani na sudu rekao da nije on kriv, nego je "kriva povijest". Pobjednici su napisali povijest za porobljene narode kojima se stalno ponavljala njihova krivica. Srednjoeuropljani su stalno ratovali iz nacionalnih razloga. Od novije povijesti puno je toga već zaboravljeno, a naša sjećanja su tek zadnjih 15 godina. Zaboraviti se ne može suodgovornost Zapada, koji je za saveznika priznao zločinca **Staljina**. U ujedinjenoj Europi mora se utvrditi što je Zapad skrивio, a ne samo što je Istok. Na što se može nasloniti cijela Europa

– upitao je Neubert i nastavio: Na novu povijest koju zajednički trebamo napisati, a u kojoj se dvije diktature ne mogu razdvojiti. Borba za slobodu – to je na Zapadu protiv fašizma a na Istoku protiv komunizma. Europu može na okupu držati europska povijest koja se mora napisati, a to je EU-slobodarska povijest, jer posljednjih 200 godina su godine europske borbe za slobodu i jedinstvo Europe. Potrebno stvoriti europske institucije da Zapad shvati da su narodi platili veliku cijenu slobode – vrlo veliku.

Mediji su prošli najgore. Skoro u svim zemljama postoji problem ignorancije žrtava komunističkog terora, a kada se i ne ignorira, malo je književnika koji se u svojim literarnim djelima bave problematikom žrtava komunističkog terora. Slično je i s drugim umjetnicima, pa se postavilo pitanje objektivnosti umjetničke struke.

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od objavlјivanja posljednjih podataka do 20. lipnja, pomoć za **Politički zatvorenik** uplatili su sljedeći darovatelji:

N.N.		Zagreb	4.000,00
Jozo	Misir	Grude	500,00
Emilija	Kutleša	Zagreb	100,00
Zorica	Čengić	Zagreb	200,00
Ivan	Košć	Bjelovar	1.000,00
Ante	Gojević	Zagreb	20,00
Srećko	Gabrilovac	Zagreb	1.000,00
Katarina	Vučaj	Zagreb	200,00
Stanislava	Rotkvić	USA	500,00
Janjko	Sarajlić	Dusseldorf	75,00
Ljubo	Wolitz	Dubrovnik	180,00
Antun	Lukačević	Dubrovnik	500,00
Andelka	Franičević	Zagreb	1.000,00
Josip	Kurtović	Kaštel Novi	300,00
Mirko	Brekalo	Zagreb	1.000,00
Josip	Marjanović	Zagreb	100,00
Borislav	Pleić	Zagreb	2.000,00
Branko	Rakarić	Zagreb	300,00
Mijo	Glavina	Klis	500,00
ukupno			13.475,00

Svima se od srca zahvaljujemo, uzdajući se i ubuduće u Vašu susretljivost.

(Ur.)

U VARAŽDINU OBILJEŽEN DAN SJEĆANJA NA ŽRTVE BLEIBURGA I KRIŽNOG PUTA

Povodom 15. svibnja, Dana sjećanja na žrtve Bleiburga i "križnog puta", izaslanstvo Društva za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava iz Varaždina položilo je vijenac kod novopodignutog spomen-križa na grobištu "Dravska šuma" u Varaždinu. Nakon položenog vijenca i zapaljenih svijeća, prisutni su molitvom za žrtve poratnog komunističkog terora, poubijane na grobištu Dravska šuma Varaždin završili sjećanje na poratne likvidacije u Varaždinu i u tek „oslobođenoj“ Europi. Molitvu je predmolila **Antonija Makaj**, i sama žrtva poratnih komunističkih logora i progona, a uz spomen-križ zapaljene su i svjeće predstavnika udruge Hrvatskog domobrana Varaždin, kao i članova Hrvatskog društva političkih zatvorenika - podružnice Varaždin.

Prigodnoj komemoraciji i molitvi za stradale sudionike križnog puta i žrtve grobišta „Dravska šuma“ Varaždin prisustvovali su i neki članovi obitelji poginulih žrtava iz poratnog razdoblja iz Varaždina, a kod spomen-križa često zastanu pojedinci koji u spomen na stradale zapale svijeće i sjete se nestalim rođaka i prijatelja, stradalih u poratnim likvidacijama, rekao je **Anto Miličević**, ribič i prognanik iz Vukovara koji samoinicijativno kosi raslinje oko spomen-križa i vodi brigu o čistoći još nedovršenog spomen-obilježja.

Podsjećamo, u Hrvatskoj je evidentirano više od 600 grobišta i stratišta Drugoga svjetskog rata i porača. Samo na području sjeverozapadne Hrvatske, odnosno Varaždinske, Međimurske i Krapinsko-zagorske županije postoji više od stotinu jama i graba u kojima se nalaze tijela poubijanih žrtava. Prema izjavama svjedoka, jedno od najvećih je grobište na Dravi kraj Varaždina, a prema pričanju starijih stanovnika, Dravom su u poratnim danima rata iz smjera Slovenije plivali leševi, pojedinačno i u skupinama. Neke od žrtava bile su međusobno vezane žicom, te su kasnije leševi, nošeni maticom rijeke, plivali Dravom, što je izgledalo kao da

Piše:

Franjo TALAN

rijekom "pliva jato ptica", rekao je jedan od svjedoka.

Poratne likvidacije na Dravi događale su se odmah nakon rata, a na stratište prema Dravskoj šumi odvoženi su ljudi odmah nakon "oslobodenja" 1945. Pretpostavlja se da su na Dravi u poratnim likvidacijama stradali i brojni uglednici grada, varaždinski profesori, ranjeni vojnici iz varaždinskih bolnica, sudionici "križnog puta". U poratnim likvidacijama na Dravi i dravskoj šumi stradao je velik broj ljudi. Nakon rata iz Varaždina su nestali brojni uglednici grada, varaždinski profesori (Josip Kaštelan, Franjo Galinec, Vlado Gerčan i Štefica Detschbauer, a u lipnju je ubijen i nenamješteni profesor biologije Josip Hrupački), svećenici (Josip Kalajdžić, Hinko Kroder...), ranjeni vojnici iz varaždinskih bolnica, sudionici "križnog puta", zarobljenici iz logora (Varteks, Veška..), zatvorenici Udbe i mnogi drugi, a u poraću je nestao i Ukrajinac dr. Bazilij Baricki, koji se kao dijete uspio spasiti bijegom od Staljinova terora u domovini. Među žrtvama najviše je bilo ljudi iz sjeverozapadnog dijela Hrvatske i ljudi koji su se igrom sudsbine zatekli u gradu ili su za vrijeme rata tu obnašali neku od funkcija, bilo u vojnoj ili u civilnoj vlasti.

Nastojanja mnogih za podizanje spomen-obilježja na grobištu Dravska šuma Varaždin objedinjena su 2000., a s ciljem ubrzanja dobivanja potrebnih suglasnosti u rujnu mjesecu iste godine osnovano je Društvo za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava – rekao je Franjo Talan, predsjednik Društva. Potkraj listopada 2001. privremeno je na grobištu **Dravska šuma** Varaždin postavljen mali drveni križ, a izgradnja spomen-obilježja započeta je nakon dobivanja potrebnih suglasnosti i dozvola u lipnju 2003. Financiranje izgradnje

odvija se iz prikupljenih donacija i dobrotoljnih priloga pojedinaca i ustanova, a u dosadašnjim radovima u spomen-obilježje ugrađeno je preko 29 prostornih metara betona i nasuto oko 30 prostornih metara šljunčanoga i zemljjanog materijala. Iako su još ostala nepodmirena dugovanja prema izvođaču izvedenih radova, u Društvu vjeruju da će do sredine lipnja spomen-križ biti završen kako bi se trajno sačuvao spomen na poratne žrtve. U Društvu zahvaljuju svima koji su u dosadašnjem razdoblju pomogli realizaciju podizanja spomen-obilježja, a svi koji mogu i žele pomoći izgradnju spomen-križa, svoj dar mogu poslati na adresu; **Društvo za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava, Franjevački trg 7/2, 42 000 Varaždin. Broj žiro računa je 2391004-1100025929.** Kao svrhu uplate potrebno je naznačiti: za spomen-križ, a svaki dar upisuje se u knjigu darovatelja.

Od proljeća ove godine radnje potrebne za završetak spomen-križa vodi posebni Odbor koji brine ispunjenju rokova i o vrsti ugradbenog materijala, kako bi se spomen-obilježje uklopiло u Dravsku park-šumu, rečeno je na komemorativnom skupu održanom 14. svibnja na grobištu Dravska šuma Varaždin. Prema riječima vlč. Ivana Žmegača, župnika župe Sv. Josip – Banfica Varaždin, na čijem području se nalazi veći dio grobišta (koje jednim dijelom prelazi i na područje varaždinske župe Sv. Fabijana i Sebastijana – Dobroga pastira op. F. T) i gdje je podignut spomen križ, blagoslov spomen-križa i misa zadušnice za žrtve poratnih likvidacija na rijeci Dravi u Varaždinu održat će se u subotu 19. lipnja 2004. s početkom u 17 sati, a koncelebriranu misu zadušnicu predvoditi će msgr. Marko Culej, varaždinski biskup. Pet metara visok križ svojom bjelinom podsjeća na nevinost žrtava koje je poratna komunistička vlast poubijala u poratnom učvršćivanju vlasti i zastrašivanju drukčijeg stanovništva.

MISA ZADUŠNICA ZA POGINULE, NESTALE I UMRLE GOSPIĆANE, PRIPADNIKE DOMOBRANSKE ZASTAVNIČKE ŠKOLE

U katedrali Navještenja Blažene Djevice Marije u Gospiću, 29. svibnja 2004. gospicki je župnik **Ante Luketić** služio svetu misu zadušnicu za poginule, nestale i umrle Gospicane pripadnike Domobranske zastavničke škole u Zagrebu:

1. Milana Ugarkovića, pukovnika, zapovjednika DZŠ
2. Dragu Asića, časnika
3. Josipa Čanića, časnika
4. Petra Čanića, časnika
5. Nikolu Rukavinu, časnika
6. Nikolu Japundžića, časnika
7. Antu Ugarkovića, časnika
8. Josipa Prpića, časnika
9. Milu Zubčića, časnika
10. Ivana Jurkovića, časnika
11. Ivana Rukavinu, časnika
12. Milana Miću Murata, časnika
13. Juru Šutiju, časnika
14. Božidara Jurjevića, pitomca
15. Marijana Otu Lisca, pitomca
16. Zvonka Ivšića, pitomca
17. Stjepana Serdara, pitomca
18. Željka Rogića, pitomca
19. Milana Stilinovića, pitomca
20. Marijana Stilinovića, pitomca
21. Antu Stilinovića, pitomca
22. Luku Biondića, pitomca
23. Dragu Kasumovića pitomac
24. Lovru Marasa, pitomca
25. Milana Alara, pitomca
26. Božu Frkovića, pitomca
27. Josipa Frkovića, pitomca
28. Franju Pavelića, pitomca
29. Ivana Pavičića, pitomca
30. Franju Tonkovića, pitomca
31. Josipa Tomljenovića, pitomca
32. Tomu Turića, pitomca
33. Josipa Vukelića, pitomca
34. Milana Vukelića, pitomca
35. Pavla Vukelića, pitomca
36. Antu Vukovića, pitomca
37. Josipa Katića, pitomca
38. Milana Milinkovića, pitomca

Piše:

Ivan VUKIĆ

Većina ovih mladića pohađala je gospicku gimnaziju i učiteljsku školu, šetala gospickim korzom, kupala se u rijeci Novčici i sanjala o slobodi Hrvatske. Teško su, kao u ostalom većina Hrvata, podnosili državni teror Kraljevine Jugoslavije. Kad je uspostavljena Nezavisna Država Hrvatska spremno su se stavili u službu Domu i Narodu. Nisu bili fašisti kakvih ih njihovi krvnici, jugoslavenski partizani i jugokomunisti prikazuju. Borili su se za slobodu i dostojanstvo svoga naroda, što je temeljno ljudsko pravo. U Domobransku zastavničku školu u Zagrebu tijekom četiri godišta, od 1941. do 1945., bilo je upisano 719 pitomaca. Upisanih Gospicana bilo je ukupno 46. Pokolj nakon sloma NDH, Bleiburga i križnih putova preživjelo je samo 196 pitomaca. Prirodnom smrću nakon sloma 1945. umrla su osmorica iz Gospicja. Danas ih je još živilih šestoro.

Misi je nazočila mala skupina Gospicana, svega trinaest, a bila je subota ujutro, neradni dan. Dan je bio sumoran, kišilo je. I nebo je plakalo. Tužno. No, to je naša zbilja. Jedne žrtve uz groblje Svetе Marije Magdalene prekrili su asfaltom, a druge su potisnuli u zaborav. To što je bilo malo vjernika na misi ne čudi, jer je starih Gospicana malo još živih. Mladi o ovome ništa i ne znaju. Tko bi ih o tragediji njihovih vršnjaka trebao upoznati i podučiti? Gospicka gimnazija, Visoka učiteljska škola, Pučko otvoreno učilište i nadležne službe u gradu Gospicu i Županiji ličko-senjskoj? Da, trebali bi, ali za to treba ljubavi i domoljublja! Tre-

bali bi obilježiti i obljetnicu Krbavske bitke, izgon Turaka iz Like, Senjske žrtve, Velebitski ustank, godišnjicu rođenja oca domovine dr. Ante Starčevića i drugih velikana s naših prostora, pobjedu u Domovinskom ratu i postrojavanje pobjedničkih postrojbi. Umjesto pozitivnog ozračja, osjećaja zajedništva, ponosa i dostojanstva, doživljavamo poniženja, jer se u pravilnim vremenskim razmacima dežurni za upokoravanje Hrvatske obruše preko tiska i elektronskih medija na Gospicane optužujući ih za navodnu zloču i zločinstva. Zašto? Ništa se ne događa slučajno!

ĆUDLJIVA HRVATSKA ZEMLJA

Godinama ne dolijeću laste u ovaj

kraj.

Godinama nema cvjetnih proljeća.

Horizont je zid – išaran, umoran.

*Ćudljiva Hrvatska zemljo,
u preobrazbama svojim,
u tebi uvijek gori.*

Pogled im okivaš zidom.

Rijeći im okivaju zidovi.

Misli im okivaju zidovi.

*Tko bi rekao
da će boja tvoga cvijeća
ljubomorno čuvati pogled od
proljeća?
Tko bi rekao?*

*Ćudljiva Hrvatska Zemljo,
u preobrazbama svojim
u tebi uvijek gori,
a žrtve su sinovi tvoji.*

BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (V.)

HRVATSKA U DOBA ŠESTOSIJEČANJSKE DIKTATURE

I nakon 1924. velikosrpsko nasilje nad hrvatskim narodom nastavilo se je nesmanjenom žestinom. S vremenom se je čak i povećavalo. Dana 23. prosinca 1924. na Hrvatsku republikansku seljačku stranku je primijenjen Zakon o zaštiti bezbednosti i poretku u državi, koji je inače bio donesen protiv komunista, pa je ona zabranjena. Početkom siječnja 1925. uhićeni su Stjepan Radić i ostali njegini prvaci. Uslijedili su progoni te stranke po cijeloj Hrvatskoj. U takvim okolnostima Radić je odlučio promijeniti svoju politiku. Njegov sinovac **Pavle Radić** je 27. ožujka 1925. u svoje ime, u ime Stjepana Radića i u ime cijele HRSS-e izjavio, da priznaje "sveukupno političko stanje, kako je danas po Vidovdanskom ustavu sa dinastijom Karadordevića na čelu"(35). A sam je Stjepan Radić 16. svibnja te godine iz zatvora poručio "da se naš hrvatski narod ne će nikada pravo sliti sa srpskim, dok se Hrvati ne oslobođe Rima, i to posvema", pa bi "trebalo stvoriti hrvatsku crkvu, nezavisnu od Rima, nacionalnu, koja bi se lako - tokom vremena - spojila sa Srpskom pravoslavnom crkvom"(36). Ovo je bila Radićeva podpuna politička kapitulacija i odricanje od sveukupnoga dotadašnjeg nacionalnog i državnopravnog programa. Odsada je on vodio političku borbu, polazeći isključivo sa stajališta unitarističke i centralističke države, zalažeći se samo za prava i slobode građana i njihovu jednakost i ravнопravnost pred zakonom. Unatoč tomu Srbi mu ni dalje nisu vjerovali, pa su, izgleda u dogovoru s dvorom, organizirali na nj atentat, što ga je izveo narodni zastupnik **Puniša Račić** u Narodnoj skupštini u Beogradu 20. lipnja 1928. Na licu mjesta je ubio **dr. Đuru Basaričeka** i Pavla Radića, a teško ranio Stjepana Radića, **dr. Ivana Pernara** i **Ivana Grandu**. Od ozljeda zadobivenih u atentatu Radić je umro 8. kolovoza 1928. Nakon lipanskog atentata on je opet napravio politički zaokret, najradikalniji od svih svojih dotadašnjih zaokreta, ali u hrvatskome državnopravnom smislu. Dopisniku njemačke novinske agencije dao je 24. srpnja te godine, dakle petnaestak

Piše:

Ivan GABELICA

dana prije smrti, izjavu, u kojoj, stopostotno prihvatajući pravašku argumentaciju, zahtijeva podpuno nezavisnu hrvatsku državu, no u personalnoj uniji sa Srbijom(37). Znači, on ni pred smrt nije imao snage posveraskinuti sa Srbijom i Jugoslavijom.

nezavisne hrvatske države", pa je predložio donošenje zaključka, "da se pozovu u Zagreb svi zastupnici koji su u hrvatskim zemljama birani dne 23. siječnja 1927. godine, da se temeljem narodne volje ujedine u jedno tijelo i postave jedinstveni zahtjev za uspostavu hrvatske nezavisnosti zaključene na Hrvatskom državnom saboru dne 29. listopada 1918. godine"(38). Krajem lipnja 1927. ovomu Hrvatskom bloku je pristupila i Hrvat-



Ulagak srpske vojske u Zagreb 1918.

Hrvatska stranka prava je i nakon 1925., pa tako i nakon lipanskog atentata nastavila sa svojom dotadašnjom politikom: borba za obranu hrvatske narodne samobitnosti i uspostavu hrvatske državne nezavisnosti. U njezinim redovima svojom odlučnošću se sve više ističe mladi zagrebački odvjetnik **dr. Ante Pavelić** (kasniji poglavnik Ustaškoga pokreta i Nezavisne Države Hrvatske – op. I. G.), koji daje ton njezinu cjelokupnom radu. U svrhu okupljanja hrvatskih nacionalnih snaga ona je sredinom 1925. s Hrvatskim seljačkim republikanskim savezom, što su ga osnovali disidenti iz HRSS-a poslije Radićeve kapitulacije, stvorila Hrvatski blok. Kao izabrani oblasni zastupnik Pavelić je na sjednici zagrebačke oblasne skupštine 23. veljače 1927. u ime Hrvatskoga bloka izjavio, da se prava hrvatskoga naroda "mogu uspostaviti jedino ostvarenjem

ska federalistička seljačka stranka pod vodstvom **dr. Ante Trumbića**. Na izborima za Narodnu skupštinu 11. rujna 1927. u Zagrebu su narodnim zastupnicima izabrani kandidati Hrvatskoga bloka dr. Ante Trumbić i dr. Ante Pavelić. Na sjednici Narodne skupštine u Beogradu Pavelić je 28. listopada 1927. u svoje i u Trumbićevu ime pročitao izjavu, u kojoj se kaže, da sudjelovanje "Hrvatskoga bloka u parlamentarnom radu Narodne skupštine ne znači, da to faktično stanje" oni priznaju i odobravaju. "Naprotiv, Hrvatski blok će svim zakonitim sredstvima raditi, da se odnošaj hrvatskog naroda iz temelja izmijeni, uspostavom hrvatske državne samostalnosti"(39). Dakle, nema ni jedne zgode, koja joj se pruža, a da Hrvatska stranka prava ne istakne svoje protivljenje postojećem političkom položaju hrvatskoga naroda i

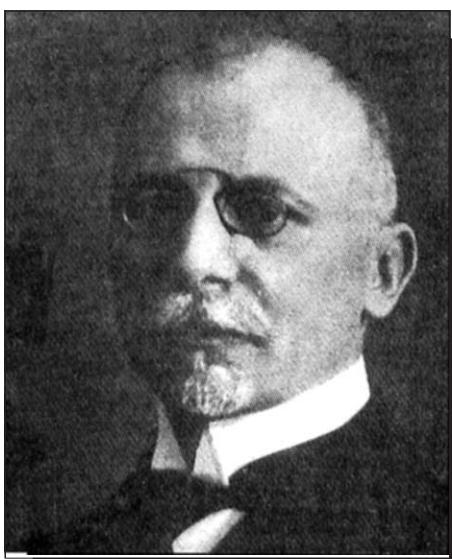
da ne postavi zahtjev sa uspostavom slobodne i nezavisne hrvatske države.

Ni Hrvatska pučka stranka nije 1925. ni iza toga mijenjala svoj politički program. Ona ga je samo riječima priлагodavala uhu slušatelja, kako bi dobila njihov glas, ali sadržaj je ostao isti. Stajala je čvrsto na jugoslavenskomu stajalištu. U njezinu programu za parlamentarne izbore održane 8. veljače 1925., koji je bio objavljen 30. studenoga 1924., pisalo je: "Hrvatska pučka stranka borila se i borit će se uvijek za to, da Hrvati postignu svoju slobodu i ravno-pravnost u Jugoslaviji" (40). No, ni ona nije mogla biti slijepa za položaj hrvatskoga naroda u Jugoslaviji, ako je htjela dobiti njegove glasove i ostati na životu. Vidjela je, da je ta Jugoslavija u stvari Velika Srbija, u kojoj je hrvatski narod obespravljen i izrabljivan. Stoga je njezino predsjedništvo, pripremajući se za oblasne izbore, koji su bili održani 23. siječnja 1927., izjavilo u prosincu 1926., da ona "ostaje nepokolebivo na stanovištu revizije vidovdanskog ustava tražeći i dalje pokrajinske sabore sa zakonodavnom i financijalnom autonomijom, napose Hrvatski sabor u Zagrebu" (41). Slično stajalište zauzima i u programu prilagođenom za parlamentarne izbore, koji su održani 11. rujna 1927. U njemu traži, da ta država, u kojoj živi hrvatski narod, "bude doista, a ne samo po imenu, i hrvatska i slovenska, kao što je i srpska". Jasno joj je, da "to ne može biti pod centralizmom, jer se pod njim sva vlast i sav novac zgrće u Beogradu. Pod centralističkim vidovdanskim ustavom nema hrvatske slobode, nema jednakopravnosti, a nema ni pravog poštivanja hrvatstva. Centralizam je zapravo isto, što i velikosrpstvo. Centralizam stvara Veliku Srbiju, u kojoj su Hrvati i Slovenci zapostavljeni i potiskivani" (42). Ona se, dakle, bori protiv centralizma, a ne protiv Jugoslavije. Zahtijevanjem revizije Vidovdanskoga ustava, kojom bi pojedine "pokrajine" dobile autonoman položaj, s ograničenom zakonodavnom i financijalnom ovlašću, zanosi se iluzijom, da bi na taj način bile zadovoljene hrvatske nacionalne i državnopravne težnje.

Pucnji u Skupštini pucnji su u hrvatski narod

Bez obzira na mnoga neslaganja i nezadovoljstva Radićevom politikom, on je, obzirom na broj dobivenih gla-

sova i polučenih zastupničkih mandata na parlamentarnim izborima u cijelom poratnom razdoblju, u času atentata i mučeničke smrti bio neosporni vođa hrvatskoga naroda, pa je i hrvat-



Dr. Ante Trumbić

ska javnost shvatila, da su pucnji u Stjepana Radića i njegove stranačke drugove u stvari pucnji u cijeli hrvatski narod. Tako je to shvatio i Pavelić, kada je, neposredno nakon atentata, izjavio novinarima, da je taj zločin uperen "izravno proti hrvatskom narodu, jer je izvršen na hrvatskim narodnim zastupnicima u času, kada su vršili svoju zastupničku dužnost" (43). Stoga je ta javnost očekivala, da će sada sve hrvatske političke stranke prijeći preko svih međusobnih stranačkih razlika i zajednički nastupiti u obrani hrvatskih nacionalnih probitaka, te odbiti sudjelovanje u radu beogradske Narodne skupštine, u kojoj je prolivena krv hrvatskih mučenika. Pavelić i Trumbić su zaista tako i postupili. Spremno su se odazvali javnom pozivu Hrvatske seljačke stranke i 2. kolovoza 1928. izvijestili su njezin Zastupnički klub, da su "pripravni pristupiti u zajednički Klub HSS u svrhu zajedničke suradnje u tom Klubu - time i u SDK -, koju su radnju" i oni kao zastupnici Zagreba, glavnog grada Hrvatske, smatraju "svojom dužnošću i narodnom potrebom poslije strijeljanja hrvatskih narodnih zastupnika" (44). Ali Hrvatska pučka stranka i njezin predsjednik Stjepan Barić nisu tako postupili.

Nakon što je Stjepan Barić, jedini iz Hrvatske pučke stranke, na parlamentarnim izborima 11. rujna 1927. izabran

u Narodnu skupštinu, s Korošćevom Slovenskom ljudskom strankom (SLS) osnovao je Jugoslavenski klub. Tzv. Bledskim sporazumom bilo je dogovorenno, da će SLS odmah nakon izbora ući u vladu radikalni Velje Vukićevića, što je i učinjeno. Tako je u toj vladu indirektno sudjelovala i Hrvatska pučka stranka. U vrijeme lipanjskoga atentata Korošec je bio ministar unutarnjih poslova. Vukićevićeva je vlasta 4. srpnja 1928. podnijela ostavku, a nova je imenovana 27. srpnja iste godine, na čelu s Korošcem kao predsjednikom vlade. U toj vladu je Barić bio ministar socijalne politike.

Ovakva Barićeva politika dovila je do velikoga nezadovoljstva u stranci. Ogorčeno atentatom na Radića i njegove drugove, članstvo, pogotovo ono iz Dalmacije, bilo je protivno, da Barić i dalje ostane s Korošcem u Jugoslavenskom klubu. No, on se je na to oglušio. Napetost je pogotovo porasla, kad je Barić ušao u Korošćevu vladu. Nezadovoljstvo se je proširilo na cijelokupno "pučkaško" članstvo u svim hrvatskim zemljama, a pristaše iz Dubrovnika su navodno čak zahtijevale, da on bude isključen iz same stranke. A taj Barićev ulazak u Korošćevu vladu osuđivao je i dio vodstva i uglednih intelektualaca u stranci, pa je Petar Grgec, jedan od istaknutijih članova i ideolog Hrvatske pučke stranke, nudio da će istupiti iz nje. Naravno, dio članstva i vodstva stranke stajao je uz Barića, pa je na sjednici stranačkoga Vrhovnog vijeća u Zagrebu 2. rujna 1928., dakle nakon Radićeve smrti, zaključeno, "da jedina politika, koja nosi hrvatskom narodu ostvarenje njegovih zahtjeva, jest politika sporazuma između Hrvata, Slovenaca i Srba. A da do prijeko nužnog sporazuma dode, potrebno je voditi politiku pomirjivosti i ravnopravnosti".

No, tako nije mislio hrvatski narod. Pogrješno poistovjećujući Hrvatski orlovske savez (HOS) s Hrvatskom pučkom strankom, članovi HOS-a su na više mjesta bili čak i tvorno napadnuti, pa čak i njihov predsjednik dr. Ivo Protulipac. Sa zaključima Vrhovnoga vijeća HPS-a nije se slagao ni prof. Ivo Juras, ugledni "pučkaš" iz Splita, koji je tvrdio: "Protiv ovoga mišljenja ja sam zastupao stanovište, da poslije 20. lipnja sve hrvatske stranke moraju sporazumno voditi politiku, koja će biti diktirana isključivo hrvatskim intere-

sima i koja bi nas već jednom poslije deset godina teške borbe dovela do cilja da budemo gospodari u svojoj kući". **Don Frane Bulić**, ugledni arheolog svjetskoga glasa, bio je nositelj liste Hrvatske pučke stranke na općinskim izborima u Splitu 1926. godine, iako nije bio njezin član. To mu je bilo ponuđeno i za izbore 1928. Ali, on je to odbio s obrazloženjem, da "ponudu iste pučke stranke u posljednjim općinskim izborima ove godine (tj. 1928.) smatrao sam patriotskom dužnošću da odbijem, jer se ne slažem sa današnjim stanovištem pučke stranke i njezinim političkim radom". Distanciranost i kritičnost prema politici Hrvatske pučke stranke pokazali su i oba hrvatska nadbiskupa i to zagrebački **Bauer**, a pogotovo vrhbosanski **I. Ev. Šarić**(45).

Unatoč svim ovim protivljenjima politici Stjepana Barića i službenoga vodstva Hrvatske pučke stranke, oni su i dalje ostali čvrsto na jugoslavenskom stajalištu i uz režim. Nakon Radićeve smrti združena mladež Hrvatske seljačke stranke, Hrvatske stranke prava i Hrvatske federalističke seljačke stranke (trumbićevci) organizirala je masovne proturežimske i protujugoslavenske demonstracije. Oružništvo je na njih pucalo, pa je među demonstrantima bilo mrtvih i ranjenih, a veći broj uhićenih. Bojeći se za jugoslavensku vlast, beogradска je vlada, u kojoj je bio i Barić, za velikoga župana zagrebačke oblasti postavila suprotno zakonu Srbijanca pukovnika **Vojina Maksimovića**. "Pučkaško" novinstvo je taj postupak vlade opravdavalo (46).

Navedenim postupcima i previranjima u Hrvatskoj pučkoj stranci nastupio je svom snagom proces njezina raspadanja. Ostat će na životu svega još nekoliko mjeseci, a onda će posve nestati s političke pozornice. U političkim prestrojavanjima, koja su nastala nakon proglašenja šestosiječanske diktature, jedan dio njezina vodstva i članstva prijeći će u Hrvatsku seljačku stranku i slijedit će dalje njezinu sudbinu. Drugi dio pristupit će Ustaškom pokretu, a treći dio će ostati politički neorganiziran, s tim da će neki od ovih, do smrti ostati na jugoslavenskom stajalištu. Nakon marsejskoga atentata, kada je faktički bilo dopušteno obnavljanje rada političkih stranaka, Petar Grgec i dr. **Janko Šimrak** su u ime nekadašnjega vodstva Hrvatske pučke

stranke izjavili, da je ne kane više obnavljati i da "priznaju političkim vodom hrvatskog naroda **dra Vladimira Mačeka**". Grgec je za sebe rekao, da je "danас običan član H.S.S."(47). Uspostavom Nezavisne Države Hrvatske obojica su, u skladu sa svojim društvenim položajem i mogućnostima, lojalno surađivali u njezinoj izgradnji, zbog čega su u komunističkoj Jugoslaviji bili proganjani i zlostavljeni, a Grgec uz to i osuđen na sedam godina zatvora.

Početak otvorene diktature

I dok se je Maček sa svojim bližim suradnicima iscrpljivao davanjem izjava za javnost, u kojima je oštrosudio zločin nad hrvatskim narodnim zastupnicima i iznosio svoje poglede na preuređenje države nakon počinjenoga zločina, **Aleksandar Karadžorđević** se je pripremao za uvođenje diktature. Tu diktaturu je patetičnim riječima proglašio 6. siječnja 1929. Iako neovlašteno, stavio je izvan snage Vidovdanski ustav, raspustio je Narodnu skupštinu i zabranio je "sva udruženja i političke stranke, koje vrše propagandu ili ubjedivanje drugih, da treba promijeniti postojeći poredak u državi. Isto tako zabranjuju se i rasturaju sve političke stranke, koje nose vjersko ili plemensko obilježje". Zabranjeno je održavanje bilo kakvih skupova bez odobrenja vlasti. Bilo je dopušteno "isticati i nositi samo

državne zastave". Osnovan je Državni sud za zaštitu države u Beogradu (48), koji je mnoge borce za hrvatsku državnu nezavisnost osudio na smrt ili na dugogodišnju robiju. Kralj Aleksandar je svu vlast usredotočio u svojim rukama. Da bi to pred inozemstvom prikrio, 3. rujna 1931. donio je tzv. oktroirani ili rujanski ustav, koji je samo pravno sankcionirao dotadašnje političko stanje(49). Svaki vidljivi znak hrvatstva bio je zabranjen. Uslijedila su svakodnevna umorstva Hrvata, osude na smrt, premlaćivanja u zatvorima i izvan zatvora, bezobzirna pljačka hrvatskoga naroda i diskriminacija na svakom koraku. Takvoga nasilja hrvatski narod do tada nije doživio u svojoj povijesti.

Svi ovi zločini nisu bili dovoljni da dr. Vladimir Maček, koji je Radića naslijedio na položaju predsjednika Hrvatske seljačke stranke, napusti jugoslavensko političko stajalište i da shvati, da je zajednički državni život između Hrvata i Srba nemoguć. I dalje se je borio za preuređenje Jugoslavije na federalnim načelima, u kojoj bi Hrvatska bila samo jedna federalna jedinica - i ništa više! Tako Seljačko-demokratska koalicija, u kojoj je on bio jedan od dvojice predsjednika, 1. kolovoza 1928. izjavljuje, da će "povesti najodlučniju borbu za novo državno uređenje, koje će osigurati punu ravnopravnost svih spomenutih individualiteta", dakle Hrvatske, Srbije, Slovenije, Crne Gore



Građani cvijećem kite mjesto ubojstva Stanka Petrića u lipnju 1928.

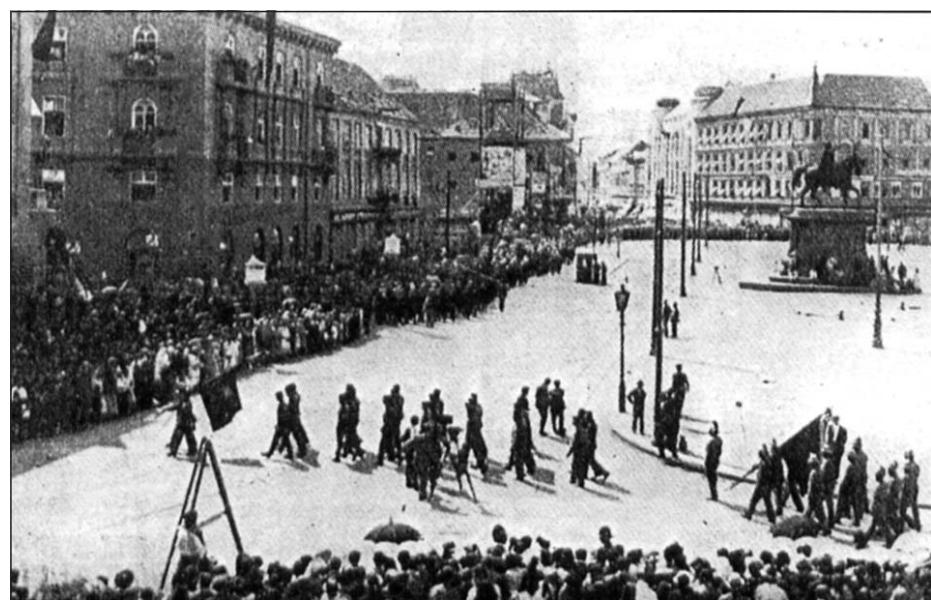
i t.d.(50). U govoru izrečenom na komemorativnoj sjednici u čast Stjepana Radića. 11. kolovoza 1928. ističe Radićeva politička načela o sveslavenstvu, jugoslavenstvu, miroljubivosti, slobodi pojedinca i sl. i misao da su Hrvati i Srbi jedan narod, te naglašava, da ta politika ostaje nepromjenjivi program Hrvatske seljačke stranke(51). Tumačeći pak nešto kasnije političke ciljeve Hrvatske seljačke stranke, izjavio je: "Kakav ćemo federalizam izvojevati, ovisi o prilikama. Što više slobode

hrvatski političar, koji je nakon Radićeve smrti prozreo kraljeve namjere, da uvede diktaturu, pa se je počeo pripremati za borbu protiv nje. Uvidio je, da ni jedna tadašnja politička stranka ne može biti nositelj te borbe, pa je potrebno stvoriti novu udrugu, u kojoj će se okupiti svi Hrvati, koji su spremni boriti se za hrvatsku državnu nezavisnost. Stoga je u listopadu 1928. pokušao osnovati "Hrvatski domobran", kojemu bi tobže bila zadaća, "da razvija tjelesno i duševno zdravlje

Tako su provedene sve organizacijske i duhovne pripreme, da se započne sa stvarnom borbom za postizanje toga cilja.

Dan nakon proglašenja šestosiječanske diktature, dakle 7. siječnja 1929., Pavelić je sa suradnicima osnovao u Zagrebu "Ustašu" - hrvatski oslobođilački pokret, kao ilegalnu, strogo konspirativnu organizaciju. Zadaća je "Ustaše", da "oružanim ustankom (revolucijom) oslobodi ispod tuđinskog jarma Hrvatsku da ona postane podpuno samostalna i nezavisna država na cijelom narodnom i povijesnom području", a kada taj cilj bude postignut, branit će "svim sredstvima državnu samostalnost Hrvatske i narodnu osebujnost hrvatskog naroda, te se boriti za to, da u Hrvatskoj Državi uvijek bude vladao samo hrvatski narod, te da on bude podpunim gospodarom svih stvarnih i duhovnih dobara u svojoj zemlji"(56). Drugih političkih ciljeva i ideoloških zasada Ustaški pokret nikada nije imao.

Bilješke:



Prizor sa sprovoda Stjepana Radića

i samostalnosti, to bolje. Zajedničke granice, zajedničke carine i zajednički vanjski poslovi, dobro, ali da li i zajednička vojska, o tome bi se dalo raspravljati"(52). Uoči Božića 1934. pomilovan je i pušten iz zatvora, na koji je bio osuđen tri godine. Tim povodom uputio je knezu Pavlu Karadordjeviću zahvalnicu, u kojoj stoji: "Zahvaljujući na Kraljevskom aktu, kojim mi je vraćena sloboda, nadam se i vjerujem, da je ovaj akt prvi znak dobre volje, da se pristupi pravilnom rješenju hrvatskog pitanja – u granicama zajedničke nam države"(53). Hrvatska u okvirima Jugoslavije, to je konstanta Mačekove politike. Ona se ne će mijenjati sve do sloma Jugoslavije, a ni nakon toga. Ako je, slučajno, dao kakvu drugčiju izjavu ili poduzeo kakav drugčiji politički korak, to je samo taktički potez, kojim je htio prisiliti Beograd na sporazum.

Posve drugim putem krenuli su dr. Ante Pavelić i njegov najbliži krug suradnika. Pavelić je, možda, jedini

svojih članova". No, stvarno je to trebala biti "hrvatska narodna državotvorna organizacija, koja radi svim sredstvima na tome, da se uspostavi posve samostalna i Nezavisna Država Hrvatska, na cijelom hrvatskom narodnom i povijesnom području"(54). Ali, jugoslavenske vlasti su, očito, prozrele ovaj naum, pa nisu dopustile osnivanje toga društva. Pavelić je tada sa svojim suradnicima pokrenuo novine "Hrvatski domobran - omladinski list", koji "ne će biti organ jedne stranke ili grupe, a još manje pojedinaca. On će pripadati cjelokupnom hrvatskom narodu, koji danas poznaće samo jednu stranku, pod imenom Hrvatska"(55). Izišlo je svega šest brojeva, četiri redovita i dva izvanredna. Zadnji broj je izšao 22. prosinca 1928., a nakon toga je zabranjen. "Hrvatski domobran" su bile prave revolucionarne novine, koje su iz broja u broj, riječju i slikom, pjesmom i prozom, pozivale na ustanak za uspostavu nezavisne hrvatske države.

35. Bilješka 3., str. 265.
36. Isto, str. 285. - 286.
37. Bilješka 8., str. 256. - 257.
38. Bilješka 16., str. 190. - 191.
39. Isto, str. 231.
40. Z. Matijević, nav. dj., str. 200.
41. Isto, str. 217.
42. Što je Hrvatska pučka stranka i što ona hoće. Načela i program stranke, Zagreb, 1927. Prilog III u knjizi Zlatka Matijevića, nav. dj., etr. 326.
43. Bilješka 16., str. 345. - 346.
44. Isto, str. 364.
45. Bilješka 40., str. 274. - 282.
46. Isto, str. 284.
47. Isto, str. 286.
48. Bilješka 3., str. 425. - 432. i Ferdo Čulinović: Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja XIX. i XX. vijeka, knjiga II., str.289. - 293.
49. F. Čulinović, nav. dj., str. 293. - 295.
50. Lj. Boban: Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928. - 1941. sv.I., Zagreb, 1974., str. 21.
51. Isto, str. 5.-6.
52. Ivan Mužić: Hrvatska politika i jugoslavenska ideja, Split, 1969.,
53. Bilješka 50., str. 168.
54. Mijo Bzik: Ustaški pogledi, Zagreb, 1944., str. 30. - 32. Bzik
55. Jere Jareb: Prilozi uspomenama dra Branimira Jelića, u knjizi: Političke uspomene i rad dra Branimira Jelić, priredio dr. Jere Jareb, Cleveland, 1982., str. 614.
56. Bilješka 16., str. 427. i bilješka 3., str. 432.

(nastavit će se)

TAKO SU GOVORILI KOMUNISTI (I.)

U nekoliko čemo nastavaka objaviti fragmente članaka objavljenih u komunističkom glasilu *Proleter*. Taj Organ Centralnog Komiteta Komunističke Partije Jugoslavije (Sekcije Komunističke Internationale) izlazio je od ožujka 1929. do kraja 1942. godine. Njegovo je objavljanje započelo u Zagrebu, pa je preseljeno u Beograd. Već od kraja 1929. list se tiska u Bečeju gdje je tada bilo sjedište CK KPJ. Početkom 1934. *Proleter* seli u Prag, a uskoro potom uredništvo je u Parizu, dok se list tiska u Bruxellesu. Početkom siječnja 1940. list seli u Jugoslaviju.

Držimo kako će objavljanje ovih fragmenta pomoći da se prisjetimo političkih i društvenih prilika u Kraljevini Jugoslaviji, koje su za posljedicu imale i jačanje odnosno sazrijevanje hrvatskih narodnoosloboditeljskih snaga. Čitajući sljedeće redke, uvijek treba imati na umu da se radi o propagandnom glasilu, pa svaki podatak valja uzeti sa zrnom soli. Komunističke filipse protiv jugoslavenskoga režima polaze s komunističkim pozicijama i uvjetovane su specifičnim ciljem, provedbom boljševičke revolucije. I onda kad govore protiv unitarnoga jugoslavstva i o "slobodi" svih naroda Jugoslavije, komunisti tu slobodu misle na svoj način i u svome interesu. Krilatec o slobodi pojedinaca i naroda samo su dio taktike, a ne stvarno opredjeljenje komunističkih ideologa. Ipak, članci u *Proleteru* zorno svjedoče o komunističkom fanatizmu i bezuvjetnoj odanosti Staljinovu Sovjetskom Savezu. Tek ako se to ima na umu, i ako se vodi računa o borbenosti komunističke propagande, postaje nam jasno kako je ta ideologija mogla zarobiti mnoge duhove i - roditi krvavim plodovima. U jeziku i pravopisu nismo dirali; srpski (ili, povremeno, bastardni "jugoslavenski") jezik u glasilu KPJ jasno govori i o odnosu te stranke prema hrvatskome narodu, njegovu jeziku i, napokon, njegovoj državnosti. (Ur.)

Proklamovanje Jugoslavije

Proklamovanje "Jugoslavije" na mesto dosadašnje "Kraljevine S.H.S." i istovremeno administrativna podela zemlje na devet banovina, predstavlja krunu hegemonističko-imperijalističke politike krvave vladavine veliko-srpskog fašizma. Proklamovavši vojno-fašističku diktaturu državni udar od 6. januara postavio je između ostalog sebi kao cilj: ostvarenje narodnog "jedinstva" pomoću stapanja svih naroda Jugoslavije u jedinstvenu naciju. To što nije bio u stanju da sproveđe balkanski "parlament", veliko-srpska buržoazija, opirući se na buržoazije ugnjetenih naroda, namerava da sproveđe grubom otvorenom silom vojno-fašističke diktature. Desetomeseni bilans krvave vladavine beogradskih dželata jasno je pokazao i dokazao, što on podrazumeva pod narodnim jedinstvom i kako on ostvaruje to "jedinstvo". (...)

U toku deset mjeseci svoje nasilničke vladavine beogradski tirani na čelu sa Aleksandrom Poslednjim nastavili su u svim pravcima državnog života bezobzirnu, brutalnu, varvarsku politiku veliko-srpske buržoazije; oni su nesrpske narode i u privrednom i u kulturnom pogledu neo-

komentarom "ubijen kod pokušaja bjegstva" karika je u lancu 39 ubijstava revolucionarnih radnika, intelektualaca i boraca za nacionalnu slobodu, što ih je policija izvršila pod vašim vodstvom u toku poslednjih 5 mjeseci. Okrutnost tih slučajeva premašuje najkrvavija politička umorstva ovog stoljeća. Metode vaših vlasti da sve napredne gradane, koji se ne solidarišu sa diktatorskim režimom, stavljaju van zakona i love kao divlje žvijeri to je provokacija svih naprednih ljudi. Dijemo najgoričeniji protest; mi ćemo pozvati umne radnike svih zemalja na pobunu i na obrambenu akciju, da se učini kraj zvjerstvima u Jugoslaviji.

Profesor Albert Einstein (čuveni naučnik fizičar Njemačke pr. ur.)

Profesor Dr. Alfons Goldschmidt

Freiherr von Schoenaich

Stadtarzt Dr. Max Hodan

Herwarth Walden

Carl von Ossietzky

Odvjetnik Dr. Alfred Apfel

Kurt Grossmann

Erich Muehsam

Drž. savje. izv. sl. D. Meta Krauss-Fessel.

(*Proleter*, br. 6/I., Beograd, 1. decembra 1929., str. 3.)

Krvavi bilans belog terora od 1. januara do 31. decembra 1929. g.

U toku nepunih godinu dana vojno-fašistička diktatura poubijala je čitav niz boraca iz redova Komunističke Partije, saveza Komunističke Omladine i nacionalno-revolucionarnog pokreta. Do sada ustanovaljen broj političkih potajnih umorstava izvršenih od strane krvavih sluga krvavijih gospodara iznosi 56. (...) Bilo je preko 10.000 hapšenja. Svi su zatvori puni izmrvarenih boraca za prava radnika, seljaka i potlačenih naroda.

Klasna pravda marljivo i verno odigrava svoju ulogu krvničkog pomagača: za spomenuto vreme održana su 34 procesa, na kojima je 98 seljaka, radnika i revolucionarnih intelektualaca osudeno na 435 godina i 2 meseca robije, a 2 na smrt. Od toga otpada na zloglasni Sud za zaštitu države, koji nije ništa drugo nego mašina za osuđivanje, 19 procesa sa ukupno 65 osuđenika na 369 godina 8 meseci robije i 2 na smrt. 20 osuđenika je osuđeno na po 10 godina robije i više.

Među osuđenima nalazi se pet žena, osuđenih na ukupno 12 godina i 9 meseci robije.

Predstoji veliki procesi protiv hapšenika iz Zagreba, Sarajeva, Kumanova, Veleša, Beograda, Niša, Banjaluke, Mostara i drugih mesta...

(*Proleter*, br. 7/I., Beograd, 15. decembra 1929., str. 4.)

HRVATSKI SVEĆENICI U BORBI ZA SLOBODU VJERE I DOMOVINE

Povodom pedesete obljetnice objavljivanja Memoranduma predsjedniku Eisenhoweru

Hrvati nisu dobili slobodu, niti im je ona darovana, već su je morali vrlo teško izboriti. Kroz četiri mučna razdoblja i to od 1918. do 1941., pa od 1941. do 1945., od 1945. do 1991. i konačno kroz Domovinski rat, hrvatski narod je za tu svoju slobodu položio na žrtvenik stotine tisuća života svojih najboljih sinova i kćeri. U trenutku kada je izgledalo da je snaga hrvatskog naroda skršena na Bleiburgu i Križnome putu, te uslijedile parazitske akcije ateističko-marksističke ideologije, dolazi do izražaja simbioza velikosrpstva sa spomenutom ideologijom.

Hrvatska je pretvorena u grobnicu i tamnicu. Jame, napušteni rudnici, protutenkovski rovovi, krateri što su ih napravile odbačene bombe savezničkih zrakoplova pri povratku s neobavljenog zadatka, groblja, šume, šikare, napunjene su hrvatskim kostima. Valovi plavog Jadrana i rijeka nosili su tijela vojnika, žena, djece i staraca. Ubijani su ljudi na zvјerski način: spaljivani, derani, na križ pribijani i na brojne druge načine, što ih bolesna i patološka psiha može izmisliti i učiniti.

Hrvatska se gradi na iskustvima prošlosti

Špijuni niču kao gljive poslije kiše, a na tisuće se, po brzom postupku, ubija ili šalje na robiju. Čitava zemљa je zapravo jedan veliki zatvor ili mučilište. Režim šalje brojne vrbovane špijune u emigraciju da je rastaču i paraliziraju. Vrše se atentati na istaknute borce za slobodu Domovine i pokušava se stvoriti nepovjerenje u redovima emigracije. Na sve što rekok, zapadne i tzv. slobodne demokratske zemљe Europe i svijeta, ne suprostavljaju se, a subbina Hrvatske i drugih zemalja i naroda prepuštena je volji ratnog pobjednika, tzv. "antifašista". Ne samo to, nego i obavještajne službe tih zemalja, pomažu ili zažmirusuju na sve prljave djelatnosti UDB-e u njihovim zemljama.

Od 1945. borili su se Hrvati na razne načine, manje ili više organizirani u brojne političke organizacije i grupacije. Neke su bile manje, a neke više radikalne u svojoj borbi. Od onih koji su se nadali sa Srbima i u Jugoslaviji rješiti naš problem, do onih koji su jedini način

Piše:

Dr. Augustin FRANIĆ

vidjeli u rušenju te umjetne tvorevine, u kojoj Hrvati nisu imali skoro nikakvih prava. Bio je to široki raspon. Međutim, općenito rečeno, postojala je podjela na dva dijela, tj. u Jugoslaviji ili u njezinu rušenju. To je slabilo naše snage, posebno u sudbonosnim trenutcima, ali i aktiviralo međunarodne čimbenike, onako kako nama nije odgovaralo. Taj slučaj nije osamljen kod Hrvata. Sličan je

prijatelja, u datom je trenutku stvorena država - Republika Hrvatska.

U pravo je vrijeme postignuto jedinstvo u nastojanju, pa su se pošteni na lijevoj strani, koji su ipak progledali, našli zajedno sa dugogodišnjom borbom državotvornih snaga na drugoj strani, i shvatili potrebu stvaranja države kao preduvjeta za opstanak, razvoj i napredak hrvatskog naroda. Nastala je Država koja još uvijek nije onakva kakvu smo zamišljali dok smo bili iza rešetaka, dok smo čamili okovani u samicama na niskim zimskim temperaturama, gladni i polugoli izloženi brojnim patnjama.



General Eisenhower u Normandiji 1944.

primjer borba Iraca za svoju nezavisnost, a i drugih malih naroda.

Osamljeni u borbi za slobodu imali smo česta vrludanja, jer nam je protivnik i njegovi prijatelji nametao način borbe i odabiranje često neželjenih saveznika.

Vrijeme je ipak učinilo svoje, pa su se na našem horizontu pojavili karizmatski i odlučni vođe. Poučeni gorkim iskustvom i postignutom mudrosti i odlučnosti, ali i nespretnošću naših ne-

Sve spomenuto upućuje nas da baćimo pogled na prošlost i dobro sagledamo sadašnjost, što treba da potakne sve naše snage da izborimo onaku Hrvatsku kakvu smo zamišljali u vrijeme dugogodišnjeg robijanja. Dakle, nije sve dosadašnje ovim stalo, nego slijede nastojanja da ostvarimo ideale. Konačno, ni Stvoritelj nije stvorio svijet u jedan dan, već taj proces stvaranja stalno traje.

Stoga je potrebno analizirati i osvjetljavati stranice naše davne i novije povijesti, bolje rečeno, političku borbu, kako bismo krenuli u bolju i sretniju budućnost.

Značenje Memoranduma hrvatskih katoličkih svećenika

U razdoblju naše ogorčene borbe za slobodu Domovine, odigrao se u emigraciji jedan vrlo značajan odsječak naše novije povijesti, koji se dogodio pred pedeset godina, a nije bio dovoljno poznat u Domovini našoj javnosti.

Dana 15. lipnja 1954., točno pred pola stoljeća, objavljen je Memorandum kojeg su potpisala 143 svećenika iz hrvatske emigracije. "Hrvatska revija" (Buenos Aires) u rujnu 1954. objavila je na španjolskom jeziku njegov sadržaj. Predan je predsjedniku Sjedinjenih Američkih Država **Dwightu Eisenhoweru** i predstavniku delegacije Udrženih naroda. Osim toga, dobio je i svjetski tisak obavijest o hrvatskom pitanju. Isto tako, Memorandum je širom svijeta obišao mogućnike i predstavnike javnog mјenja. U Washingtonu i New Yorku je održana konferencija hrvatskog tiska, da bi se svijet upoznao s hrvatskom istinom.

Članovi izaslanstva Saveza hrvatskih svećenika, koji su svijetu predali Memorandum bili su: presvjetli monsinjori **Ivan S. Juriček** (Omaha, Nebraska) i **Mijo M. Domladovac** (Akron, Ohio), te **Josip Mišić** (Cleveland, Ohio), **dr. Stjepan Lacković** (Lackawanna, N. Y.), **Sebastijan Lončar** (Pittsburg, Pa.) i **fra Silivije Grubišić** (Ambridge, Pa.). Dokument donosimo u izvornome obliku.

U uvodnome dijelu Memoranduma kaže se:

"Mi, članovi Hrvatskog katoličkog svećenstva, nastanjeni u Sjedinjenim Američkim državama i u drugim dijelovima svijeta, želimo privući svjetsku pozornost na povijest, vjerske progone i na sistematska nastojanja u uništenju hrvatskog naroda.

Sa sistematskim uništenjem započelo se u predratnoj Kraljevini Jugoslaviji, dok sada srpske grupe i vladajuća jugoslavenska komunistička klasa nastavljaju s ovim uništenjem, nakon što su uspjeli privući i utjecati na široke slojeve srpskog naroda.

Kao svećenici i Hrvati smatramo dužnošću da moramo ovu akciju započeti zbog slijedećih razloga:

1. Hrvatski narod ne može govoriti radi šutnje koju mu je nametnula komunistička cenzura.

2. Kao Hrvati, dijelimo nacionalna stremljenja i borbu za nezavisnost hrvatskog naroda.

3. Osjećamo se potaknuti oprjeti se dobro organiziranoj protuhrvatskoj kampanji, koja je započela pred trideset godina.

4. Svjetska javnost mora upoznati pravu povijest vjerskih progona i uvjete koji su vladali u Hrvatskoj od 1918.

Predstavljamo ovaj Memorandum, po-pačen s nekoliko dokumenata Katoličke crkvene hijerarhije Hrvatske.

Svećenici koji potpisuju, znaju dobro, da ovaj način protesta nije uobičajen u svećeničkoj djelatnosti. Vjerujemo, da svećenici, kao i ostali imaju moralnu obavezu priteći u pomoć nezaštićenih i potlačenih. Osobito kada zabrana vjerske slobode, kulture i ekonomije ugrožava do fizičkog uništenja, hrvatski narod, čiji smo mi pastiri i potomci.

Memorandum

- Vladama, vodećim političarima i vjerskim vodama, novinarima i novinskim kućama - - O vjerskim progontvima i pravom položaju Hrvatske i njenog pučanstva,

- Koji uključuje povijesni prikaz borbe za nezavisnost i nacionalnu slobodu

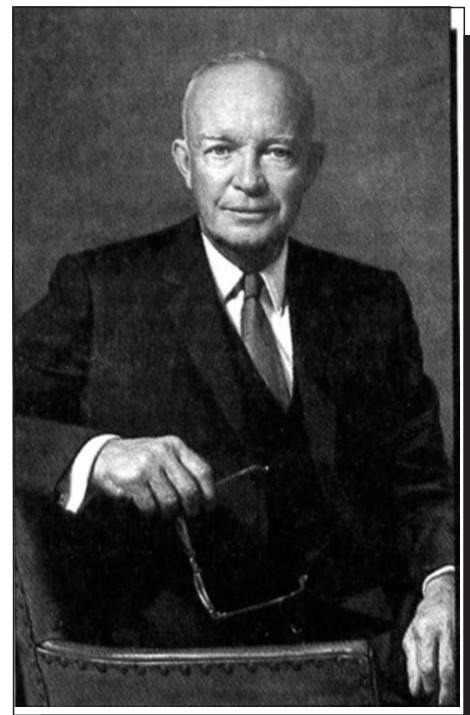
Podnesak sastavilo

Hrvatsko katoličko svećenstvo Sjedinjenih Američkih Država i drugih dijelova slobodnog svijeta

Razdoblje prije Versaillesa

Hrvati su se prvi puta pojavili na političkoj karti Europe početkom sedmog stoljeća naše ere, a do početka desetog stoljeća već su imali snažnu hrvatsku državu. Stoljeća stalnog ratovanja na ovom raskrižju Europe i Azije, spriječila su da se ovaj narod razvije jednak brzo i uspješno, kao susjedni, manje ratovima ugroženi, narodi.

Oslanjujući se na Wilsonijanske principi samoodređenja, Hrvati su iskoristili raspad Austro-Ugarske monarhije krajem I. svjetskog rata i proglašili svoju nezavisnost dva tjedna prije prekida neprijateljstva, 29. listopada 1918. Međutim, Versajskim ugovorom, kojim je stvorena umjetna "Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca", usprkos zamolbama i protestima hrvatskog naroda, završilo je ovo kratko razdoblje neovisnosti. Svi znaci samostalnosti su nestali,



Eisenhower kao predsjednik SAD

a započelo vrijeme progona i ugnjavanja.

Razdoblje strahovlade u "dvadesetima"

Od svoga postanka godine 1918., Jugoslavija nikad nije bila demokratska država.

1. prosinca 1918. odredi srpske armije i policije, zaposjeli su Hrvatsku i uveli vladavinu terora, strahovanja, batinjanja hrvatskih seljaka i uhićenja njihovih vođa.

Pristojbe, koje su Hrvati morali plaćati, nisu bile samo iznimno visoke; one su ujedno značile i njihovu propast. Stanovnici Srbije, na iste prihode su plaćali tri do šest puta manje nego Hrvati. Stopa oporezivanja narasla je do 1500 % od 1921. do 1928., iako je stočarstvo, tada gotovo 80 % prihoda Hrvatske, opalo gotovo 300 %. (1)

Jugoslavenska vlada namjerno je izkorenuila trgovinske tokove da bi ojačala Srbiju, a oslabila, nekad iznimno bogatu Hrvatsku i dovela je do ruba gospodarske stabilnosti.

Na području kulture i obrazovanja, jugoslavenska vlada provodila je istu politiku; silom raspuštajući mnoge kulturne institucije i organizacije, provodeći zapljenu njihovih sredstava. Odobrena proračunska sredstva, potrebna za financiranje obrazovnih institucija u Hrvatskoj, bila su daleko ispod onih odobrenih za Srbiju. (2)

Jugoslavenska je vlada smatrala cijelu naciju proširenom Srbijom, pa je sukladno tome projicirala administrativni aparat vladanja državom, kao da ista ima ne više od milijun stanovnika. Taj se aparat pokazao tako nedostatnim i korumpiranim, da je u kratkom vremenu prouzročio kaos u svim područjima javnog života, a Hrvatska doživjela veliku promjenu u novom sustavu punom nesposobnosti, nedjelotvornosti, izrobljivanja i podmićivanja, jer je upravo u Hrvatsku upućen najgori dio službenih vlasti u cilju proganjanja i teroriziranja hrvatskog naroda.

Strahovlada je započela u prosincu 1918. ubojstvom hrvatskih vojnika na zagrebačkim ulicama. Srpske trupe su nastavile s batinanjem hrvatskih seljaka u zimi 1918. – 1919., a vrhunac dostignut ubojstvom hrvatskog narodnog vođe Stjepana Radića i drugih hrvatskih vođa 20. lipnja 1929. u beogradskom Parlametu.

U tom diktatorskom sustavu, sljedeći korak je lišavanje prava na slobodu govorja i suspenzija prava skupštine. Ušutkavanje tiska, nametanje cenzure cijeloj naciji, ušutkalo je pozive za pomoć upućene izvan državnih granica.

Zatvori i kaznionice ubrzo su bile pune hrvatskih domoljuba, koji su se usudili ostati vjerni rasi i naciji. Zatvoreni su bili podvrgavani užasnim okrutnostima s

ciljem iznuđivanja priznanja, zamišljenih kao optužbe da bi se osudili drugi domoljubi.

Progonstva intelektualaca

Hrvatski intelektualci, dana 18. veljače 1931., postali su poseban meta diktatorske beogradske vlade. Jednoga od njih, svjetski priznatog univerzitetskog profesora i znanstvenika, dr Milana Šufflaya, ubile su usred bijelog dana na zagrebačkoj ulici, profesionalne ubojice koje je unajmila jugoslavenska vlada.

Ubojstvo dr Šufflaya skrenulo je pozornost Europe i Amerike na Hrvatsku. U travnju iste godine, profesor Albert Einstein i njemački pjesnik Heinrich Mann, obraćajući se u Ženevi Ligi naroda, pozvao je na protest protiv nepravdi, koje je režim kralja Aleksandra nanio hrvatskom narodu u Jugoslaviji.

6. svibnja 1931. godine, Međunarodni savez političkih zatovrenika u New Yorku, poslao je sljedeće protestno pismo jugoslavenskom ministru u Washingtonu:

*Nj. Ekselencija, dr. Leonid Pitamic,
Počasni ministar Jugoslavije
Ured jugoslavenske delegacije, Washington, D.C.
Gospodine,*

Niže potpisani američki građani žele Vas upoznati s protestom protiv politike jugoslavenske vlade usmjereni protiv hrvatske i makedonske manjine.

Nedopustiva je činjenica, da se tisuće Hrvata i Makedonaca drže u jugoslavenskim zatvorima pod nečuvenim uvjetima, zbog toga što žele nacionalnu neovisnost. Svi se naporci manjina u Jugoslaviji za dobijanjem kulturne i političke autonomije smatraju ilegalnima. Potpuno pomaknjanje svih prava, prisililo je iste da djeluju iz potaje, doveo do terorizma ugnjetavanja, ali i policije...

Ovim želimo poduprijeti protest profesora Albera Einsteina, Heinricha Mann i Francuskog saveza za ljudska prava protiv nekažnjениh ubojica, članova organizacije koja sebe naziva "Mlada Jugoslavija". U ime tisuća Hrvata i Makedonaca u Sjedinjenim Američkim Državama, svečano ulažemo protest protiv nasilne represije njihovih nacionalnih pokreta.

Sa stovanjem

(Potpisano)

*Roger N. Baldwin
Arthur Garfield Hays,
E.C. Lindeman.*

Progonstva – Vjera

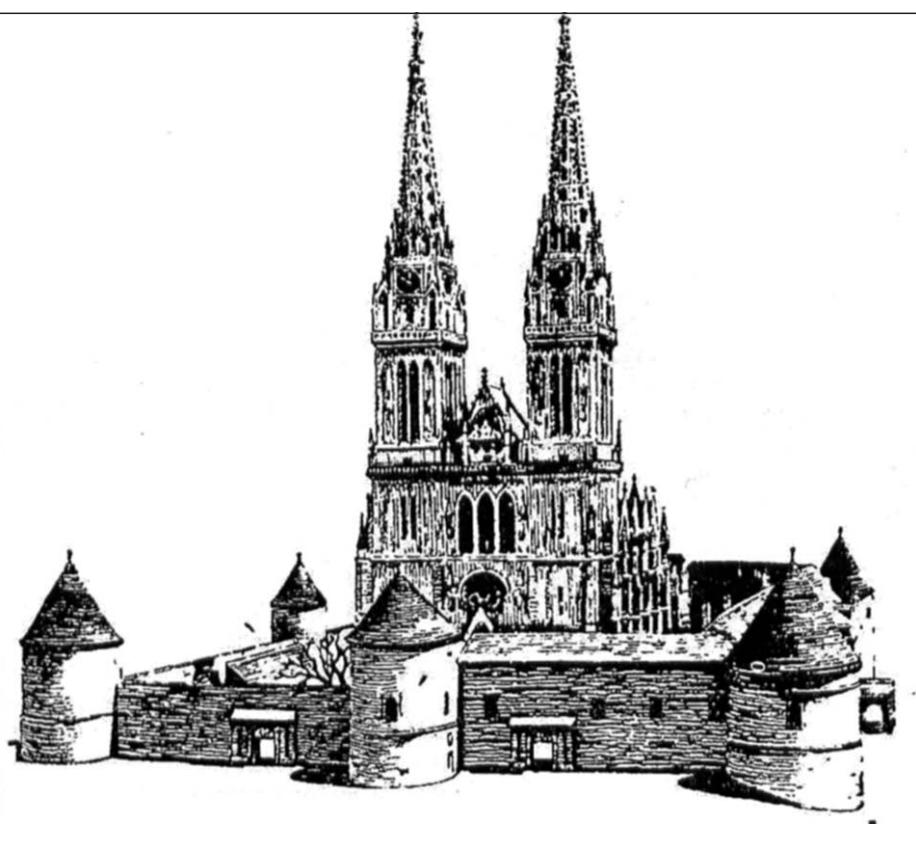
Religijska sloboda, koji su uživali Srbi, Hrvatima je bila zanijekana. Doneseni su zakoni protiv Rimokatoličke crkve i njenog svećenstva. U svojoj knjizi "La Yugoslavie en peril?" Francuz Pezet i drugi strani promatrači, zabilježili su ovu pojavu diskriminacije. Razmjer srpskog proganjanja Hrvata, najbolje se vidi u činjenici da je barem dvjesto tisuća Hrvata bilo prisiljeno napustiti vlastitu vjeru i pristupiti Srpskoj pravoslavnoj crkvi.(3)

Hrvati su postali građani drugog reda, a Hrvatska, srpska kolonija. Dobro poznati britanski pisac o problemima Balkana, pok. Seaton Watson, skrenuo je pozornost svijeta na ovaj problem u svojoj knjizi "Istočna Europa između dva rata".

Nezavisna država Hrvatska

U okviru gore navedenih povijesnih zbivanja, lako je razumljivo odbijanje Hrvata da brane Jugoslaviju 1941. godine. Iskoristivši raspad neprirodne i neprijateljske vlade, u travnju 1941. godine proglašili su Nezavisnu državu Hrvatsku.

Ovdje bismo iskoristili priliku ispraviti prijašnje netočno mišljenje da su sile Osovine osnovale Nezavisnu državu Hrvatsku. Povjesna je činjenica da je hrvatski narod proglašio svoju nezavisnost, prije negoli su se Nijemci, Talijani i



predstavnici ratnog režima pojavili na hrvatskome tlu. Proglašenje neovisnosti, bio je spontani izraz hrvatskog naroda i nije u potpunosti povezan s kasnijim političkim razvojem i političkim previranjima.

Izjava koju je doktor Alojzije Stepinac dao na svom suđenju, podupire ovu tvrdnju: "Cijela je hrvatska nacija jednodušno izrazila želju imati hrvatsku državu, a ja bih bio prezren čovjek, da nisam razumio otkucaje srca hrvatskog čovjeka, roba u prijašnjoj Jugoslaviji."

Mihajlović

Srpski nacionalisti i imperijalisti, pod vodstvom Draže Mihajlovića i komunistički partizani, pod Titom, uglavnom Srbi, provodili su zlokobne i dobro planirane napade na novu hrvatsku državu, od početka njenog postojanja, godine 1941.

Mihajlović je namjeravao srušiti hrvatsku državu i ponovno uspostaviti izgubljenu srpsku vladavinu nad Hrvatima, u okviru jugoslavenskih granica. Na svom suđenju u Beogradu 1946. godine, posvjedočio je da mu je glavni cilj bio, uništenje hrvatske države. U ovu je svrhu čak dobio oružje od Nijemaca, preko generala Nedića, tada premijera srpske vlade, za vrijeme njemačke okupacije. Srpski četnici u hrvatskim provincijama surađivali su i s Nijencima i Talijanima protiv Hrvata i ubili na tisuće hrvatskog civilnog stanovništva, uključivo djecu i starce.(4)

Partizan Tito

Pokret Titovih partizana protiv mlade hrvatske države, nije bio ništa manje okrutan i krvav. Pod krinkom osloboditeljskog pokreta, maskirao je svoju pravu prirodu imajući namjeru uspostaviti komunistički diktatorski režim, čim cijelo područje Jugoslavije bude okupirano Titovim trupama.

Pod maskom imena "Narodna oslobođilačka armija" i "Narodni oslobođilački front", sticao se utisak svenarodnog oslobođiteljskog pokreta raznih političkih i društvenih skupina i partijskih. Priključio im se vrlo mali broj Hrvata. Sam Tito je jednom prilikom izjavio, da ima samo nekolicinu hrvatskih partizana, a da je značajno što su to uglavnom Hrvati iz priobalnog područja, koje su okupirale talijanske fašističke snage.

S druge strane, Srbi su se masovno priključivali komunističkom pokretu. Nije slučajno, što je za vrijeme Drugog svjetskog rata, kao i danas, časnički ka-

dar Titove armije bio (i ostao) uglavnom, srpske nacionalnosti.

Hrvate još uvijek muči pitanje, što je to potaknulo Saveznike da prihvate, a kasnije priznaju Tita kao suborca. To je priznanje, praćeno velikom pomoći, ne samo spasilo partizanski pokret od propasti, nego dovelo Tita i njegovu kliku na vlast.

Komunist Tito

Kad je Titov režim osigurao svoju poziciju, otpočeo je kampanju s ciljem likvidacije svih svojih protivnika. S osobitom bijesom se bacio na rimokatoličku crkvu, njene vođe, vjerske i svjetovne, kao i na mnoge muslimanske vođe. Do kraja proljeća 1945. godine, broj ubijenih hrvatskih rimokatoličkih svećenika, popeo se na 230.

Ova brutalna ubijanja navela su predsjednika Roosvelta da zagovara odobravanje svenarodnog glasovanja naroda Jugoslavije, koji bi se izjasnili žele li živjeti u toj državi ili ne.(5)

Sve su uključene stranke, mora se priznati, u svemu pretjerivale, pa su tako i komunistički srpski propagandisti i hrvatski nacionalisti, za sve okrivljavali hrvatski narod i vlasti u Hrvatskoj, za vrijeme rata. U naporu da otkrijemo pravu istinu, podastiremo službenu izjavu Katoličkih biskupa Hrvatske, s njihovog susreta u Zagrebu 24. ožujka 1945.:

"Mi, naznačni hrvatski biskupi, predlažemo osnivanje skupina koje bi ispitale sve slučajeve i prikupila dokaze, te ih prikazala međunarodnoj komisiji. Tako će se saznati istina i način na koji su laži postale instrument jedne ideologije..." (6)

Tako su Hrvati, za vrijeme Drugog svjetskog rata, bili prisiljeni boriti se protiv grupe fašista i komunista, kako bi sačuvali ne samo samostalnost svoje države, nego i vlastitu egzistenciju. Borbe su se, osim toga, odvijale na hrvatskom teritoriju, jer su Srbi zaposjeli hrvatske zemlje i natjerali Hrvate u obrambeni rat.

Teško je povjerovati, da savezničke vlasti, nisu znale za zločine koje su počinili partizani, za vrijeme rata i neposredno, nakon rata. Ipak, prema našim saznanjima i iz neobjašnjivih razloga, nikad nismo čuli, javnu osudu ovih zločina.

Najteroriziraniji narod Europe

Odgovaraju istini navodi, da srazmjerne vlastitim stanovništvu, nijedna država u Europi nije bila mjes-

tom većih rasnih progona, ubojstava, uhićenja i masovnog terorizma, od Jugoslavije.

Broj stanovnika u državi je 16 milijuna, od čega Srbi broje nešto više od 6 milijuna. Ostatak stanovništva čine ukupno 5.250.000 Hrvata, 1.200.000 Slovenaca, 1.000.000 bugarskih Makedonaca i drugih manjina, kao: Albanaca, Mađara, Nijemaca, Crnogoraca i Roma. Srbi, iako predstavljajući samo tri osmine sveukupnog stanovništva, potpuni su vladari, od začetka države. Zadržali su potpunu kontrolu nad vanjskim poslovima, gospodarstvom i vojskom, a Hrvati su od početka tretirani kao građani drugog reda.(7) Hrvatima, uglavnom rimokatolicima i dijelom muslimanima, je osim toga, bila zabranjena vjerska sloboda koju su uživali srpski pravoslavci. Prepreke i zabrane, guše svaki izraz hrvatskih kulturnih i nacionalnih težnji.

Na kraju Drugoga svjetskog rata, Hrvatska je izgubila samostalnost i silom postala dijelom Jugoslavije pod komunističkom diktaturom. Budući da su Srbi imali glavnu ulogu u partizanskom pokretu, iskoristili su prednosti komunističkog diktatorskog položaja, da rabe još veću silu, nego su to radili u staroj Jugoslaviji. Započela je vladavina terora protiv Hrvatske i Hrvata. Rabili su uobičajena komunistička sredstva strahovlade protiv svih utjecajnih hrvatskih intelektualaca, gospodarstvenika i voda raznih skupina, da sruše svaki otpor u Hrvata.(8)

Osam godina, nakon kraja Drugog svjetskog rata, na čak dvadeset mjesta, na području Jugoslavije, nalaze se koncentracijski logori za tisuće neprijatelja komunizma.

Progoni vjerskih voda

Voda hrvatskih katolika i metropolitan hrvatski, nadbiskup (sada, kardinal) Alojzije Stepinac, osuđen je na 16 godina zatvora, jer se odbio pokoriti komunističkoj tiraniji, a umjesto toga, progovorio u obranu proganjanih župljana. Oslobođen je služenja zatvorske kazne u prosincu 1951., pod utjecajem svjetskog mnijenja i Titove želje da osigura gospodarsku pomoć sa zapada.

Izagnanstvo kardinala Stepinca u rodno selo, zatvorska kazna biskupa mostarskog, doktora Petra Čule, kao i više od 200 hrvatskih katoličkih svećenika i vjernika, te velikog broja muslimanskoj svećenstva, svjedoči o nepromijenjenom komunističkom stavu prema nesrpskim crkvenim sljedbenicima. Za vrijeme

komunističke okupacije Hrvatske, ubijeni su biskup Hermogeneš episkop Germogen, op. prir., vladar Hrvatske pravoslavne crkve, Ismet Muftić, muslimanski vođa u Zagrebu i biskup doktor Philip Popp, iz Evangelističko-luteranske crkve u Hrvatskoj. Dva druga rimokatolička biskupa, doktor Josip Carević i doktor Janko Šimrak ubijena su, a Josip Garić, biskup banjalučki, umro je u izgnanstvu u Grazu, u Austriji, a nadbiskup sarajevski, doktor Ivan Šarić još živi u izgnanstvu.

Uhićenja rimokatoličkih svećenika se nastavljaju, svećenstvo se vrijeda i ismijava u javnosti (9), svi ženski vjerski samostani prisvojeni su, imovina konfiscirana, sprječavan rimokatolički tisak, a imovina nacionalizirana. Ustvari, sve nekomunističke publikacije, doživjele su sudbinu, sličnu sudbini rimokatoličkih izdanja.

Pokolj u svibnju 1945.

Danas se ljudi prisjećaju užasa u Katinskoj šumi. Mi bismo željeli skrenuti pozornost na čudovišne zločine nad 150.000 nenaoružanih hrvatskih vojnika i civila u Bleiburgu u Austriji i u Mariboru i Celju u Sloveniji.

U prvim danima svibnja 1945., glavni grad Hrvatske, Zagreb, evakuiran je, a 500.000 vojske i civila pohrlilo prema austrijskoj granici ususret britanskoj i američkoj vojsci. Putovali su pješke, ili na drugi prikladan način, kako bi izbjegli partizansku potjeru. Na žalost, britanski vojnici su spriječili, da veliki broj njih uđe u Austriju, pa su ovi upali u ruke Titovih četa i bili pobijeni.(10)

Oni koji su uspjeli prebjegći u susjedne zemlje, proganjani su i izručivani komunističkim vlastima u Jugoslaviji. Neke i danas, osam godina nakon rata, traži komunistička jugoslavenska vlasta, koja nastoji uništiti svoje neistomišljenike, čak i izvan okvira svojih granica.

Stalno "bure baruta"

Od postanka prve Jugoslavije, stanovnici balkanskih zemalja stalno su se pribojavali rata, a progonio ih je gubitak neovisnosti. Dobro pamtimo da je iskru Prvog svjetskog rata zapalio mladi srpski fanatik, ubivši austrijskog vojvodu Ferdinanda, u Sarajevu 1914. godine.

U ovom dijelu Europe ne može biti zamčen mir, dokle Srbi imaju hegemoniju nad drugim narodima u Jugoslaviji, jer oni žele slobodu i neovisnost vlastitih država. Hrvati nikada nisu željeli biti dijelom Jugoslavije, a ipak im je ova um-



J. Broz i Winston Churchill

jetna država nametnuta, i to ne jednom, već dva puta, u roku od trideset godina. Čak i sada, nakon niza godina noćne more. Hrvati žele miroljubivo razdvajanje od Srba, a povijest je pokazala da Hrvati i Srbi, iako stoljećima susjadi, nikad nisu ratovali jedni protiv drugih, niti bili u neprijateljstvu, dok nisu bili prisiljeni živjeti zajedno u istoj umjetnoj državi.

Kardinal Stepinac je na komunističkom suđenju u listopadu 1946. godine svečano izjavio:

"Hrvatski narod je postao robljem u bivšoj Jugoslaviji... Sve što sam rekao o pravima hrvatskog naroda na slobodu i neovisnost, u potpunosti odgovara osnovnim postavkama koje su dogovorili Saveznici na Jalti i u Atlantskoj povelji. Sve rečeno o pravima hrvatskog naroda na nacionalnu slobodu i neovisnost u potpunosti je u skladu s moralnim zakonom, i nitko ne može Hrvatima spominjati tu želju... Ako mislite da je hrvatski narod zadovoljan trenutnim stanjem, pozivam vas da im još jednom date mogućnost da slobodno iskažu svoju volju."

Hrvati žele neovisnu državu

Povjesna borba hrvatskog naroda za neovisnost pokazuje njegovu čvrstu volju za uspostavom demokratske i suverene države, Hrvatske, koja će jamčiti slobodu vjeroispovijesti i kulturni razvoj. Stoga mi, svećenstvo, smatramo našom svetom dužnošću ukazati svijetu na činjenicu da: **hrvatski narod ne želi biti dijelom nikakve jugoslavenske države u bilo kojem obliku.**

Ovo pravo hrvatskog naroda na nacionalnu suverenost, ne predstavlja međunarodni problem, već potvrđuje dugo zanemarivan, ali neosporan zahtjev ovoga zapostavljenog i izmučenog naroda za punu nacionalnu neovisnost.

1. Ivan E. Šarić, nadbiskup, Sarajevo,
2. John Juriček, U. S. A.,
3. Mijo Domladowac, U. S. A.,
4. Dr. Dominik Mandić, U. S. A.,
5. Venceslav Ardas, U. S. A.,
6. Stjepan Rade, Argentina
7. Dobroslav Sorić, U. S. A.,
8. Dr. Tomislav Firis, U. S. A.,
9. Bono Andačić, U. S. A.,
10. Paško Andrić, Argentina
11. Špiro Andrijanić, U. S. A.,
12. Petar Antić, Argentina
13. Gabriel Arko, Argentina
14. Franjo Bahorić, U. S. A.,
15. Dr. Vjeko Bambir, U. S. A.,
16. Bosiljko Bekavac, U. S. A.,
17. Eugen Beluhan, Španjolska,
18. Theodore Benkovi, U. S. A.,
19. Dr. Vlado Bilobrk, Argentina,
20. Inocent Bojančić, U. S. A.,
21. Josip Borošak, Italija,
22. Stjepan Budrović, U. S. A.,
23. Petar Bulum, U. S. A.,
24. Vilim Cecelja, Austria,
25. Patrick Cigić, U. S. A.,
26. Ljubo Čuvalo, U. S. A.,
27. Dominik Čorić, Italija,
28. Dr. Mirko Čović, Austria,
29. Dr. Felix Diomartić, U. S. A.,
30. Berto Dragičević, U. S. A.,
31. Bogdan Dragun, Francuska,

- 32. Pavao Drenjančević, Italija,
- 33. Dr. Hijacint Eterović, U. S. A.,
- 34. Nikola Fabjanić, U. S. A.,
- 35. Fidelis Fajt, U. S. A.,
- 36. Petar Fišer, U. S. A.,
- 37. Ivan Franković, Izrael,
- 38. Ante Gabrić, Indija,
- 39. Dragutin Glavanić, Kanada,
- 40. Stanislav Golik, U. S. A.,
- 41. Rafael Gršković, U. S. A.,
- 42. Silvije Grubišić, U. S. A.,
- 43. Dr. Rudolf Hrašćanec, U. S. A.,
- 44. Ivan Hrstić, Argentina,
- 45. Dr. Lujo Ivandić, Kanada,

- 68. Dr. Rajmund Kupareo, Čile,
- 69. Dr. Stjepan Lacković, U. S. A.,
- 70. Stjepan Laptalo, Argentina,
- 71. Dr. Dionizije Lasić, Italija,
- 72. Dr. Miron Lasić, U. S. A.,
- 73. Sebastijan Lončar, U. S. A.,
- 74. Dr. Častimir Majić, U. S. A.,
- 75. Petar Mandać, Argentina,
- 76. Zvonko Mandurić, U. S. A.,
- 77. Vlaho Margaretić, Argentina,
- 78. Dr. Branko Marić, Španjolska,
- 79. Marije Matić, U. S. A.
- 80. Inocent Mihajlović, Čile,
- 81. Josip Mikulić, U. S. A.,

- 103. Dr. Gracijan Raspudić, Španjolska,
- 104. Kornelije Ravlić, U. S. A.,
- 105. Viktor Rogulj, U. S. A.,
- 106. Rafael Romac, Bolivijska,
- 107. Leonard Rusković, Argentina,
- 108. Ivan Sandri, Italija,
- 109. Josip Šimić, U. S. A.,
- 110. Bonifacije Šipić, Argentina,
- 111. Dr. Ivo Sivrić, U. S. A.,
- 112. Ferdinand Skoko, U. S. A.,
- 113. Anselm Slišković, U. S. A.,
- 114. Dr. Nikola Šojat, U. S. A.,
- 115. Tugomir Soldo, U. S. A.,
- 116. Marijan Sorić, U. S. A.,
- 117. Stjepan Sprajc, Kanada,
- 118. Blaž Štefanić, Argentina,
- 119. Urban Štefanić, Argentina,
- 120. Oskar Suster, U. S. A.,
- 121. Josip Tibljaš, Argentina,
- 122. Nikola Tojčić, Argentina,
- 123. Petar Topić, U. S. A.,
- 124. Ivan Triplat, Bolivijska,
- 125. Vinko Uvodić, U. S. A.,
- 126. Dr. Vladimir Vančik, U. S. A.,
- 127. Dr. Kviran Vasilj, U. S. A.,
- 128. Dr. Vendelin Vasilj, U. S. A.,
- 129. Božidar Vidov, Italija,
- 130. Serafin Vištica, U. S. A.,
- 131. Josip Vizjak, Indija,
- 132. Vladimir Vlahović, U. S. A.,
- 133. Jure Vrdoljak, Kanada,
- 134. Ivo Vukina, Italija,
- 135. Vjenceslav Vukonić, U. S. A.,
- 136. Trpimir Vuljan, Italija,
- 137. Janko Žagar, Velika Britanija,
- 138. Karlo Žanić, Kanada,
- 139. Dr. Serafin Zečević, Kanada,
- 140. Vid Žic, U. S. A.,
- 141. Josip Zovko, Argentina,
- 142. Marko Zovko, Argentina,
- 143. Dr. David Zrno, U. S. A.,



- 46. Jeronim Ivanković, Australija,
- 47. Marko Japundžić, Italija,
- 48. Blaž Jerković, U. S. A.,
- 49. Mihail Jurić, Austrija,
- 50. Dr. Ignacije Jurković, U. S. A.,
- 51. Dr. Dragutin Kamber, U. S. A.,
- 52. Pio Karadjole, Argentina,
- 53. Dr. Metod Kelava, Argentina,
- 54. Roman Kirin, U. S. A.,
- 55. Ivan Knego, U. S. A.,
- 56. Dr. Oton Knežević, U. S. A.,
- 57. Ante Kopunović, Argentina,
- 58. Andrija Kordić, U. S. A.,
- 59. Lucijan Kordić, Švicarska,
- 60. Dr. Predrag Kordić, U. S. A.,
- 61. Mirko Kovačec, Argentina,
- 62. Marin Kovačev, Argentina,
- 63. Ilija Krajačić, U. S. A.,
- 64. Franjo Krautzer, Austrija,
- 65. Ferdinand Krčmar, Austrija,
- 66. Jerome Kućan, U. S. A.,
- 67. Dr. Stjepan Kukolja, Njemačka,

- 82. Josip Murković, Argentina,
- 83. Ambro Mišetić, U. S. A.,
- 84. Josip Mišić, U. S. A.,
- 85. Vitomir Naletilić, Italija,
- 86. Ivan Nikolić, U. S. A.,
- 87. Ante Nižić, U. S. A.,
- 88. Dr. Zoran Ostojić, U. S. A.,
- 89. Andrija Oštarić, U. S. A.,
- 90. Dr. Bazilije Pandžić, Italija,
- 91. Dr. Kruno Pandžić, U. S. A.,
- 92. Luka Pavlinović, Argentina,
- 93. Lino Pedišić, Argentina,
- 94. Teofil Pehar, U. S. A.,
- 95. Dr. Bonifacije Perović, Argentina,
- 96. Irenej Petričak, U. S. A.,
- 97. Karlo Pleše, U. S. A.,
- 98. Vilim Primorac, U. S. A.,
- 99. Franjo Radišić, Italija,
- 100. Celestin Raguz, U. S. A.,
- 101. Steve Raich, U. S. A.
- 102. Bruno Raspudić, Španjolska,

NAPOMENE

1. Dodatne informacije potražiti : Rudolf Bičanić, Ekonomski podloga hrvatskog pitanja, Zagreb, 1936.
2. Cf. Biskup Srebrenič: Pregled izvješća o nepravdama nanaesenih katolima u Jugoslaviji, 1933.
3. "Uistinu postoji još jedan prigovor na kojeg ne smijemo zaboraviti. To je opasna podložnost katoličkih Hrvata i Slovenaca prema pravoslavnoj moći Srbije. Nesposobni političari, koji se nametnuli vlastiti zbrkan um i nepoznavanje povijesti kršćanstva nakon velikog rata, privezali su, ne federalno, već apsolutno, umjetno odsječen i povezan s rubnim dijelom područja na kojemu žive

pravoslavci. Tako je politički, novo kraljevstvo, nazvano Jugo-Slavija, dodatno zapadnjački po pismu i svim dijelovima života. Već smo imali priliku vidjeti užasavajuće posljedice toga pripojenja." (Hilaire Belloc, Preživljavanja i novi dołasci, New York, 1929, poglavje II, "Dvije kulture", str. 24-25).

4. Između ostalog, srpski pisac doktor Mirko Kostić: "Je li 27.marta 1941. plaćen?"

5. U svom članku "Sedam odluka koje je odredilo povijest", bivši zamjenik državnog tajnika Welles piše: "On (Roosevelt) bio je čak i više nego Woodrow Wilson naklonjen ideji da su plebisciti univerzalno sredstvo. Otpriklje u to vrijeme, razgovarajući sa mnom više od sata jedne večeri, zagovarao je uporabu ovog načina kako bi jednom za svagda riješio trenja između Srba, Hrvata i Slovenaca, koja su zatamnila povijest Jugoslavije kao nezavisne države..." Vanski poslovi, siječanj 1951., str.191.

6. Vidi Dodatak 2.

7. Citat Dodatak 2.

8. Citat A .Ciliga: La Yugoslavie sous la menace interieure et exterieure, Paris, prosinac 1951. , str. 57. ff.

9. Citat: Dodatak 4.

10. Citat: zapisi iz kongresa s 83. kongresa (USA), v.99, br.66, A2076.

Uz ovaj Memorandum priložena su četiri dodatka i to:

DODATAK I. : *Zajednička pastoralna pisma hrvatskih biskupa obznanjena 24. ožujka 1945. g.*

DODATAK II. : *Zajedničko pastoralno pismo biskupa F. N. R. J, napisano 20. rujna 1945. g.*

DODATAK III.: *Govor nadbiskupa Stepinca s njegovog suđenja 2. listopada 1946. g.*

DODATAK IV.: *Pismo jugoslavenskih biskupa Maršalu Titu, rujan 1952. g.*

DODATAK I.

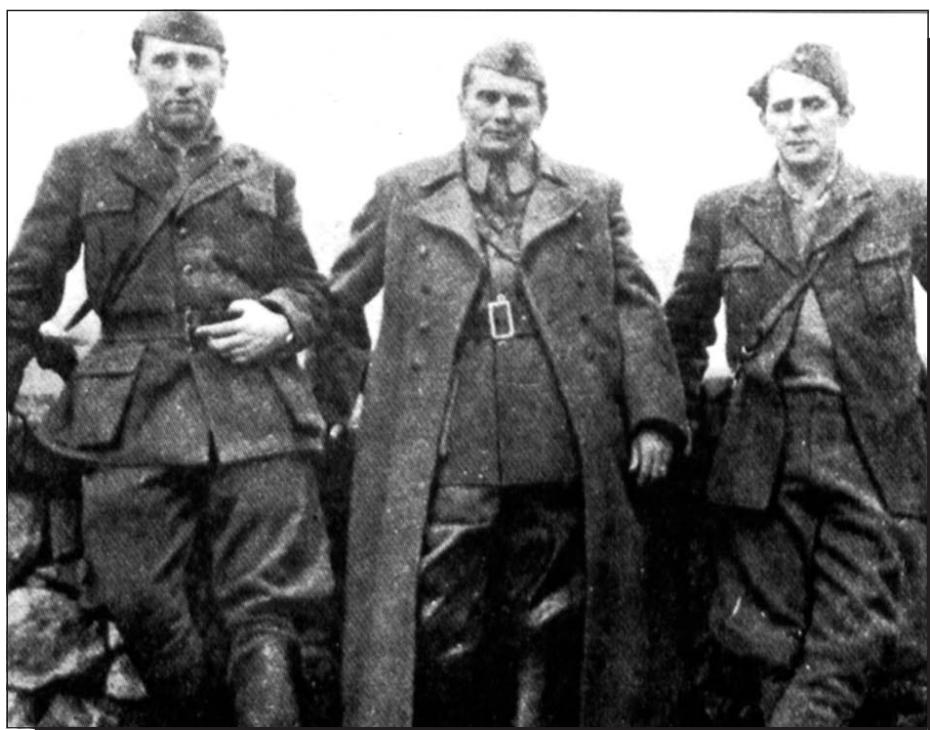
ZAJEDNIČKA PASTORALNA PISMA HRVATSKIH BISKUPA OBZNANJENA 24. OŽUJKA 1945.

Dragi vjernici,

U prošlim vremenima, mi hrvatski biskupi ukazivali smo Vama, našem duhovnom stardu, na sve važne trenutke u životu. U ovo užasavajuće ratno vrijeme, nemamo načina za uspostaviti vezu s našim stadom, jer nam nije omogućeno da na svim mjestima i u svakoj župi ublažimo rane što uništavaju vjernike u dijecezama širom Hrvatske.

Vaša je tuga, kao i tuga cijelog hrvatskog naroda, uvećana ovih dana tjeskobom i strahom za sudbinu naše zemlje, preplavljeni lažima i klevetama. Stoga mi, hrvatski biskupi, i ova Biskupska konferencija, smatramo našom svetom dužnošću, progovoriti i obratiti vam se,

Nas, katoličke biskupe, svećenike i istaknute laike, optužili su lažni svjedoci za proljeće krvi u ovoj, našoj Hrvatskoj. Postoji svjedok, Bog, koji zna i vodi, koja smo mi, katolički biskupi, kršćanska milosrđa napravili u posljednjih dvadesetak godina, kako bi sačuvali mir u



A. Ranković, J. Broz i M. Đilas

dragi vjernici, kako bi izbrisali i porazili laži i klevete koje se upliću u najsvetijsa prava i bitak naše Katoličke crkve i hrvatskog naroda.

Duboko razmišljajući o današnjim i budućim događajima, prije svega pozivamo vjernike na jedinstvo i da zajedno s nama isповijedaju pravu vjeru u Boga, stvoritelja i zakonodavca, koji je cilj ljudskoga života, da mislimo na besmrtnost duše i neospornu vrijednost moralnog dostojanstva čovjeka, o kojima se danas rijetko govori. Zajedno sa sljedbenicima Sv. Petra apostola, protestiramo i otvoreno izražavamo našu neizmjernu lojalnost Svetoj stolici (kako su to učinili naši prethodnici u vrijeme pape Sv. Agatha i Ivana VIII); ne obazirući se na lažne optužbe neprijatelja Crkve, te unatoč progonima i mogućoj sličnoj sudbini.

Uzevši u obzir koje je sve patnje prošao hrvatski narod u 20.-om stoljeću (a u zadnjih nekoliko godina usporedive s tugom i bolom Joba), preklinjemo sve povrijedene i izmučene, da ne očajavaju i da ne dozvole da ih se odvuce od Katoličke crkve i milosti Boga i čovjeka, čak i pod cijenu proljeća vlastite krvi.

hrvatskom narodu. Toga je svjestan i cijeli svijet. U hrvatskoj svijesti je ključna riječ ljubav prema miru, a tu su ljubav, usprkos najvećim preprekama, osobito od 1918. na ovamo, ispovijedali i nje govali, i duhovni i svjetovni vođe hrvatskoga naroda.

Optužbe za loš rad, umjesto nama, ostaju na onima, koji su slali u smrt hrvatske vođe, koji su otimali od bespomoćnog hrvatskog naroda, koji su okrenuli naš narod od ceste mira, te ih uznemirili i učinili nezadovoljnima svojim sudbinama.

Prolivena je nevina hrvatska krv u dva svjetska požara, u mnogim gradovima i hrvatskim selima, pa čak i u Beogradskom parlamentu. Iako je u Beogradu potpisani konkordat, tj. svećenički pakt između Sv. apostolske stolice i bivše kraljevine Jugoslavije, ipak se dogodilo, da su prava hrvatskih katolika ovisila o hirovima vlade. Šutke prelazimo preko sramno pogaženih obećanja datih našim hrvatskim vođama, što nije ostalo skriveno onima koji prate svjetska zbiranja.

Kad je rat poharao našu zemlju, Hrvati su ostali nepomični, jer dok su drugi

imali oružje i građanske slobode, oni nisu. Omraženi je neprijatelj započeo vladavinu terora, čija je jedina svrha bila istrebljenje Hrvata kao naroda. Slijedom-toga, a žalosno je reći, neki su Hrvati vraćali ubojstva, ubojstvima. Hrvatski biskupi osuđuju i preziru ovakve mjere osvete, iako se to za njih nije pokazalo ugodnim.

Biskupi su zajednički, isto kao i na skupu 1941., podigli glas u znak protesta protiv onih koji su prešli granice same obrane i protiv svih nasilnika, neovisno o tome kojoj strani, rasi ili vjeri pripadaju, a podržali pomoći nevinima. Svim raspoloživim sredstvima, oduvijek smo nastojali utjecati na one na vlasti, da pomognu odagnati jad i bijedu u koju je naša zemlja, ne našom krimicom, zapala. Oštro smo osudili svako mišljenje ili doktrinu, bila ona desna ili ljevičarska i svakoga koji je sebi dao za pravo ne poštovati božanski nauk ili lišiti druge njihovih ljudskih prava, jer su možebitno bili druge rase, vrste ili svjetonazora.

I danas tražimo jednakost zakona za sve, pozivamo svakoga čovjeka, stranku i ljude da ne čine zlo ili zlouporabu (*I Petar 3,9*). Ovakav smo savjet uputili pojedincima i političkim strankama, koji su pod plaštem ishitrene pravde, naveli obespravljene ljude na ubojstvo kao da su ratni zločinci, osobito svećenstvo i intligenciju, i lišili ih ne samo života, već i njihovog poštenog imena.

Svi zločinci, neovisno o političkoj sklonosti, moraju se izvesti pred lice pravde i kazniti za svoje zločine. Svi koji iskreno ljube pravdu znaju da oni, koje potiče mržnja, ne mogu dobro rasudivati i potpuno osuditi krivnju. Ukoliko je neki svećenik, iako je to vrlo rijetko, povrijedio drugima njihova prava, mi nismo okljevali istome odrediti eklezijastičku kaznu – ili ga čak protjerati iz vjerskog okruženja.

Ali sada, iz dubine naših duša upućujemo protest, pred Bogom i ljudskom rasom, protiv sustavnog ubijanja i proganjanja nevinih hrvatskih svećenika i vjernika katolika, mnogi od kojih su vodili svetački život, a kojima su ozloglašeni suludi neprijatelji Katoličke crkve dijaboličkim lažima donijeli smrt.

Neprijatelji Katoličke crkve, sljedbenici materijalističkog komunizma, koji jednodušno odbija cijeli hrvatski narod (onaj koji bi se usudio kazati suprotno bio bi lažac), su vatrom i mačem istrijebili svećenstvo i najistaknutije vjernike u našoj Hrvatskoj.

Sudeći po njihovoj neobuzdanosti, prilično je jasno zašto optužuju biskupe, svećenike i vjernike, te ih poistovjećuju s ratnim zločincima, zašto im žele nametnuti potpuno izmišljene zločine. U civiliziranome svijetu, ipak nitko neće povjerovati ovim izmišljenim i proizvoljnim optužbama, ili povjerovati da biskupi, svećenici ili vjernici, muškarci i žene, poznati u svijetu, kao i tisuće hrvatskih vjernika, jesu ratni zločinci, da zasljužuju najstrožu kaznu, ili da su počinitelji masovnih pokolja. Krv junaka svetaca vječno će progoniti one koji se služe ubojstvima, kao sredstvom vladanja.

Katolički biskupi u Hrvatskoj spremni su dati istražiti svaki i pojedinačni slučaj predstavnicima drugih naroda ili međunarodnoj komisiji. Tada će se dokazati da su lažne optužbe za ratne zločine, a iste sredstvo istrebljenja onih koji se protive i ne žele biti dio komunizma.

Skup hrvatskih katoličkih biskupa stoga preporučuje osnivanje komisije za ispitivanje slučajeva i prikupljanje dokaza, koji će biti kasnije podastrijeti međunarodnoj komisiji. Tada će se saznati istina, i kako su laži postojale sredstvo jedne ideologije, čiji sljedbenici žele pokoriti cijeli svijet, iako su brojčano u manjini, a u Hrvatskoj brojčano blizu nuli.

Kod duhovnih pitanja priznajemo vrhovnu pravdu Crkve, a u svjetovnim pitanjima – Države; jednakako kako moramo voditi računa o crkvenoj administraciji i civilnim vlastima koji izvršavaju svoje obvezu. Crkva je potaknula i nadahnula svećenstvo i hrvatski narod voljom da daje Bogu ono što je njegovo, a vlastitoj državi, ono što njoj pripada. Povijest svjedoči o tomu da hrvatski narod u tisuću godina nikada nije zanijkao svoju nacionalnost. Jednako tako želi cijelim srcem, slobodu svim drugim narodima na zemlji. U Drugom svjetskom ratu, hrvatski je narod prepoznao tu želju i pravo uspostavom vlastite neovisne države; a prepoznavajući želje vlastitog naroda, hrvatski biskupi su je podržali, jer je to pravično. Nitko, stoga, nema pravo optuživati građane hrvatske države ili njene biskupe, što su podržali čvrstu odluku hrvatskog naroda, na što imaju pravo i po božjem i po ljudskom zakonu.

Hrvatski biskupi, u potpunosti se slažu da se u državi Hrvatskoj zakoni moraju poštovati, jer je pravda osnova vladavine, ali pravda za sve, neovisno o rasi, vrsti, vjeri i svjetonazoru.

Dragi vjernici,

Predstoji nam Sveti tjedan, koji je spomen na ljubav gospodina našega Isusa Krista. Slično njemu, ljudska rasa prolazi kroz vlastiti tjedan ljubavi. Kakvi god bili naši osjećaji, učenici smo Kristovi, učenici Mesije Božjeg, koji predstavlja vječnu istinu i ljubav. Onima čije su ga laži pribile na križ, odgovorio je: "Oče, oprosti im, je ne znaju što čine" (Luka 23, 24). Potpuno smo svjesni da tisuće i tisuće naših sunarodnjaka pati. Stoga vama, tisućama ranjenih duša, kažemo: "Ako itko želi biti Kristov sljedbenik, mora ga voditi Njegov duh, koji će naložiti ljudskoj duši da počuje riječi razapetog Krista: "Oče, oprosti im ... "

Na kraju vas mi, vaši dušobrižnici, savjetujemo da poštujete božje zakone, da se pouzdate u milost i providnost Boga, tvorca svijeta, da sačuvate vjeru u Svetu crkvu dok Bog ne prekine ovu potresnu nesreću, dok Bog našemu narodu, koji je iskusio užasne zločine, kao i cijelome čovječanstvu, ne podari sveti mir.

Neka vas blagoslov svemogući Bog, Otac i Sin i Duh sveti.

Dr. Alojzije Stepinac, metropolitan i predsjednik Biskupijskog vijeća

Dr. Ivan Šarić, nadbiskup sarajevski
Josip Garić, O. F. M., biskup banjalučki

Dr. Anto Akšamović, biskup i apostolski nuncij đakovački

Dr. Ivan Šimrak, biskup hrvatskih grko-katolika

Sastavljen u Zagrebu, 24. ožujka, ljeta gospodnjega 1945.

DODATAK II.

**ZAJEDNIČKA PASTORALNO
PISMO BISKUPA F. N. R. J.
NAPISANO 20. RUJNA 1945.**

Dragi naši vjernici u Kristu,

mi, katolički biskupi, na plenarnom skupu u Zagrebu, držimo našom pastoralnom dužnošću, da u povodu ove konferencije i vas, naše ljubljeno stado, upoznamo s našim razmišljanjima.

Nakon dugih godina kušnje, rat je konačno završio, rat koji je ostavio sjećanja, krvavija nego ikad do sada. Njegov razjareni bić nije poštedio ni našu zemlju. Užasi rata često su nas poхodili, a iza sebe ostavljali pustoš i očaj. Pojedini dijelovi naše zemlje su doslovce poharani, a brojne obitelji razorene na očaj i tugu roditelja i cvileći plač djece koja su ostale bez roditelja. Duž cijele zemlje svatko žali za nekim voljenim pre-



Tito pristaje na ulazak Crvene armije u Jugoslaviju. U pozadini sovjetski agent, ban Ivan Šubašić

minulim članom obitelji. Svatko je upoznao oskudicu, glad i bolest, koja neminovno prati rat. Ustvari, nas je rat dvostruko izbičevao. Na našu veliku tugu, taj je bratoubilački rat imao za posljedicu, krvavi užas i mržnju. Neprijateljska okupacija i unutarnja neslaganja donijela su patnje, koje je rijetko koja zemљa proživjela. Prekid rata nas je naveo, da zahvalimo Bogu na Njegovoj milosti, što nas je spasio dalnjih stradanja rata i bratoubojstva.

Kraj rata donio je svima velike promjene u svakom pogledu. Pred očima je nestajalo ono što je nekad smatrano osnovom svakodnevnog života. Država ima novo ime. Demokratska Federativna Jugoslavija, iz temelja promijenjena, s novim zakonodavnim uređenjem i programom, udišući novi revolucionarni duh bez imalo poštovanja prema prošlosti. Katoličkoj crkvi ne priliči propisivati svojim vjernicima kako će rješavati vlastite političke, nacionalne i gospodarske probleme, uz pretpostavku, da su ta rješenja u skladu s opće obvezujućim moralnim načelima. U čistim političkim pitanjima, Crkva se pridružuje dictumu svoga Utjemeljitelja: "Podaj, stoga, Cezaru ono što je njegovo, a Bogu, ono što je božje" (Matej 22, 21). U tom duhu, Crkva želi prigriliti ljude sa svih zemalja s podjednakom ljubavlju, jer u svakome i svim ljudima Crkva pronalazi brata u Kristu otkupljenog Njegovom krvlju. Prvenstvena joj je zadaća duhovno dobro njenih sljedbenika, stoga; neovisno o obliku vlade i gospodarskom sustavu koje pojedini narodi odaberu, Crkvu zanima kako zaštititi duhovne vrijednosti.

Upravo briga za vječnost vaših duša, ljubljeno stado, nadahnjuje nas u ovome trenutku, uputiti vam naše prvo pastoralno pismo u demokratskoj Jugoslaviji. Duboko svjesni velike odgovornosti koju imamo pred Bogom za dobrobit vaših duša, težimo pronaći brzo rješenje poratnih problema, koji muče sve narode, pa tako i naš. U tome duhu vam, dragi vjernici, upućujemo ovo pastoralno pismo.

Prije isteka neprijateljstava, vlada u Beogradu svečano je obećala poštovati slobodu vjeroispovjesti, svjetonazora i privatnog vlasništva. To je uvjetno prihvatala Hrvatska federalivna vlada, uz navodno, nezadovoljan stav Katoličke crkve. Već je prvih dana postojanja, nakon susreta s dužnosnicima koje smo upoznali s mnogim problemima, potrebama i stavovima Katoličke crkve, nova vlada, zbog novonastalog duha, pokazala neprijateljski stav, te smo naišli na neodobravanje stečenih prava i neslaganje sa stavovima Crkve, pa samim time i posljedično, duhovni gubitak i za vas. Dragi vjernici, onima na vlasti istaknuli smo potrebu rješavanja pitanja koja se odnose na Crkvu i Državu, u ozračju zajedničkog razumijevanja, te smo od najviših državnih dužnosnika dobili uvjerenja, koja su išla u tom pravcu. Posljednju riječ u pitanjima zajedničkim Crkvi i Državi, što se Crkve tiče, imat će Sveta Stolica, koja će biti sudac u pitanjima vjere i vjerskog života njenih vjernika. S vremenom na vrijeme bismo izvješčivali vladu o mišljenju Crkve o svakom slučaju od možebitnog interesa za nas, uvijek imajući na umu zajedničko dobro.

U međuvremenu su se izrodile okolnosti koje su utjecale na gubitak dobre volje i prestanak naših napora. Tako smo se uvjerili u opasnost u kojoj se našla Katolička crkva i duhovne vrednote miličuna vjernika, pa smatramo našom dužnošću razotkriti sve nedaće i promjene koje su zatvorene i s kojima se suočila Katolička crkva. Svi zajedno činimo jedno duhovno biće, mistično tijelo Kristovo. "Iako nas je mnogo, jedno smo tijelo u Kristu, a svaki je dio onoga drugoga" (Rom. 12, 5). Nama je ovih dana upućen vapaj apostola naroda, Sv. Pavla. Ispovijedajući istinu u milosrđu, možemo srasti s njim koji je glava, čak Krist: Od kojega je tijelo jedinstvo i zajedno sraslo, a svaki se dio nadopunjuje točno na mjeru s drugim, čineći ga još većim, dok se ne pretvoriti u milosrde". (Eph. 4, 15 – 16).

Dragi vjernici, užasnula nas je i rastužila okrutna sudbina mnogih svećenika, vaših dušebrinika. Ugašeni su mnogi svećenički životi, ne samo zbog rata, već uglavnom zbog sadašnjih civilnih i vojnih vlasti. Prema našim saznanjima, broj žrtava među svećenstvom jest kako slijedi: 243 mrtva, 169 u zatvorima i koncentracijskim logorima, 89 nestala, sveukupno 501. Tome broju se dodaje i smrt 19 studenata teologije, 3 brata laika i 4 časne sestre. Povijest Balkana već mnogo stoljeća nije zabilježila takav pokolj onih koje je Bog odabrao. Ali ono što nas najviše užasava jest da njima, kao ni stotinama tisuća drugih katoličkih vjernika, nije dana mogućnost primanja sv. sakramenata u posljednjim trenucima – što dozvoljavaju svi civilizirani narodi, i to čak, i najokorijelijim kriminalcima. Na sudu se vrlo brzo i kratko izriče smrtna kazna. Optuženici često ne znaju za koji su zločin optuženi sve do početka suđenja, a često im je uskraćena i mogućnost da se brane, da ih zastupa pravni savjetnik, da dovode svjedoke, na čemu se temelje i ustraju svi sudovi.

Nepristrano i iskreno mišljenje suda smatralo bi izricanje smrte kazne onima koje je Bog pomazao, potpunim pomanjkanjem pravde. Tko može kazati ili dokazati da su toliki svećenici i osuđeni na smrt, uistinu bili kriminalci? I da zasluzuju smrtnu kaznu? Jesu li svi ti svećenici bili ubojice? Tako je, na primjer, u franjevačkom samostanu na Širokom Brijegu, ubijeno 28 franjevaca, bez ikakvih izgleda na suđenje. Oni nisu nikada dugli oružje protiv Narodnooslobodilačke vojske, kako su lažno bili optuženi, naprotiv, uglavnom svi ti

mučki pobijeni franjevci, bili su dobro poznati protivnici fašizma. Bilo je slučajeva kad su tisuće vjernika, glasno uzvikujući da su njihovi svećenici nevini, tražili njihovo oslobođanje. Ipak su ti svećenici osuđeni na smrt. Očito je da takve kazne, kojima se osuđuju oni drukčijeg političkog uvjerenja, oni koji nikad nisu bili krivi za nijedno kazneno djelo, nisu izvršene u ime naroda i kršćanske pravde, a nedvojbeno je jasno da to nije bilo u skladu ni s osjećajima ljudi i njihovim pojmom kršćanske pravde, toliko duboko ukorijenjenoj u našem narodu. Zakoni pravde su iznad političkih uvjerenja i za sve jednako obvezujući i to za sva vremena. U ime vječne pravde, podižemo glas pred cijelim čovječanstvom, dragi vjernici, u obranu nepravedno osuđenih svećenika, a isto tako za tisuće i tisuće vaših sinova i braće, koji su dijelili istu nepravednu sudbinu.

Stajući u obranu nevinih svećenika, ne znači da želimo zaštiti krvce. Dozvoljavamo da je bilo svećenika, koji su se svojim ekstremnim nacionalizmom ogriješili o kršćansku pravdu i milost, pa stoga zasluzuju odgovarati pred zemaljskim sudom pravde, ali ipak, njihov je broj neznatan. Predstavnici tiska, ispreplićući mrežu laži, s ciljem, da se ocrni Katolička crkva u mislima i srcima ljudi, utječući tako i na javno mijenje, uputili su ozbiljne optužbe, na račun većeg dijela svećenstva u Jugoslaviji.

Veliki broj svećenika, osuđenih na dugogodišnji prisilni rad, čami u koncentracijskim logorima. Znamo da je sada, u trenutku pisanja ovoga pisma, grkokatolički biskup dr. Janko Šimrak, lišen slobode, a sudbina biskupa Carevića nam je nepoznata. U koncentracijskim logorima, u nehumanim i uvjetima nedostojnim ljudskog roda, mnogi svećenici su prisiljeni izvršavati obveze koji vrijeđaju njihovo svećeničko dostojanstvo. Često im nije dozvoljeno niti poslušati nedjeljnu misu, a nekmoli služiti je, pa su tako lišeni zajedno s drugim pritvorenicima, velikoga duhovnog olakšanja. Koji je njihov zločin? Drukčije političko razmišljanje od onoga njihovih sudaca. Mnoge od pritvorenih svećenika, oteli su vladini agenti, pa im se do dana današnjega ne zna trag. Bile su uzaludne sve naše zamolbe i traganja. Svi su tragovi dobro izbrisani.

Gubitak svećenika takovih razmjera, imao je ozbiljne duhovne posljedice. Brojne su župe bez svog župnika. Vjerski život ljudi se razvodnio, a vjernici dove-

deni u položaj duhovne ugroženosti. Tisak otvoreno napada svećenstvo, koje se ne može braniti. Zakon takove napade dozvoljava, a novine ne objavljaju demantije.

Katolički tisak još je jedna gorka pilula u grlu Katoličkoj crkvi. Od stotinu izdavanih časopisa u našem vlasništvu prije rata, danas se ne tiska niti jedan. Dozvola za nastavljanje rada je kroz

primjer sjemenište u Zagrebu na Šalati, Splitu, Travniku, Sv. Vidu, Ljubljani, Mariboru, Sinju i drugdje.

Na polju obrazovanja, crkva je dobivala udarac za udarcem. Vjeronauk je postao izbornim predmetom, ovisno o tome kako bi se učenici izjasnili. Mala je utjeha što su se roditelji katolici izjasnili za vjersko obrazovanje u školama. U godišnjem obrazovnom izvješću za



Bulganjin, Hruščov, Mikojan i Tito

postavljanje brojnih prepreka, odbijena. Isprika je bila: nedostatak papira (a vagoni papira zaplijenjeni su u rezidenciji Nadbiskupa zagrebačkog). Katolički tisak je većim dijelom ili ušutkan ili jako oslabljen.

Upotrebljena su sva moguća sredstva, kako bi se osujetio tisak u zagrebačkoj dijecezi. Kada im to nije uspjelo, uhiliti su ravnatelja i prestali s radom. Naši su prigovori urodili plodom, tek prije nekoliko dana. Poznata Katolička tiskovna udruga u Ljubljani oduzeta je iz katoličkih ruku. Ista je sudbina sustigla i katolički tisak u Mostaru, Šibeniku, Mariboru i Sarajevu. Iz toga proizlazi, da postoji sustavni plan zapljene. Katolički tisak je važan za Crkvu, on određuje ravnotežu i dobro stanje mnogih duša. Kako je moguće djelovati pod ovakvim okolnostima?

Ništa bolje ne prolaze ni naša sjemeništa. Crkva je, uz velika materijalna odricanja izgradila i zadržala ove institucije, kroz čije su portale prolazile tisuće današnjih svećenika i poznatih laika. Ali, danas je njihova praktična uporaba onemogućena, jer ih je ili zaposjela vojska ili su zaplijenjeni, kao na

Hrvatsku, vjeronauk je naveden kao najmanje važan predmet, čak štoviše, u svim osnovnim i srednjim školama broj sati vjeronauka je smanjen, s dva sata tjedno na jedan – i sve to u vremenu laži, kad je upravo potrebno vjersko obrazovanje. Ovakve smicalice znače sprječavanje vjerskih sloboda i odgoja. U višim razredima srednjih škola u Hrvatskoj, vjeronauk je zabranjen, pod izlikom, slobode vjeroispovijesti. Jednostavno ne možemo razumjeti takav čin hrvatske vlade, jer, ako je dozvoljeno pohađanje vjeronauka u nižim razredima, zašto ne i u višim, kad mladi ljudi, osamnaestogodišnjaci, već mogu samo odlučiti jer stišu pravo glasa? Znači li pravo glasa odricanje na pravo vjeroispovijesti?

Želimo napomenuti, da je odluka o pohađanju vjeronauka, kod djece mlađe dobi, na roditeljima, jer bi bilo smiješno i suludo prepustiti je mladima, koji jedva da su počeli razmišljati. Isto je izričito potvrdio Jugoslavenski narodni komitet u Beogradu, Ured za obrazovanje, odlukom broj 83., u veljači 1945., a što je u suprotnosti s postupkom nekih učitelja i odgajatelja, da odluku prepuste djeci.

Katolička crkva je zadržala veliki broj privatnih srednjih škola, priznatih od države. Kvaliteta i visoki znanstveni smjer ovih škola, potvrđen je u prijernatoj Jugoslaviji, od države, roditelja i učenika, katolika ili ne. Danas pak, tisak, blizak vladinim tijelima, najavljuje da ove škole više neće moći nastaviti s radom. Ne razumijemo ovaku odluku o zatvaranju obrazovnih institucija, kad

<i>Romania</i>	<i>Rusija</i>	<i>90%</i>
<i>Italija</i>	<i>Italija</i>	<i>60%</i>
<i>Grecija</i>	<i>Grecija</i>	<i>90%</i>
<i>Yugoslavija</i>	<i>Yugoslavija</i>	<i>50/50</i>
<i>Hrvatska</i>	<i>Hrvatska</i>	<i>50/50</i>
<i>Bulgarija</i>	<i>Rusija</i>	<i>75%</i>
	<i>Italija</i>	<i>25%</i>

Churchillov prijedlog podjele interesnih sfera u Jugoistočnoj Europi (listopad 1944.)

roditelji, na kojima počiva najveći teret obrazovanja njihove djece, imaju najveće povjerenje u naše škole i traže njihovo ponovno otvaranje. Demokratski duh iziskuje pristajanje na zahtjeve roditelja vezano za školovanje njihove djece, čak štoviše, crkva po prirodnim zakonima, ima pravo zadržati privatne škole, što priznaju sve civilizirane vlade, čak se i raduju, što crkva s njima može podijeliti teret podupiranja obrazovnih institucija.

Katolička crkva je, osim toga, imala dobro razrađeni sustav brige za sasvim malu djecu i obrazovanje mladih iz svih društvenih slojeva, ali i ovdje su one mogućeni ili stavljeni pod kontrolu vlade. I ovdje bezimeni ljudi napadaju rad Crkve, te je lažnim optužbama i nepristojnim pretjerivanjima omaložavaju u dnevnom tisku koji predstavlja vjersku naobrazbu kao mračnu i srednjovjekovnu. I ovdje se crkva ne može braniti od lažnih optužbi, jer nema sredstava za obranu, a neprijateljska

štampa ne dozvoljava mogućnost opovrgavanja istih. Država je, osim toga, odredila nadzornike u našim zaplijenjenim institucijama, koji otvoreno ili prikriveno žele osujetiti na pore katolika. Sloboda svjetonazora i vjeroispovijesti je, samo prazna faza i služi kao plašt za protuvjerske radnje.

Mladež je i u urbanim i seoskim sredinama, izložena novim moralnim opasnostima kroz stalnu organizaciju plesova, koji traju do duboko u noć, pa čak i do zore. Tako se često dogodi da mladi obaju spolova, zajedno ostanu po cijelu noć bez roditeljskog nadzora pod utjecajem alkohola. Neka se nitko ne usudi kazati da u tome nema moralne opasnosti za mlade. Brojna iskustva svjedoče da se mladići i djevojke, nakon takvih moralno opasnih prigoda, gorko kaju, ispaštaju posljedice i žale što su iskoristili okolnosti. Ipak je naša najveća briga i tjeskoba, ta, što su roditelji i zaštitnici nemoćni nešto poduzeti protiv takva nedoličnog ponašanja njihove djece i štićenika.

Mladež često ne može ispuniti svoju nedjeljnu obvezu, ne može pohoditi svetu misu, zbog mnogih drugih susreta i programa koji se odvijaju u vrijeme trajanja mise. U nekim se mjestima prisiljeni sudjelovati u tzv. "naprednim pothvatima". Tako je katolička mladež spriječena pohoditi i odlaći se od svojih vjerskih obveza. U vojnim jedinicama i organizacijama mladih rasprostire se teza o postanku čovjeka od majmuna. Očito je u kojem se pravcu želi odvesti naša katolička mladež, a slika će se izoštiti, kad istaknemo da se porijeklo čovjeka u srednjim školama, onako kako ga tumači vjera, ismijava kao legendu, uz obrazloženje da to pitanje mora biti "naučno dokazano".

Nepovrjetljivost katoličkog braka uprljana je uvođenjem građanskih brakova. Stoljen s katoličanstvom, naš je narod oduvijek smatrao bračnu vezu, osnovanu na sakramentima, svetom, zavjet dat pred Bogom. Danas se to razmišljanje ruši. Katolički je brak neraskidiv i čvrst, ali ga civilne vlasti odrješuju bez pristanka Crkve i otvoreno povrijedu božje zakone. U proteklih nekoliko mjeseci broj takvih razvoda nagnulo je porastao – čak i ovdje u zagrebačkoj dijecezi. Očito je kakve će posljedice ovo imati po obiteljski život, kamen temeljac svakog napretka i sreće naroda i država. Kolika će samo djeca, ne svojom krivicom, biti lišena pozitivnih utjecaja obiteljskog života u djetinjstvu i mladoj dobi, ne usuđujemo se niti razmišljati.

Čak i u čistim milosrdnim pothvatima, Katolička crkva mora stalno nailaziti na prepreke. Rad katoličkog Karitasa dijeceze u Zagrebu, dobro je poznat. Spasio je oko 7.000 djece, neovisno o njihovoj vjeroispovijesti. Našoj smo braći pačeniciima u mnogim dijelovima države, slali prepune vagone hrane, tako spasivši stotine od gladi i smrti, a osobito smo brinuli kako prehraniti našu krvnu braću u Italiji u koncentracijskim logorima, pa čak i nakon njihovog povratka kućama. Danas imamo vladine nadzornike, jer država ne vjeruje u naš rad, iako pučanstvo vrlo dobro zna da katolički Karitas redovito piše izyešća o prihodima i troškovima, pa stoga uživa najveće povjerenje.

Agrarna reforma, koju je usvojila privremena Narodna skupština, nanijela je veliku nepravdu Katoličkoj crkvi. Sve posjede koje Crkva ima, stekla je na pošten i zakonski način, a isti nikad nisu poslužili za daljnje bogaćenje, već samo za izdržavanje crkvenih dužnosnika, sjemeništa i ureda. Prihod s ovih zemalja je stoga, bio namijenjen svima, i to velikim dijelom sinovima seljaka i siromašnima. Službenici crkve su se obvezali ispunjavati uvjete, onako kako su to od njih dobročinitelji tražili.

Uza sve to, mnogi su svećenici, velikodušno darivali u kulturne i nacionalne svrhe - na primjer, Sveučilište u Zagrebu, za koje je jedan od najvećih dobročinitelja bio biskup Strossmayer, nadbiskup Bauer i velečasni Juraj Zorjavić.

Zapljena crkvenih zemalja sa pripadajućim sadržajima putem agrarne reforme, učinjena je bez ikakve naknade - kao da je Crkva dobila na pokvaren način. Ono što je Crkvi preostalo, bit će dovoljno za održavanje sjemeništa, stolnih župa, episkopalnih ureda i župa, ali je agrarna reforma onemogućila ispunjavanje uobičajenih svećeničkih dužnosti, a to znači da teret ne pada na one koji su od nje izvukli korist, već na one koji nisu dobili nijedan dio zemlje.

Želeći opravdati zapljenu crkvene imovine, tisak je to pokušao na način da je rečeno da je zemlja bila napuštena, u jednom stanju, a poslovi loše vodenii. Kada im je ponuđeno da se uvjere u suprotno na temelju dokaza, novine su to odbile tiskati, jer je svima bilo poznato tko je odgovoran za loše stanje na imanjima. Svakako ne Crkva !

Željeli bismo naglasiti da se Crkva ne protivi svakoj potrebnoj i opravdanoj društvenoj reformi, pa čak niti kad to pogda njene materijalne interese.

Crkva zamjera što država pribjegava jednostranim i diktatorskim rješenjima po pitanjima vezanima za Crkvu. Crkva želi pronaći zajedničko rješenje i biti punopravna i jednaka strana u dogovoru.

Časne sestre, u okviru svojih obrazovnih i humanitarnih institucija, gotovo svakodnevno doživljavaju stalna neprijateljstva iz novog ozračja što ih okružuje. Koliko ponizanja doživljavaju ne samo u državnim bolnicama, već i u vlastitim! Činjenica što su im dodijeljeni nadzornici, nedvojbeno govori o tome da se želi obezvrijediti njihov milosredni rad prema bolesnicima, te žele prisvojiti njihove bolnice - koje su sestre podigle i održavale vlastitim rukama i velikim odricanjima.

I konačno vas, dragi vjernici, moramo upoznati s neobičnom i tužnom činjenicom da niti grobovi nisu pošteđeni ili ostali netaknuti. Vlada je odredila da se križevi izvade iz grobova ustaša i Njemaca na grobljima u Zagrebu, Varaždinu i drugdje. Ti su grobovi tako divljački uništeni, da se ne zna, tko je gdje pokopan. Takvi se ispadli moraju osuditi i spriječiti. Pred smrću se ljudi moraju sagnuti. U smrti ljudi prestaju biti neprijatelji. Napisani zakon o ljudskoj pristojnosti, koji proizlazi iz kršćanskog prava, daje svim ljudima pravo na pristojan ukop. Poznato je da su grobovi negdašnjih neprijatelja nakon Prvog svjetskog rata bili čuvani i poštovani. Danas to ne poštuju naši sinovi u vlastitoj zemlji.

Dragi vjernici, naše brige ne odnose se samo na neposredne potrebe Crkve, njenih institucija i svećenstva. Predobro poznavajući patnje i poteškoće mnogih iz našeg stada, učinili smo sve u našoj moći da im pomognemo i podignemo u danima kušnje i боли. U brojnim smo prilikama osobno ili putem pisma kod vlasti pokušali izmoliti oprost za osuđenike na smrt. Tražili smo da rodina sazna gdje su ukopani najbliži i to na zahtjev rodbine nesretnih žrtava bratoubilačkog pokolja.

Onima u koncentracijskim logorima smo pokušali olakšati, posređovali smo da redovno dobijaju hranu, da im rodina sazna gdje su poslani. Zauzimali smo se za njihovo brzo oslobođanje, ako se pokazalo da nisu krivi. U pomoć smo pritekli i inteligenciji, koja se zbog nezaposlenosti nije mogla brinuti za sebe i za svoju obitelj. Svima koji su zatražili, prisakali smo u pomoć, kako smo znali i umjeli, uvijek imajući na umu kršćansko milosrđe i pravdu za svih, nikada ne pitačući za političko uvjerenje, vjeru ili na-

cionalnost. Laž i propaganda koja nas je optuživala da pomažemo zbog političkog boniteta, nisu nas spriječili da nastavimo s radom, jer smo bili uvjereni da djelujemo u Kristovu duhu ljubavi prema bližnjemu. Ako u svemu nismo uspjeli, nije naša krivnja. Uvjereni smo da smo u potpunosti izvršili našu dužnost.

Žalimo što nismo uspjeli pomoći i drugima, kojima je pomoć bila potrebna i koji su brisali suze tuge.

Osobito nas boli, što danas diljem naše zemlje, otvoreno ili kradom, službeno ili ne, raste materialističko i bogohulno raspoloženje.

Mi katolički biskupi Jugoslavije, učitelji istine i predstavnici naše vjere, oštro osuđujemo ovaj materialistički duh od kojega se čovječanstvo ne može dobrom nadati. Isto tako osuđujemo sve ideologije i sustave u društvu koje nisu osnovane na vječnim postavkama kršćanskog otkrovenja, nego na plitkim materialističkim temeljima - odnosno ateističko filozofsko učenje.

Sve navedeno smo pažljivo ispitali. Iz svega narečenog proizlazi da je Katolička crkva u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji u težem položaju nego ikada do sada. Sadašnji položaj Katoličke crkve u Jugoslaviji, samo se po imenu razlikuje od otvorenog progona Crkve.

Razlog što vam se obraćamo, dragi vjernici, jest podastrijeti vam jasnu sliku prilika u kojima se Crkva nalazi.

Bilo kako bilo, s povjerenjem se okrećemo budućnosti. Hrabrost crpimo iz budnog vjerskog duha, u mnoštvu vjernika diljem naše zemlje. Osobito nas tješi i raduje milost Majke Božje, koja je tako bliska i draga našem katoličkom narodu. To je pokazano i dokazano kroz brojna hodočašća u Njena svetišta, nikad prije toliko posjećivana. Zajedno molite krunicu, ugledajte se na njezinu kreplost, budite sigurni da će nam biti posebna zaštitnica. Pod njezinom moćnom zaštitom će naše stado u svim prigodama i nedaćama ostati vjerno vjeri svojih predaka. Majka Božja nas neće napustiti, već se svojim posredovanjem prosipati Božji blagoslov na nas. Neka vas Bog velikodušno blagoslovi u svim vašim nakanama.

Sve što smo rekli i na što smo vam ukazali, dragi vjernici, učinjeno je bez volje i namjere da se započne sukob s novim vlastima. Mi ga ne tražimo, niti smo ga tražili. Naše su misli uvijek upućene mirnom i urednom građanskom i javnom životu. Taj je mir svima danas toliko

potreban, a hoće li biti mira i hoće li zastati ratne rane, ovisit će o tome je li se poštuje kršćanska vjera i njeni moralni zakoni.

Svjesni smo da će biti nepravednih napada i optužbi reakcionara i neprijatelja naroda, ako ih se ne bojimo, očekujemo ih i oni nas ne brinu. Mi smo jedinstveni s našim narodom, mi čuvamo njihovo najvrijednije naslijede, njegovu vjeru, ponos, želju da bude slobodan na svome u jedinstvu i ljubavi sa svim građanima ove države, neovisno o vjeri i narodnosti.

Stoga tražimo i od zahtjeva ni pod kojim okolnostima ne odustajemo: punu i potpunu slobodu katoličkog tiska, punu i potpunu slobodu katoličkim školama, punu i potpunu slobodu vjerskog nauka u svim razredima osnovne i srednje škole, punu i potpunu slobodu za katoličku milosrdnu nastojanja, punu i potpunu slobodu ljudskom dostojanstvu i osobitosti i neotuđiva ljudska prava; puno i potpuno poštovanje kršćanskih brakova, povrat sve zaplijenjene imovine i institucija. Samo pod ovim okolnostima može se riješiti situacija u našoj zemlji i postići trajan unutarnji mir.

Neka Svečišnji blagoslovi sve ljudi dobre volje koji će raditi na ostvarenju ovih ciljeva. Neka On, koji je izvor mira što tako nedostaje svijetu, podari svima vama da vidite dan istinskog trajnog mira. Uz zavjet ovim željama, neka vas blagoslovi Bog Otac, Sin i Duh sveti.

U Zagrebu, 20. rujna 1945. - prigodom plenarne Biskupske konferencije

Dr. Alojzije Stepinac, nadbiskup zagrebački i predsjednik Biskupske konferencije

Dr. Nikola Dobrečić, nadbiskup barski i primat srpski,

Dr. Josip Ujčić, nadbiskup beogradski i apostolski nuncij u Banatu,

Dr. fra Jerolim Mileta, Biskup šibenski,

Dr. Kvirin Bonefačić, biskup splitski, prije solinski i makarski,

Dr. Josip Srebrenić, biskup krčki,
Msgr. Mihail Pusić, biskup hvarske,

Dr. Ivan Tomaš, biskup mariborski,

Dr. Viktor Burić, biskup senjsko - modruški,

Dr. Smiljan Čekada, biskup skopski,
Dr. Petar Čule, biskup mostarsko - duvanjski,

Dr. Artur Akšamović, aostolski nuncij u Đakovu,

Msgr. Lajčko Budanović, vikar subotički,

Dr. Ante Buljan, vikar sarajevski,
Msgr. Bože Ivaniš, vikar banjalučki,

Ante Vovk, vikar ljubljanski,
Dr. Ante Juraj Visošević, provikar
križevački

N. B. Jedini odgovoran za ovo pastor-
alno pismo jest Katolički episkopat u
Demokratskoj federativnoj Jugoslaviji.

DODATAK III.

GOVOR NADBISKUPA STEPINCA SA NJEGOVOG SUĐENJA 2. LISTOPADA 1946.

(U "Političkom zatvoreniku" za prosinac
2000., br. 105, od str. 31 do 33. spomenuti
je govor već ranije objavljen, pa ga ovde ne
objavljujemo, op. prir.).

DODATAK IV.

PISMO JUGOSLAVENSKIH BISKUPA MARŠALU TITU RUJAN 1952.

Gospodine maršale,

mi niže potpisani biskupi i apostolski upravitelji Katoličke crkve na području FNRJ na zajedničkoj smo konferenciji, održanoj u Zagrebu od 23. do 26. rujna 1952., ispitali između ostalog i uvjete u kojima živi Katolička crkva u Jugoslaviji, pa smatramo našom dužnošću obratiti vam se kao Vrhovnom zapovjedniku države, ovim pismom, koje se odnosi na neka bitnja pitanja vjerskog života naših vjernika.

Postoji li u FNRJ sloboda svjetonazora i vjeroispovijesti?

Katolički biskupi u FNRJ kao prvo navode činjenicu da u Jugoslaviji nema potpunih vjerskih sloboda. Sloboda svjetonazora i vjeroispovijesti svedena je na djelomičnu slobodu bogoštovanja, kulta, ili kako to zakon kaže slobodu vjerskih rituala. Kažemo djelomično, zato što je sloboda bogoštovanja u nekim dijelovima toliko ograničena, pa de facto znači nijekanje izvornih vjerskih sloboda.

Crkve su, istina je, još uvijek otvorene, iako su neke od njih, i to od iznimno višoke umjetničke vrijednosti, na primjer otaca Trapista u Delibašinom selu, blizu Banja Luke, bile neko vrijeme korištene kao skladišta za žito ili poljoprivredne strojeve. Veličanstvena crkva Sv. Josipa u Ljubljani pretvorena je u filmski studio, dok je stara križarska crkva, također u Ljubljani, pravi dragulj crkvene umjetnosti, jednostavno oduzeta katolicima i bez prethodne dozvole dana na

korištenje starokatoličkoj sekti, koja go-
tovo da i nema sljedbenika.

Mnogi su križevi uz ceste uništeni, slike nestale, a malo je vjerojatno da će počinitelji tih djela ikada biti pronađeni. Ista se stvar dogodila i sa nekim manjim kapelicama u Sloveniji i drugim dijelovima zemlje.

Velika, predivna crkva Presvetog Otkupitelja u Rijeci, preko noći je minirana i uništena početkom studenoga 1949., iako je bila u samom centru grada. Crkva Sestara Karameličanki u Selu, Ljubljana, uništena je, a ista je sudska snašla i kapelu Salita al Calvario na otoku Krku. Poznato nam je da su mnoge katoličke crkve u Banatu uništene, dok su u drugim krajevima zemlje, u bivšim obitavalištima časnih sestara, silom zatvorene kapelice za molitvu.

Crkva naše Djevice na Ptujskoj Gori, najveće hodočasničko središte u marioborskoj dijecezi, bez privole i volje crkvenih vlasti, pretvorena je u muzej.

Državne vlasti uopće ne izdaju dozvole za gradnju novih crkava. (Osijek, Bitelić blizu Sinja, Novo Selo blizu Đakovice, itd.), teško je dobiti i dozvolu za obnovu starih crkava.

Matične knjige rođenih, umrlih i vjenčanih oduzete su crkvenim vlastima već 1946. godine. Državne vlasti sebi dozvoljavaju proizvoljno vođenje zapisa, pa čak i u novim knjigama koje crkva vodi od 9. svibnja 1946. samo za internu upotrebu. Stare matične knjige još nisu vraćene Crkvi, iako je rok za to (kraj 1951.) odavno istekao.

UDBA-ini službenici traže od svirača orgulja, muškaraca i žena, i crkvenih pjevača da se ostave tih obveza.

U većem dijelu zemlje, procesije su zabranjene, a veće vjerske svečanosti, na kojima se skupljaju vjernici iz nekoliko župa, često se na mnoge načine onemogućuju. Neprijateljstvo vlasti ide toliko daleko, da čak od mladih svećenika uzimaju poklone in natura (u naturi) koje, prema starinskim običajima, običavaju darivati vjernici u ovakvim prigodama.

U opasnosti je također i sloboda propovijedanja. Svećenike se ponekad poziva na odgovornost, jer se u citatima iz Biblije ili pozitivnim objašnjanjima vjerskih istina vide radnje protivne Državi i postaje društvenom poretku. Država je otisla toliko daleko, da se svećenicima zabranjuje, ispred djece, suprotstavljati se bezbožničkoj propagandi. "Svećenicima" piše u jednoj unutarnjoj uredbi SNO (Sreski narodni

odbor) u Bosni i Hercegovini "nije dozvoljeno utjecati na roditelje, kako im djeca ne bi postala bezbošci." Od drugog se svećenika tražilo da kroz služenje svete mise uvjeri vjernike da ne idu u crkvu.

U školama nema vjerskog obrazovanja

Svećenicima nije dozvoljeno davanje vjerske poduke u školi, prezbiterijima i drugim crkvenim zdanjima, a ima puno slučajeva kad je svećenicima zabranjeno davati poduku i u samim crkvama, čak ako se radi o pripremi za svetu prijest ili krizmu. Zbog kršenja ovih zabrana, svećenici se prozivaju i kažnjavaju novčano ili bivaju uhićeni.

Crkva i pripadajuće institucije moraju plaćati nesrazmjerne visoke pristojbe, a kad ih svećenici ne mogu platiti, stavljaju im se zabrane, oduzima se njihova imovina, ili se smanjuju župna imanja (Trsat, Volar, Desinic, Draganić, No-



Partizanski tenk na pustim zagrebačkim ulicama u svibnju 1945.

valja): Čak je bilo slučajeva kad je iz diecezijske kurije i nekih svetišta naše Djevice (Brezje, Ptujsko Gora) oduzet sav novac, milodar, privremeno pohranjen u trezorima.

Mnogim crkvama nije dozvoljeno primanje crkvenih milodara u nikavom obliku. Katedrala u Ljubljani morala je platiti 10.000 dinara novčane kazne jer je svećenik pomaknuo 10 milodara koji je ostavio vjernik na oltaru.

U Sloveniji i drugim dijelovima, vjerskim institucijama je čak onemogućeno primati darove iz inozemstva. Početkom svibnja u Rijeku je pristigla velika pošiljka nošene odjeće i određena količina

mlijeka i jaja u prahu, dar američkih katolika svećenicima, vjernicima i sjemeništarcima riječke dijeceze, Senja, Krka i Zadra. Taj se poklon morao vratiti natrag u Ameriku, jer su vlasti zatražile plaćanje pristojbi i poreza u iznosu većem od šest milijuna dinara - više nego to sebi ova siromašna dijeceza može priuštiti. U srpnju ove godine od istih američkih katolika stigla je u Rijeku pošiljka brašna i ulja za dijeceze Senj, Krk, Rijeka i sjemenište u Rijeci. Ta je pošiljka također poslana natrag u Ameriku, jer su pristojbe bile toliko visoke, da bi u tom slučaju bila puno povoljnija nabavka na domaćem tržištu.

Uhićenja svećenika

Uhićenja svećenika se nastavljuju, a kazne premašuju u okrutnosti već vrlo rigorozne standarde koji se primjenjuju u našoj sudskej praksi. Na primjer, Karlo Gnidovec, sedamdesetpetogodišnjak, istaknuti župni svećenik i dekan Žumberka, prije nekoliko dana je osuden na smrt strijeljanjem, za navodne zločine, počinjene za vrijeme rata.

U jugoslavenskim zatvorima još ima oko dvjestotinjak svećenika, a s priličnom sigurnošću se može reći da je veliki dio katoličkog svećenstva u posljednjih osam godina doživio, u kraćem ili duljem vremenskom razdoblju, teškoće i nemilost zatvora. Od pritvorenih svećenika spomenimo biskupa mostarskog, dr Petra Čulu, dok nadbiskup, dr Alojzije Stepinac ne uživa pot-

punu slobodu. Uistinu je začuđujuće kako su to svećenici, koji u civiliziranim zemljama svijeta nemaju veze s kaznenim zakonom, u našoj zemlji postali okorjeli kriminalci.

Fizički napadi na svećenike nisu rijetka pojava. Tijekom posljednjih sedam godina, osamdeset svećenika je ubijeno iz zasjede, potajno, a u većini slučajeva počinitelji nisu pronadjeni i kažnjeni. Takva su divljaštva dosegla vrhunac u napadu na osobu msgr. Antona Vovka, biskupa ljubljanskog, dok je bio na službenom putu 20. siječnja 1952. Fizički je napadnut na željezničkoj stanici u Novom Mestu, proliven je benzinom i zapaljen. Da nije bio toliko priseban, bio bi živ izgorio. A evo najčudnije stvari: napadač je za svoj zločin osuden samo na devet dana uvjetnog zatvora.

Ovome istome biskupu nije dana dozvola za posjetu pograničnim područjima, niti u slučaju obveze obavljanja kanonskih posjeta i obavljanja obreda krizme. Njegova kanonska posjeta Jesenicama, protumačena je kao provokacija, a teroristička skupina ga je po dolasku u Jesenice, prisilila da se vrati u Ljubljano, dok je tisuće ljudi u i izvan crkve čekalo svoga biskupa.

Dozvolu za posjetu svojim župama u pograničnim zonama, nije dobio ni biskup mariborski, dr Maksimilijan Držečnik. Raspolažemo određenim informacijama o poteškoćama koje su imali drugi biskupi za vrijeme kanonskih posjeta na području njihovih dijeceza.

Državne vlasti, gdje god to mogu ignoriraju Crkvu i njene institucije. Katolička hijerarhija je od godine 1945. do današnjih dana uputila Vladi FNRJ-a barem šest dokumentiranih dopisa, nikada ne dobivši odgovor. Jedino je Vjerska komisija pri predsjedništvu FNRJ 19. svibnja 1950., kratko obavijestila Predsjedavajućeg Biskupske konferencije, beogradskog nadbiskupa, da je dopis hijerarhije od 26. travnja 1950. "napisan u tako nemogućem duhu, da se ne može uzeti kao temelj pregovorima za uspostavu odnosa između Vlade FNRJ i Predsjedavajućeg episkopalnoj konferenciji i ostalih potpisnika spomenutog memoranduma". I to je bilo sve. A koliko su samo memoranduma, zamolbi i žalbi pojedini ordinarijati uputili federalnoj vladi, republičkoj vladi i drugim vlastima državne administracije, bez ikakvog odgovora. Svećenički uredi nisu organi s kojima bi se državne vlasti udostojale pregovarati. Crkva po svaku cijenu mora biti ponižena.

Bezboštvo - režimska religija

Postoji, konačno, vrlo bolno pitanje službenog bezbožničkog pravca u školama i u javnom životu FNRJ. Ateizam je vjera ovog režima. Ateizam se podučava u školama, javno podučava na konferencijama, propagira se u tisku, nameće vojnim službenicima. Učiteljima u osnovnim i srednjim školama (gimnazijama i slično) doslovce je zabranjeno odlaziti u crkve. Učitelji koji ne poslušaju ovu naredbu otpuštaju se s radnih mesta. Državnom službeniku je najgora moguća preporuka ako je vjernik. Namještenici u Jugoslavenskoj armiji ne usuđuju se niti pomisliti na krštenje svoje djece.

I školska djeca se kažnjavaju također ukoliko odu nedjeljom u crkvu izraziti svoje vjerske osjećaje. Ima slučajeva kad su studenti isključeni s pohađanja kolegija, jer su se izjasnili kao vjernici ili su ispunjavali svoje vjerske obveze. Iako je fizički kažnjavanje strogo zabranjeno u školama, događa se da učitelji po selima dobro pretuku učenike, jer su se usudili otici na svetu misu ili sudjelovali u vjerskom obrazovanju u crkvama.

Nedavno prigodom blagdana rođenja naše Djevice Marije (8. rujna), prema svjedočenju pouzdanog svjedoka, zbio se čudan događaj u seoskoj crkvi. On je stajao u dnu crkve, kad je iznenada primijetio kako se prisutna djeca poput preplašenih ptica, skrivaju pod roditeljske skute, ili trče prema velikoj grupi žena u crkvi da tamo ostanu skriveni.



Hrvatski i njemački vojnici zarobljeni kod Knina 1944.



Dr. A. Pavelić s predstavnicima vjerskih zajednica u NDH

Otat je sina zagrnuo plaštom, kao da će ga ugušiti. Promatrač je tada, iznenaden, upitao oca "Što radite? Zar ne vidite da će vam se sin ugušiti?" A seljak je odgovorio: "Učitelji su došli u crkvu. Ako mi vide sina, prebit će ga!" Zaista, tri seoska učitelja su došla u školu, očito ne da se mole Bogu, nego da vide koji od učenika je došao na misu, kako bi ga kasnije mogli kazniti.

Ovim novijim dokazima pomanjkanja vjerskih sloboda u FNRJ, dodaju se stari, već navedeni u memorandumu Hierarchye iz prijašnjih godina.

Između ostaloga, to je likvidacija katoličkih škola na području FNRJ. Čitav niz klasičnih gimnazija i realki, viših škola, srednji škola, tehničkih i osnovnih škola i dječjih vrtića, zatvoreni su, a zgrade zaplijenjene pravim vjernicima.

Crkvena prava se poštuju samo u tzv. vjerskim školama - tj. školama za izobrazbu svećenstva. Na žalost i te su škole izložene mnogim ograničenjima i zabranama, da je jasno da se samo trenutno podnose i to kao nužno zlo. Samo ćemo spomenuti da ove škole nisu javno priznate, iako im je osoblje visoko kvali-

ficirano, a onima koji je pohađaju odriče se pravo na povlastice koje ubičajeno imaju učenici u javnim školama (smanjena cijena putničkim kartama, kraće služenje vojnog roka, itd.).

Sav tisak u posjedu Katoličke crkve i njenih institucija u državi, prisvojen je bez ikakve naknade. Dvadeset velikih tiskara i izdavačkih kuća preko noći su prešli u vlasništvo države: to je nenadoknadiv gubitak.

Tako bi se moglo reći da je katolički tisak u potpunosti uništen, jer nekoliko malih, beznačajnih vjerskih časopisa koji se još izdaju, toliko su ograničeni brojem i opticajem, da se može kazati da vjerski tisak u FNRJ uopće više ne postoji. Sada gotovo da ne možemo govoriti o nekad tako moćnom katoličkom tisku, koji je prije rata imao 152 katoličke publikacije. Česte zapljene, zbog navodno tendencioznih članaka, koji su često samo prepisani članci iz državnog tiska ili navodi iz govora državnih dužnosnika i višoke pristojbe, onemogućuju dobar rad katoličkog tiska. Konačno, ovi beznačajni časopisi, nisu nam od nikakve koristi, jer moraju šutjeti, dok monopo-

lizirani državni tisak napada Katoličku crkvu, biskupe i svećenstvo, ruga se vjeri, lažira povijesne činjenice, tako šteti crkvi i izruguje se, crkvenim dostojanstvenicima, vjerskim obredima, itd. Ali ono što nas najviše rastužuje, gospodine Maršale, jesu hajkački i gorki napadi na osobu Svetog Oca Pape, kojega štujemo kao vrhovnog svećenika Crkve i Kristovog poslanika na zemlji.

Još možemo spomenuti ukidanje samostana i likvidaciju kongregacija sestara u svim provincijama (Slovenija, Bosna i Hercegovina), zabrana gotovo svih vjerskih udruga, kao i nedostatak ikakve forme katoličkog javnog života. I na kraju, iako nerado, spominjemo još jedan problem, smatrajući ga ipak manje gorućim, a to je da; prilikom nacionalizacije crkvene imovine, u nekim se slučajevima nisu poštivali niti zakoni koje je donijela ova vlast.

Sve ovo neosporno dokazuje da u FNRJ ne postoji sloboda svjetonazora i vjeroispovijesti, a da su Katoličkoj crkvi zanijekane temeljne slobode, te da su joj ugrožena životna prava. U ovom kratkom osvrtu nismo mogli podrobno razgraditi sve detalje, ali smo u svakom trenutku spremni podastrijeti iscrpu dokumentaciju za sve navedene tvrdnje, pod uvjetom da nam bude dozvoljeno sakupiti i objaviti dokaze.

Je li moguć dogovor između Crkve i Države?

Nakon svega narečenog, nije teško odgovoriti na ovo pitanje. Ako se od Crkve zatraži da u ime dogovora, ili kako naše vlasti kažu, u ime prijateljske suradnje s organima vlasti, odustane od svojih bitnih vitalnih prava, tada je dogovor nemoguć. Crkva nikada u povijesti nije pristala na bezuvjetnu predaju, pa tako neće ni sada. Tražiti od Crkve da prihvati sadašnje stanje u FNRJ kao zakonsko i definitivno, značilo bi da Crkva nijeće samu sebe ili potpisuje svoju smrtnu presudu.

Crkva u FNRJ je uvijek spremna pregovarati i pristati na razumne ustupke, ali pod uvjetom da joj se u potpunosti prizna moralni i pravni položaj i da joj se zajamče sva prirodna prava i namjere. To znači da ako država iskreno želi konkretnе odnose s Crkvom, moraju se javno ispraviti sve nepravde, nepravde kojima su crkvene institucije i osobe dnevno izložene, moraju se zaustaviti stalni progoni, kojima se pribjegavalo od samog začetka FNRJ, pa sve do dana današnjeg.

Ako se to ne uradi, Hierarchyja će ostati u uvjerenju da FNRJ ima za cilj potpuno uništiti vjeru. Takvo uništenje bit će postepeno. Neki dijelovi uništenja su već iza nas, a neki nam tek predstoje. Prema našem mišljenju, u predposlijednjem smo dijelu plana. Agresivno bezboštvo je već pokucalo na crkvena vrata, a sada se, prema našem mišljenju, spremaju prodrijeti u posljednje utocište vjerske slobode.

Državne vlasti u FNRJ nameću, kao posebno prikladno sredstvo uređivanja odnosa između Crkve i Države, osnivanje profesionalnih svećeničkih udruga. Takove udruge već postoje, uglavnom, bez dozvole Biskupa, na cijelom području NR Slovenije, u Istri i Bosni i Hercegovini. Uvjereni smo da takove udruge nemaju odgovarajuće uvjete za rješavanje tako opsežnog zadataka. Kao prvo njihovo osnivanje uvijek ovisi o organima vlasti, koji u tom cilju obilaze i posjećuju svećenike. Između ostalog, način rada i prijedlozi koje članovi udruge dobivaju od organa vlasti, nameću nam zaključak da bi udruge svećenika prema namjerama njihovih pokrovitelja, u stvarnosti služile u svrhu razbijanja svećeničke discipline i stalno slabljenje vjerskog života, a ne kao regulator odnosa Crkve i Države.

Ako se od Hierarhije traži da dozvoli ovakove udruge, tada je njihova pravila potrebno uskladiti s kanonskim odredbama i osigurati crkvenim vlastima potpuni nadzor nad radom udruga. Samo će pod tim uvjetima Hierarhija razmotriti mogućnost priznanja takovih profesionalnih svećeničkih udruga.

Posljednja riječ

Katolička crkva je uvijek bila lojalna postoećim organima vlasti, pa tako i danas. Ne želimo razvijati revolucionarne aktivnosti. Naprotiv, iskreno volimo našu domovinu i tražit ćemo od svećenstva i vjernika da zauzmu prijateljski stav prema svemu što je pozitivno u trenutnom društveno-političkom sustavu. Očito je da mi, zajedno s vjernicima, podupiremo integritet državnih granica i da smo spremni na svaku žrtvu na dobro stanje i boljšak naše državne zajednice. Ipak se jedno od nas ne može očekivati, aktivno sudjelovanje u političkom životu zemlje. Politiku i odgovornost za krojenje politike ostavljamo onima koji imaju taj poriv - vokaciju. Mi ćemo brinuti za moralne i duhovne temelje našega društvenog i političkog života. To je naša domena, i naš se udio na tom polju ničim ne može zamijeniti.

Za uzvrat ne tražimo privilegije. Bit ćemo zadovoljni ako nam se prizna i dade ono što nam po božjem i ljudskom pravu pripada. Pod tim podrazumijevamo ne samo slobodu držanja vjerskih obreda, već cijeli sustav sloboda koje su dio ideje o slobodi vjeroispovijesti i svjetonazora. Postoje: sloboda vjerskih škola, sloboda katoličkog tiska, sloboda vjerskih organizacija i zajedno s tim, pravo raspolažanja materijalnim dobrima koje za to trebamo. Ne želimo ta sredstva dobiti na poklon od države, darovat će nam ih ljudi, koji vjeruju u svoju Crkvu i vole je. Ako sadašnji organi vlasti prihvate ova načela, mi katolički biskupi smatramo da će napetosti između Katoličke crkve i države FNRJ uskoro prestati, te da će se odnosi srediti na obostranu korist. A to je cilj vrijedan nekih ustupaka.

Ovaj memorandum, mi, katolički biskupi FNRJ, upućujemo Vama, gospodine Maršale, kao vrhovniku i zapovjedniku naše državne zajednice s plenarne Konferencije u Zagrebu, nadajući se da će ovaj memorandum naići na prijam i razumijevanje, koji odgovara njegovoj važnosti.

Dozvolite, gospodine Maršale, da Vam izrazimo naše najdublje štovanje.

Zagreb, 26. rujna 1952.

Hrvatska je Memorandum progovorila pred gospodarima svijeta. Iznesena je istina nasuprot obilja laži koje je lansirala u svijet srbo-komunistička "propaganda".

Potpisnici, 143 hrvatska svećenika na čelu sa nadbiskupom Šarićem digli su svoj glas u doba kada su danas blaženi nadbiskup Alojzije Stepinac i biskup Petar Čule bili sprječeni govoriti. Prvi konfiniran, a drugi na robiji. Isto tako, to je razdoblje kada je preko 600 biskupa, svećenika i časnih sestara ubijeno i oko 300 osudeno na robiju.

Primjer hrvatskih svećenika bio je jedan od prvih poticaja općem hrvatskom okupljanju.

Komunistički režim se oštrosno suprostavio osjetivši snagu koja mu je zaprijetila. Memorandum je odmah proglašio ustaškim kojemu je cilj rušenje društvenog poretku u FNRJ.

Državni sekretarijat za unutrašnje poslove - Uprava državne bezbjednosti - II Odjeljenje uputilo je raspis broj 1320 od 30. III 1955. g. svim opunomoćtvima UDB-e za kotareve. Tu se kaže da su potpisnici počinili krivično djelo iz čl. 100, 101 i 118 KZ. Stoga je Okružno javno tužilaštvo za grad Zagreb otvorilo dne 17. IX 1954. g. izviđaj protiv svih

potpisnika spomenutog memoranduma pod. Br. KT 2783 / 54. U svezi s tim, istražni sudac Okružnog suda u Zagrebu izdao je naredbu br. KRI 886 / 54 - 2 od 8. X. 1954. g. kojom se traži od svih pošta u NRH i B i H da zadrže, i Okružnom судu u Zagrebu, dostave sve poštanske pošiljke, koje optuženi šalju iz inozemstva u FNRJ, kao i one koje se šalju iz FNRJ u inozemstvo, na ime potpisnika memoranduma. Isto tako, obaviještjene su carinarnice i filijale Narodne Banke radi jednakog zadržavanja i predavanja Okružnom судu u Zagrebu svih novčanih i ostalih pošiljaka.

(Navode se po abecednom redu potpisnici memoranduma koji su već u ovom radu spomenuti).

Raspis se nastavlja i kaže: "Da bi se spomenuti izviđajni postupak što uspješnije provodio, potrebno je, da i Vi na Vašem terenu organizirate svestranu kontrolu poštanskih i drugih pošiljaka, koje šalju navedeni potpisnici, kao i onih koje se šalju na imena potpisnika. Napominjemo, da su potpisnici memoranduma, koji se nalaze u USA i drugim zemljama saznali za ovaj izviđajni postupak, te su počeli slati pošiljke raznim licima i crkvenim ustanovama, pod drugim imenima i sa drugih adresa. Svaku takvu novu adresu s kojom se služe potpisnici treba nastojati utvrditi, a zatim odmah dostaviti istražnom sucu Okružnog suda za grad Zagreb, kako bi se, i u buduće u vezi izviđajnog postupka protiv određenog potpisnika pošiljke pljenile. Pošiljka koja je po Vama otkrivena, može se odmah sa obrazloženjem poslati sucu Okružnog suda Zagreb. O svim mjerama koje poduzmete u vezi pokrenutog postupka, redovno nas izvještavajte. Smrt fašizmu - Sloboda narodu! (pečat) Načelnik Odjeljenja: Savo Bogdanović

Dakle, komunistički režim je pokušao sve što može, putem UDB-e i drugim načinima zatvoriti usta onima koji su se opredijelili da javno izreknu tešku istinu, ali ona je ipak pobijedila, i država Hrvata, Republika Hrvatska, konačno je 1990. stvorena i od svijeta priznata.

Izvori:

1. "El Clero Croata en la Defensa de su Patria", "Hrvatska revija", časopis, Buenos Aires, rujan 1954., str. 217.-226.

2 . Antun Bonišić: Memorandum hrvatskih svećenika, Hrvatska revija, Buenos Aires, rujan 1954. (Kulturni pregled),

3 . DSUP - UDB-a - II Odjeljenje: Raspis br. 1320 , od 30. III 1955. upućen opunomoćtvima UDB-e za kotareve.

4. "Politički zatvorenik" (1990.- 2004.) q

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XXVI.)

1945. **LONČAREK, Mira** (Mato) - rođ. 04.12.1924., Starigrad. Osuđ. 1945. presudom Okružnoga narodnog suda Bjelovar po ZPND čl. 11. na 1 god. zatvora.

1947. **LONČAREVIĆ, Kata** (Mika) - rođ. 25.05.1925., Zakaranj. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda u Bjelovaru po ZPND čl.3.t.14. na 18 mjes. zatvora.

1948. **LONČAREVIĆ, Katarina** (Petar) - rođ. 05.08.1908., Petrinja. Osuđ. 1945. presudom Okr. suda Sisak. po KZ čl. 107. na 15 god. zatvora.

1949. **LONČARIĆ, Anka** (Juraj) - rođ. 05.07.1895., Slunj. Osuđ. 1945. presudom Komande Istarsko-Riječkog Poderućja po ZPND na 8 god. zatvora.

1950 **LONČARIĆ, Marija** (Alojz) - rođ. 11.01.1904., Karlovac. Osuđ. 1945. presudom Okružnoga narodnog suda Karlovac po ZPND 6l.3.t.12. na 7 god. zatvora.

1951. **LONČARIĆ, Mira** (Ivan) - rođ. 01.01.1926., Bjelovar. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb na 18 mjes. zatvora.

1952. **LOPUH, Mara** (Marko) - rođ. 01.01.1897., Stupurh. Osuđ. 1948. presudom Okr. suda Zagreb po čl. 3. t. 14. na 2 god. zatvora.

1953. **LOTH, Anka** (Đuro) - rođ. 05.08.1906., Ludenica. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 4 god. zatvora.

1954. **LOVAKOVIĆ, Katica** (Stjepan) - rođ. 21.08.1924., Vjetovo, Požega. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Nova Gradiška po UVS čl. 14. na 10 god. zatvora.

1955. **LOVAKOVIĆ, Katica** (Stjepan) - rođ. 21.08.1924., Požega. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Nova Gradiška po UVS čl. 14. na 10 god. zatvora.

1956. **LOVČANIN, Nada** (Dušan) - rođ. 21.08.1926., Novska. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.11. na 2 god. zatvora.

1957. **LOVKOVIĆ, Tereza** (Florijan) - rođ. 13.05.1897., Drnje. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl.3.t.14. na 1 god. zatvora.

1958. **LOVRAK, Milka** (Jovo) - rođ. 01.01.1897., Lečani. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 1 god. zatvora.

1959. **LOVRAKOVIĆ, Marica** (Adam) - rođ. 30.05.1928., Jasenovac. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl.3.t.14. na 3 god. zatvora.

1960. **LOVRAKOVIĆ, Rezika** (Vanela) - rođ. 15.10.1900., Zagreb. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 9, na 18 mjes. zatvora.

1961. **LOVREKOVIĆ, Jaga** (Franjo) - rođ. 01.01.1903., Jasenovac. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 god. zatvora.

1962. **LOVREKOVIĆ, Slavica** (Jakov) - rođ. 02.01.1920., Gornji Bukovac, Zagreb. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 3, na 4 god. zatvora.

Priredio:

Jure KNEZOVIĆ

1963. **LOVRENŠČAK, Štefica** (Dragutin) - rođ. 23.02.1926., Zagreb. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Zagreb po na 2 god. zatvora.

1964. **LOVRIĆ, Ana** (Ilija) - rođ. 01.01.1910., Kondrić, Đakovo. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Požega zbog skrivanja odmetnika na 2 god. 6.mjes. zatvora.

1965. **LOVRIĆ, Ana** (Ilija) - rođ. 20.03.1929., Kondrić, Đakovo. Osuđ. 1945. presudom Div. Voj. suda Sl. Požega u Osijeku po ZPND čl. 11. na 1 god. zatvora.

1966. **LOVRIĆ, Anica** (Đuro) - rođ. 12.08.1932., Zvirnjača, Kupres. Osuđ. 1953. presudom Kotorskog suda Osijek po KZ čl. 174. na 10 mjes. zatvora.

1967. **LOVRIĆ, Marija** Vjekoslava (Ante) - rođ. 10.05.1908., Osijek. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Osijek po ZPND čl.3.t.6. na 5 god. zatvora.

1968. **LUCIĆ, Anica** (Antun) - rođ. 27.03.1921., Sl. Brod. Osuđ. 1947. na 1 god. zatvora.

1969. **LUCIJANOVIĆ, Anica** (Franjo) - rođ. 05.03.1909., Sr. Mitrovica. Osuđ. 1946. presudom Okr. suda Srijem. Mitrovica po ZPND čl. 3. t. 3. na 6 god. zatvora.

1970. **LUCIĆ, Evelina** (Ivan) - rođ. 19.06.1920., Zagreb. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3, t. 3,4, 6, 7 čl. 8 i 9, na 2 god. zatvora.

1971. **LUČAN, Antun** (Marijan) - rođ. 09.06.1919., Dalj. Osuđ. 1961. presudom Okružnog suda Osijek po KZ čl. 303/1 na 10 mjes. zatvora.

1972. **LUČAN, Katica** (Dragutin) - rođ. 25.10.1930., Dalj. Osuđ. 1951. presudom Kot. suda Sežana na 1 god. zatvora.

1973. **LUČIĆ, Đuro** (Josip) - rođ. 01.01.1953., Beravci. Osuđ. 1974. presudom Suda za prekršaje Sl. Brod po čl. 119/3 na 30 dana zatvora.

1974. **LUČIĆ, Ivana** (Grga) - rođ. 20.08.1900., Podkrus, Rijeka. Osuđ. 1949. presudom Okružnog suda Rijeka po OKZ čl. 60. t. 4, i 9. na 11 god. zatvora.

1975. **LUDBAN, Kata** (Luka) - rođ. 13.09.1910., Selnik. Osuđ. 1947. presudom Okružnoga narodnog suda Varaždin po ZPND čl.3.t.14. na 5 god. zatvora.

1976. **LUGOVIĆ, Milka** (Jakob) - rođ. 14.04.1915., Kruševo, Podgaj. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 3. na 9 god. zatvora.

1977. **LUKAČEVIĆ, Mara** (Mijo) - rođ. 06.07.1908., Gušča, Sunja. Osuđ. 1947. presudom Kotorskog suda u Sunji po ZPND čl. 5. t. 15, na 7 mjes. zatvora.

1978. **LUKAČIĆ, Bara** (Niko) - rođ. 01.01.1909., Brazine. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 6 god. zatvora.

1979. **LUKAČIĆ, Reza** (Martin) - rođ. 10.02.1912., D. Hatićina, Osijek. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 god. zatvora.

1980. **LUKANIĆ, Ljubica** (Josip) - rođ. 26.02.1917., Zagreb. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl.9.t.14. na 9 mjes. zatvora.

1981. **LUKANOVIĆ, Amalija** (Josip) - rođ. 07.08.1912., Kutjevo. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Osijek po ZPND čl.3.t.14. na 10 mjes. zatvora.

1982. **LUKĆIN, Marica** (Stjepan) - rođ. 01.07.1903., Bjelovar. Osuđ. 01.01.1946. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.li. na 7 god. zatvora.

1983. **LUKETIĆ, Ivan** (Mile) - rođ. 10.04.1927., Andrijaševci. Osuđ. 1972. presudom Okružnog suda Osijek po KZ čl. 119/3. i 174. na 1 god. zatvora.

1984. **LUKETIĆ, Kata** (Ivo) - rođ. 24.08.1909., Lubena, Vrbovec. Osuđ. 1945. presudom Okružnoga narodnog suda Bjelovar, po ZPND čl. 11. na 3 god. zatvora.

1985. **LUKETIĆ, Matija** (Jure) - rođ. 01.01.1923., Krenica. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Karlovac po ZPND čl. 3. t. 17, na 4 god. zatvora.

1986. **LUKETIĆ, Zora** (Juro) - rođ. 16.10.1926., Podvorak. Osuđ. 1946. presudom Okružnog suda Karlovac po ZPND čl.3.t.14. na 18 mjes. zatvora.

1987. **LUKIN, Antica** (Šime) - rođ. 01.03.1908., Zadar. Osuđ. presudom Vojnog suda VIII Korpus. Oblasti Vijeće Šibenik po UVS čl.14. na 4 god. zatvora.

1988. **LUKINIĆ, Julka** (Mato) - rođ. 01.01.1914. Osuđ. presudom suda u Glini na kaznu zatvora.

1989. **LUKOVSKI, Kata** (Valent) - rođ. 01.01.1887., Koprivnica. Osuđ. 1945. presudom Vrhovnog suda RH Zagreb po ZPND čl. 11. na 4 god. zatvora.

1990. **LUKSIĆ, Štefa** (Stjepan) - rođ. 23.08.1920., Stubica, Karlovac. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda u Zagrebu po ZPND čl.3.t.14. na 20 god. zatvora.

1991. **LUKŠA, Marija** (Mato) - rođ. 22.04.1927., Botovo, Koprivnica. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 3. na 18 mjes. zatvora.

1992. **LUSAR, IVAN** (?) - rođ. 09.05.1908., Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Oblasnog suda za Grad Zagreb na 20 god. zatvora.

1993. **LUSTIG, Marija** (Stjepan) - rođ. 15.05.1922., D. Mostina. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 5 god. zatvora.

1994. **LJOMERČIĆ, Franjka** (Mile) - rođ. 02.12.1922., Čovići. Osuđ. 1946. presudom Okružnog suda Gospić po ZPND čl.3.t.14. na 3 god. zatvora.

1995. **LJUBIČIĆ, Ada** (Mate) - rođ. 13.03.1931., Lanišće-Čepić, Labin. Osuđ. 1949. presudom Kotarskog suda Labin zbog ilegalnog prelaska granice na 18 mjes. zatvora.

1996. **LJUBIĆ, Marija** (Marko) - rođ. 01.01.1899., Kutina. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl.4.t.1. na 2 g. i 6 mjes. zatvora.

1997. **LJUŠTINA, Milka** (Ivan) - rođ. 01.01.1922., Glibodon. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Gospić po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.

1998. **LJUT, Ana** (Blaž) - rođ. 01.01.1902., Županja. Osuđ. 1945. presudom Okružnog Narodnog suda Sl. Brod po ZPND čl.3.t.6. na 20 god. zatvora.

1999. **MAČEK, Elizabeta** (Franjo) - rođ. 01.11.1902., Zagreb. Osuđ. 1950. presudom Okružnog suda Zagreb po PROTIV PORETKA na 3 god. zatvora.

2000. **MADL, Edith** (Franjo) - rođ. 20.02.1921., Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Div. Vojnog suda po ZPND čl.3.t.10. na 15 god. zatvora.

2001. **MADUNIĆ, Petar** (Martin) - rođ. 11.07.1948., Čepin. Osuđ. 1970. presudom Općinskog suda Osijek po KZ čl. 119/3 na 4 mjes. zatvora.

2002. **MADUNIĆ, Slavka** (Petar) - rođ. 14.12.1926., Cista Provo, Imotski. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Biokovskog Područja po UVS čl.14. na 7 god. zatvora.

2003. **MADUNIĆ, Željko** (Ante) - rođ. 01.01.1949., Zagreb. Osuđ. 1972. presudom Okr. suda Požega po KZ čl. 174 na 4 mjes. zatvora.

2004. **MAĐAR, Roža** (Vasilije) - rođ. 01.01.1922., Lonjica. Osuđ. 1949. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3.t.3. na 1 god. zatvora.

2005. **MAĐERIĆ, Kata** (Mato) - rođ. 01.01.1913., Koprivnica. Osuđ. 1948. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 7. na 2 god. zatvora.

2006. **MAGDIĆ, Anka** (Mile) - rođ. 01.01.1923., Korita, Karlovac. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda 4. Vojske JA po UVS čl.14. na 15 god. zatvora.

2007. **MAGDIĆ, Darinka** (Ivan) - rođ. 02.10.1913., Osijek. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek na 3 mjes. zatvora.

2008. **MAGDIĆ, Marica** (Dane) - rođ. 02.02.1926., Modruš. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 1 god. zatvora.

2009. **MAGDIĆ, Marija** (Ivan) - rođ. 01.01.1926., Rakovica. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Kordunskog Vojnog Područja po ZPND čl.li. na 3 god. zatvora.

2010. **MAGDIĆ, Marija** (Ivan) - rođ. 01.01.1926., Korita. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Kordunskog Vojnog Područja po UVS čl. 13. na 3 god. zatvora.

2011. **MAGDIĆ, Marija** (Mirko) - rođ. 18.12.1914., Leskovec, Varaždin. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14, na 18 mjes. zatvora.

2012. **MAGIĆ, Ana** (Izidor) - rođ. 18.09.1905., Ludenica. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 3 god. zatvora.

2013. **MAGIĆ, Kata** (Josip) - rođ. 07.08.1927., Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.3.1 14. na 3 god. zatvora.

2014. **MAGIĆ, Mara** (Imbro) - rođ. 12.08.1901., Ludenica. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 1 god. zatvora.

2015. **MAGUŠAR, Vera** (Leopold) - rođ. 03.07.1899., Ljubljana. Osuđ. 1946. presudom Okružnog Narodnog suda Zagorski Kotar Delnice po ZPND čl.10, na 2 god. zatvora.

2016. **MAJAČIĆ, Marica** (Mate) - rođ. 11.07.1920., Babčka. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Sl. Brod po ZPND čl.3.t.14. na 4 godine zatvora.

2017. **MAJCEN, Fanika** (Karlo) - rođ. 20.12.1896., Zagreb. Osuđ. 1947. presudom Okružnog Narodnog suda Zagreb po ZPND čl.3.t.3. na 16 mjes. zatvora.

(nastavit će se)

STJEPAN ŠEGO: KAVRANOV SUBORAC U SIBIRU

Stjepan Šego je rođen 21. lipnja 1913., od oca **Filipa** i majke **Ruze**, u Medugorju. Pučku školu završio je u rodnom mjestu. Početkom Drugoga svjetskog rata stupio je u hrvatsku vojsku, gdje stječe čin natporučnika. Još prije rata, za vrijeme jednoga krijumčarenja duhana u Bosnu, što je u duhanarskim krajevima bila redovita pojava zbog veoma niskih otkupnih cijena duhana, financi i žandari su ga teško ranili.

Za povlačenja hrvatske vojske i civila, 1945., prošao je Bleiburg i izbjegao u Austriju, gdje živi do 1948. Kao člana **Kavranove** skupine u Madžarskoj su ga uhitiile mađarska policija i sovjetska vojska, te deportirale u Sovjetski Savez. Tamo je osuđen najprije na smrt, a potom, nakon utoka, na 25 godina logora na ruskom sjeveru. U logoru ostaje do 1956., kada dospijeva u Austriju, a nakon toga, iste godine, u SAD, u Chicago. Cijeli svoj emigrantski život, kroz emigrantske organizacije i pisanom riječju u emigrantskom tisku, posvetio je borbi za hrvatsku slobodu. Zbog tih svojih aktivnosti suđen je i u SAD-u, ali nije osuđivan. Umro je iznenada, 27. svibnja 1990., tri dana prije povratka u Hrvatsku. Pokopan je, tridesetesti dan nakon smrti, na groblju Kovačica u rodnom Medugorju. U nastavku objavljujemo njegove uspomene iz Sibira.

USPOMENE IZ SIBIRA

Nakon duge istrage, saslušanja i mučenja po madžarskim zatvorima, određen sam sa ostalima za prijevoz u Rusiju.

Došli smo na granicu Madžarske. Strašno je bilo iz vlaka gledati kako se Madžari rastaju od svoje domovine, a tako je bilo i sa Austrijancima. Pošli smo put nepoznatog... Vlak je krenuo ispod Zakarpatskih gora do Lawowa. Ondje su nas skinuli s vlaka i prebacili u jedan ogromni lager. Koliki mu je bio kapacitet ne znam, no cifra njegovih stanovnika je svakako bila grandiozna. Tu se nije brojalo po barakama, kao što je običaj, nego po "korpusima". Ja znam za šest korpusa, a bilo ih je sigurno i više.

Nalazili smo se u Ukrajini koja je za vrijeme rata bila dobro organizirana, s ciljem da se ostvari slobodna država Ukrajina. Njihov obljetljeni voda bio je Stjepan Bendera. Kako su Nijemci u svojoj kratkovidnosti bili protivni ukrajinskoj nezavisnosti, Bendera je pošao i protiv njih. Zato ga je Hitler dao uhapsiti, a na njegovo mjesto postaviti gener-

Priredio:

Krešimir ŠEGO

ala Meljnika. Tako su bile ukrajinske snage razdvojene.

"Benderovci" su bili jaki i spremni te su proširili svoju organizaciju duboko u Istočnu Ukrajinu, koja je bila pod vlašću Sovjeta. Kada se rat svršio oni su ostali i dalje po šumama u borbi. Kako je teren vrlo prikladan za gerilu, mogli su se dulje vremena održavati. Sovjeti su imali s njima mnogo muke sve do 1948. godine. Vodene su prave bitke. Sovjeti su ih željeli likvidirati po svaku cijenu i bez milosti su uništavali ukrajinska sela gdje je bilo i trunka sumnje da drže vezu s "benderovcima".

Stanovnike, ukoliko nisu pobili, jednostavno bi odredili za deportaciju u Sibir. To se odnosilo na sve, pa i na žene s nejakom djecom, starce i starice. Njih smo uglavnom našli u tom logoru pod strašnim okolnostima.

Da ta deportacija ima svoju "pravnu podlogu" bila je vezana za neku "osudu", koja se kretala gotovo redovito oko 25 godina robovanja. Oni sretnici kojima se nije moglo ništa pripisati, no samo jer su bili iz ukrajinskih sela gdje su vođene akcije, dobivali bi po pet godina i zadržavani su u tom logoru, dok su svi ostali pošli put ledenog Sibira...

Glad, strašna glad vlada u logoru. Za komadić kruha daje se sve što se ima - a ogromna većina nema ama baš ništa. Taj strašni lager bio je ustvari moj prvi susret s "ruskim rajem".

U ovom lageru smo ostali 14 dana kada je naš transport krenuo dalje... U vagonima, zbijeni kao sardine, gladni i prozebli, vozili smo se puna dva tjedna. Konačno su nas pustili napolje, no, polovina ljudi nije više uopće mogla stajati na nogama. Oni koji su mogli ići, oduveni su do drugog lagera, u kojem su bile prazne barake samo s jednom peći na sredini i s mnoštvom gladnih stjenica koje su očito s veseljem dočekale svoje žrtve.

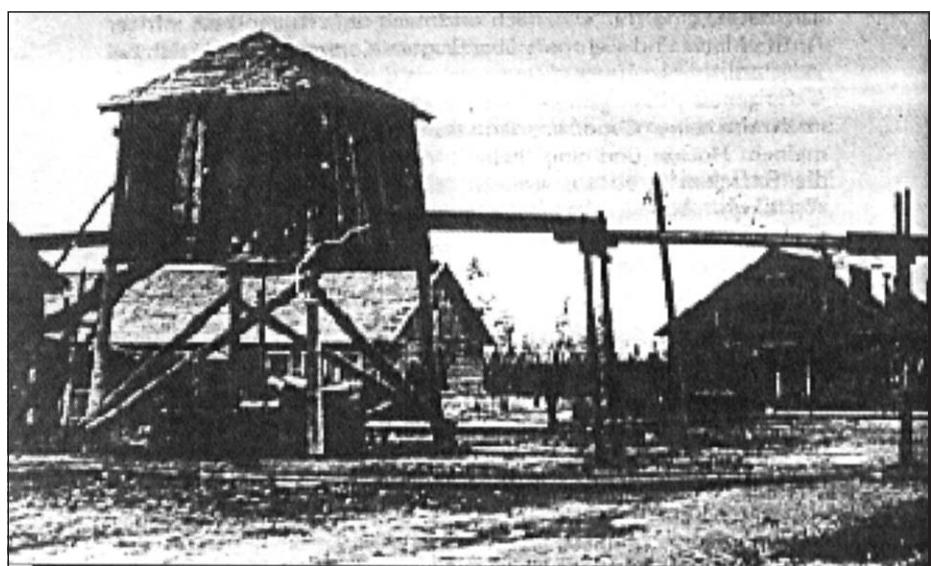
Mjesto u koje smo dovedeni zove se Inta, a to je ime i provincije koja je prostorom veća od Francuske. Pred nama su još dvije provincije do Sjevernog mora, tj. Jarkuta i Varkuta. To već spada u Zapolarno područje.

Na jugu se vidi Ural kad je čisto vrijeme. Okolo je sama tundra. U provincijama koje sam spomenuo nema žitelja osim kažnjivenika. Samo su stručnjaci slobodni. Ovdje u blizini našeg logora izgradili su slobodnjaci svoje seoce i podigli školu za svoju djecu.

Ove tri provincije imaju bogat bazen ugljena i kažnjivenici su zaposleni rudarskim poslom. Ugljen je po kvaliteti slab, još je "mlad" i kako stručnjaci kažu trebalo bi mu još milijun godina da "dozrije", no ipak se kopa i šalje po Rusiji.

To je područje tundre, nema šuma: Raste samo nisko grmlje. Klima je vrlo hladna pa znade pasti i na 50 stupnjeva Celzijusa ispod ništice.

Kako je to blizu polarnog područja, dan traje šest mjeseci, a isto tako noć. U devetom mjesecu već nema dana, a u trećem noći. Ne čuje se grmljavina, a kiša rijetko kada padne. Polarna svjetlost je česta.



Logor u Sibiru



Zatvorenici na radu

U ovom lageru gdje smo se smjestili nalazimo se privremeno. Provincija ima trinaest rudnika, a svaki rudnik ima svoj lager, osim ako su dva rudnika u blizini. Onda jedan lager podmiruje oba rudnika. Hrana je bila ovdje nešto bolja, pa smo se malo oporavili.

Kažnjenika je u lageru bilo iz svih krajeva svijeta, pa tako i Amerikanaca, Japancaca, Kineza i drugih. Naročito su bili kažnjavani radi navodne špijunaže. Posebno je za Ruse bilo "plodno" područje u Beču, a slično i u Berlinu.

Sve te ljude prati jedan te isti udes ovdje na dalekom Sjeveru, o kojemu nisu ni sanjali.

U logoru smo prošli zdravstvenu komisiju. Razdijeljeni smo bili u tri skupine. Prva radi pod zemljom, druga vani, a treća, u koju spadaju i bolesnici poslužuje logor.

Nakon dva tjedna poslan sam u rudnički lager u kojem se nalazilo oko pet tisuća ljudi. Prvi dani bili su najteži, jer nikoga nisam poznavao.

Lager je prostorno vrlo velik te jako osiguran. Bijeg je iz njega nemoguće, a konačno bio bi bez svrhe. Opkoljen je bodljikavom žicom u širini od četiri metra, a u visinu tri metra. Iza žice su stražarski tornjevi s reflektorima. Između njih i žice su dresirani psi.

Rudnik je udaljen od lagera jedan kilometar, a put koji vodi do njega osiguran je na isti način kao i lager. To je ustvari hodnik kroz bodljikavu žicu.

Ujutro sam se zgrozio gledajući dolazak kažnjenika s noćne smjene. Bili su crni kao i ugalj. Oprati se nisu imali gdje, jer da navodno pronačica nije još gotova. Tako su popili rijetku juhu i pošli mrtvi umorni spavati.

Po narodnosti, kažnjenici su bili: jedna četvrta Rusi, četvrta zapadnih Ukrajinaca, četvrta baltičkih naroda (Letonija, Latvija i Estonija), a posljednju

četvrtinu smo sačinjavali mi, pripadnici ostalih naroda izvan sovjetske granice.

Kažu da je iza rata bilo po sovjetskim logorima i zatvorima 30-40 milijuna ljudi. Naročito su stradali krajevi koji su bili pod njemačkom okupacijom, jer su ljudi sumnjičili radi "kolaboracije" i masovno ih odvodili.

Doznao sam od ljudi u logoru da je sada dobro, spram onih prilika koje su vladale iza rata. Tada su slali ljudi u ove krajeve da grade željeznicu za iskorišćavanje uglja. Jednostavno bi ih doveли na poljanu i ondje su si sami pod nadzorom stražara stavljali žičanu ogradi i živjeli pod vedrim nebom, bez baraka i ikakve zaštite. Dakako da je malo koji mogao to preživjeti. Stoga su ljudi trovnuti govorili da pod svakim željezničkim pragom leži jedan ljudski kostur.

U ovom lageru našao sam, na svu sreću, jednog Ukrajincu koji je živio u Hrvatskoj, i on mi je bio pomagač i zaštitnik u najtežim časovima. Neka mu Bog plati!

Meni je bilo posebno dragoo da sada mogu konačno progovoriti koju riječ i na svom hrvatskom jeziku.

Kažnjenici su podijeljeni u radne brigade. Svaka brigada ima svog "stručnjaka" što na ruskom jeziku znači "denuncijanta", ili kako bi se među našim kažnjenicima u Hrvatskoj reklo "cinkaroša". Za njega se uglavnom "službeno" ne zna, no uvijek se nasluti tko je.

Svaki kažnjenik dobiva broj na ledi. Brojevi su vrlo veliki tako da se iz daljine dobro vide.

Ako bi koji kažnjenik izrekao koju riječ kritike protiv režima, ili načinio kakvu pogrešku, "stručnjak" mu zapamtiti broj i sutradan je pozvan u ured da mu se izreče kazna.

Najteža kazna je "karcer". To je mala sobica u kojoj se ne može čovjek ispružiti. Kažnjenik ostaje u samom rublju, ukoliko ga ima, i ondje noćiva po cičoj zimi. Svaki dan dobije tri stotine grama kruha i vode, a tek svaki treći dan ručak.

Kako kod komunista ide sve po planu, tako je i u lageru sve "planirano". Svaki rudnik ima svoju "normu", tj. koliko uglja ima izbaciti: Ako zakaže s produkcijom udri po kažnjenicima, a ako ju "prebací", onda činovnici dobiju "premiju".

Bila je postavljena norma sa 100%. U vezi nje dijelila se hrana sa pet kotlova. Ako je norma ispunjena, dakle 100%, onda toplu vodu sa ostacima graha i ostati - gladan. Ako se ispunji sa 110% ide se na drugi kotač, a to znači nekoliko zrna graha više, i opet ostati gladan. Ako se išlo na više onda je ipak stomak bio nešto puniji, a kod 150% norme, kažnjenik je bio - sit! No dostići 150% norme, značilo je dati sve od sebe, drugim riječima raditi kao tegleća stoka, no to se moglo jedno vrijeme a onda bi ljudi klonuli.

Komunisti bi sarkastično govorili da u Svetom pismu stoji: "Tko ne radi, ne treba ni da jede", te da je svaka vlast od Boga poslana, pa tako i komunistička, pa ju treba slušati. Oni su majstori u eksploriranju čovjeka.



Na izgradnji pruge

Pod takvim režimom napora i gladi kažnjenici su se morali natjecati, pa je naš rudnik odnio prvenstvo nad ostalima i radi toga je bio nagrađen dobrom - knjižnicom! Komunisti su to komentirali da nam treba dobre "kulture", dok smo mi željeli makar dobar zalogaj kruha.

Knjižnica je zaista bila dobra. Bila je u njoj zastupljena ruska literatura, a bilo je i stranih klasika. Začudio sam se njemačkim knjigama. Bio je zastupljen Goethe, Schüller, Heine i drugi, a našao sam i "Osmana" našega Gundulića, prevedena na ruski. Knjige su se mogle posudjivati na deset dana.

Dolazile su i novine iz Moskve i to po jedan primjerak. Stavljalj su ih u staklo, tako da su se mogle čitati obje strane. U svakoj baraci bila je ploča na kojoj su visjele stvari s područja "satire". Naročito su bile bogate karikaturama stranih političara. Kako je u to vrijeme Tito bio na ratnoj nozi sa Staljinom, to su ga ismi-

Strašan je bio život u tom dalekom lageru na Sjeveru. Sto je najstrašnije, rudnici su bili vrlo vlažni, pa je čovjek po cijan morao raditi mokar kao pokisao od kiše i takav poći u logor. Glad, umor, vlaga i hladnoća, a povrh svega beznadna situacija, slika najcrnje budućnosti trgali su ljudima živce i dovodili do očaja.

Iako je teško bilo doći do votke, poznate ruske rakije, a u lageru je uz to bila strogo zabranjena, ipak se odnekuda donosila. Bila je dakako najgore vrste, koja razara živce, no pila se da donese utjehu u rezignaciji. No, ona je dovodila do sukoba koji su se znali zlo završavati.

Na moju radost dode jedan Hrvat iz drugog lagera. No radost mi je bila kratka. Na radu se otkvačio vagonet i ubio ga. Kad sam to čuo otisao sam teška srca da se oprostim od svog supatnika. Teško je bilo prepoznati ono smrvljeno tijelo. Tako je moj dragi Murat Lojo, sin

boljšanje u ishrani. Vidjeli su i komunisti da gladni ljudi ne rade kao siti.

Lager je nabavio limena glazbala, bilo je i muzikanata, pa kad koja brigada "prebací" normu na 150% glazba ju dočeka na ulazu lagera i prati do kuhinje. A kuhinja i kotlovi, to je cilj izgladnjelih ljudi.

Kad nešto ide u njihovu korist, komunisti će sve pokušati. Rudnik je bio aktivan pa su čak ponekad davane i kino predstave.

U Rusiji postoje ljudi koje zovu "blatni". Po značenju bili bi nešto kao američki gangsteri. Ti su ljudi čudni za zdrav razum. Za vrijeme rata su dezertirali i dobili politički status. Neće da rade, a kada dođu na logorsku kuhinju, kuhar im mora dati što je najbolje, jer će inače zlo proći. Njih se ne tiče politika, oni žive samo za krađu i zločin. Po tijelu su tetovirani. Uvijek su strah i trepet za mirne ljudi. Komunizam ih tolerira valjda iz svojih razloga. Uprava logara ih želi pridobiti za sebe i daje im dobra mjesta na poslu, jer ih se drugi boje.

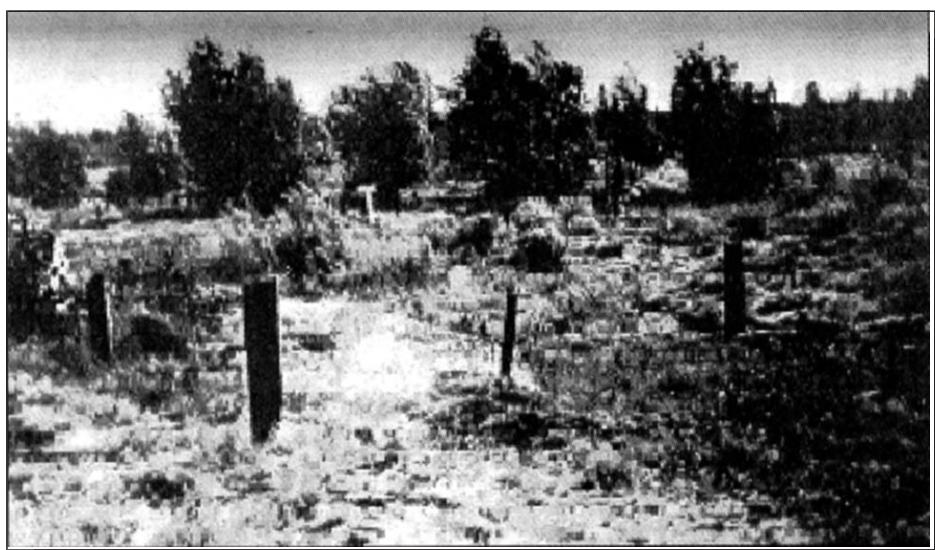
Ovi "blatni" imaju neke svoje nepisane zakone, koji su vrlo strogi. Kad se jednom dođe u njihovu organizaciju, mora se strogo pokoravati. Ako se pogriješi, smrt je sigurna kao kod američkih "sindikata". Kažu da čak i prisegu polažu. Oni koji izadu iz njihovih redova i rade za režim zovu se "suke". Između onih prvih i ovih "suka" redovito je otvoreni sukob. Bude i mrtvih glava.

"Blatni" su neumoljivi i drski. Dobije čovjek, dakako samo Rus ili Ukrajinc, od kuće u paketu čizme, a onda dode "blatni" i kaže: "Izgubio sam na kartama tvoje čizme. Izuvaj!" Ako se čovjek ne pokori siguran je da će stradati, jer za jednim "blatnim" su svi ostali.

Međutim, njima su se žestoko suprotstavili Ukraineri koji su bili po šumama kao pripadnici revolucionarca Bendera. Ovi "benderovci", za koje komunisti nisu imali izravnih dokaza da su pripadali Benderi, jer bi ih inače pobili, vodili su prave bitke s "blatnima" i suzbijali ih.

Sam sam bio svjedok kada su stražari iz kupaone pratili četvoricu "blatnih" koji su došli iz drugog logora. U tren oka su skočila iz jedne barake petorica i za čas su se "blatni" valjali u krvi. Poubijali su ih. U njima su "benderovci" prepoznali neke jače kalibre "blatnih", koji su im bili dužni, i osuda je bila kratka. Istrage nije bilo.

U takvim prilikama bio sam prinuđen živjeti i čekati svoju sudbinu, koja je na moje spise koji su me dopratili u logor ispisala tešku cifru: 25 godina!



Zatvoreničko groblje u Sibiru

javali. Tako sam zapamtilo karikaturu koja je prikazivala Tita sva krvava sa sjekirom u ruci kako odsijeca 1judske glave. Pod njim je bio natpis: "Izdajnik-fašist!"

Po barakama su bili radio zvučnici koji su nam parali uši i trgali živce. Naročito je bilo nemoguće slušati ih u vrijeme Staljinove bolesti i smrti.

Staljina Rusi nisu voljeli, a1i su ga se strašno bojali. On je bio utjelovljenje okrutnosti. Bio je neograničeni gospodar milijuna svojih podanika i bez milosti bi micao sve koji mu nisu bili po čudi. Likvidirao je gotovo sve komunističke pravake iz Oktobarske revolucije.

Popularan čovjek u Rusiji bio je u to vrijeme general Žukov, junak iz rata. No i njega je Staljin gurnuo u pozadinu. Likvidirati ga je bilo nezgodno.

Bosne ponosne iz Kalinovnika, daleko na ruskom Sjeveru ostavio svoj život. Bio je poručnik, pripadnik "Crne legije" legendarnog Jure Francetica s kojom je prošao kroz sve borbe.

Preko prijatelja Ukrajinka koji je imao već dobrih veza u logoru donekle sam popravio svoju situaciju. On mi je pomagao u mnogim stvarima.

Preko njega sam uspio doći na tečaj "geologije" koji je vodio jedan inženjer i tako se riješiti teškog posla. Bio sam zaposlen na uzimanju proba ugljena. Od ugljena koji prolazi kroz jedan mlin uzmaju se čestice koje se stavljaju u laboratorijsku peć koja onda pokazuje njegovu vrijednost, tj. kalorije.

Kako je logor imao dobru produkciju, to se 1950. godine osjetilo stanovito po-

PROCES PROTIV ZAGREBAČKIH BOGOSLOVA I NJIHOVIH POGLAVARA 1951. (V.)

REŽIM NAS NIJE USPIO SLOMITI

Želio bih nadodati da smo sve radili prema pravilima zatvora, jedino smo odbijali rad na naše velike blagdane. Tako smo se dogovorili i na Božić jednostavno nismo htjeli ići raditi. Milicionar, koji je inače bio korektan, da ne kažem da je bio dobar, nije nam ništa uradio, nego je o tome obavijestio upravitelja zatvora **Juru Špirance**. Zbog toga je k nama došao on osobno, a u pratnji su bili njegov zamjenik **Kosak** i još dva milicionera. Održao nam je predavanje da Božić nije nikakav praznik, da su naši praznici 1. maj, 20. novembar i t.d. i da moramo raditi. Mi smo to svi zajedno odbili, a on nam je zaprijetio samicama. Ali, od toga nije ništa bilo, jer smo mi i tako bili u izolaciji, a da nas je stavio u samice, ne bismo trebali raditi, a drugih radnika za utovar i istovar tada nije bilo. I tako je to ostalo i kasnije više s tim u svezi nismo imali većih problema. Doduše, bilo je opet pokušaja,

DIGNITE U VIS!

*Sunčani sjaj, plameni val,
Zahvati vaš mlađa hni lik.
Mladošću vri srce ijad,
Zamijeni nov borbeni krik.
Vaš život ko baklja planu u noć.
Pa makar lud crveni div podiže silu, moć,
Mladošću smjelom,
Borbenom, vrelom,
Podite naprijed vodi vas isus spas.*

*Hrvatska mati,
Robuje pati, nad nju se nadvija
Poganstva mrak.*

*Nasuprotni križu
Oholo dižu
Crvene šape
Svoj krvavi znak.*

*Sa oltara svetoga
Protiv znaka kletoga
U toj tami poganoj
Svjetla luč, istine plam,
Dignite svom mladosti,
Neka suze žalosti,
Dragoj Majci ropkinji
Posveti svećenik mlad.*

*Čeka vas svud zapreka zid,
Pakleni bijes ludački lud,
Prijeti vam smrt, robija glad,
Pred vama krut trnov je put.
Al's vama je Voda u svaki čas!
Njegov ste čvrst, borbeni vod,
Njegovi riječi glas.
Zato ko plamen,
Borbeni znamen,
Dignite u vis
Blistavi njegov križ!*

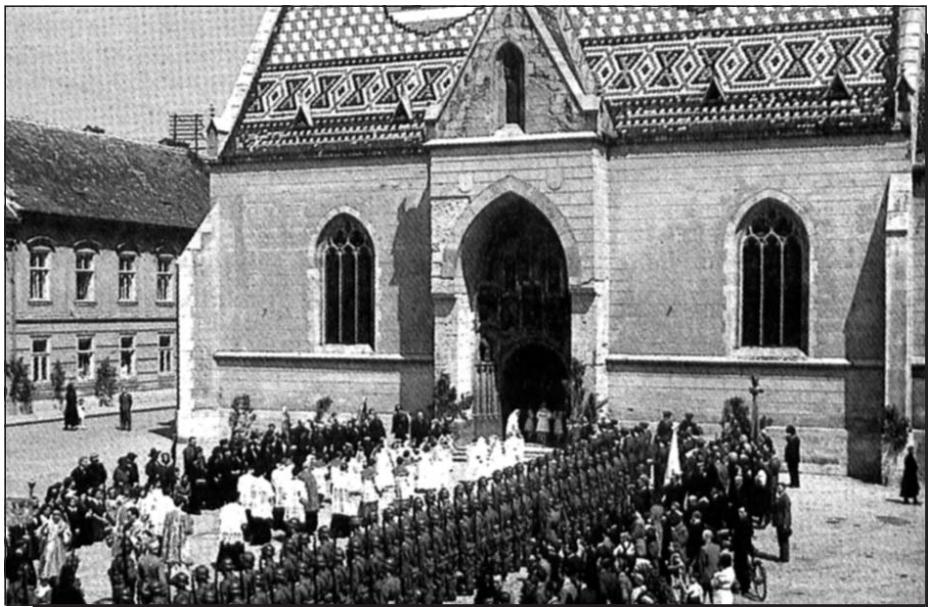
*Sastavio: Stjepan Novak
Uglazbio: Stjepan Plantak*

Piše:

Stjepan PLANTAK

kada nismo htjeli raditi na Božić, ali mi smo ostali uporni i nismo radili.

Na kraju smo prestali sa radom na utovaru i istovaru nakon što su dvojica, **Horvat** i **Korpar**, a iza njih naskoro i druga dvojica,



Tijelovska procesija pred crkvom sv. Marka u doba Drugoga svjetskog rata

PRESUDA OKRUŽNOG SUDA U ZAGREBU K. 209/51 od 16. lipnja 1951.

(Nastavak sa str. 19. u br. 146.)

Ova obrana opt. Murena ne stoji, jer njegova ingerencija na sastav programa priredaba nije irelevantna kako on to prikazuje. Svaki bogoslov koji je želio da njegov sastavak bude uvršten u program priredbe morao je taj sastavak najprije predložiti Murenu, pa je opt. Muren vršio izbor, pa zatim ono što je on izabrao predložio poglavarima na cenzuru. On je, prema tome prije priredbe bio točno upoznat sa sadržajem pjesme Novakove, koja će se izvesti. On je prihvaćao Novakove pjesme i sastavke, učestvovao u vršenju generalne probe Novakove "alegorije" sa protudržavnim sadržajem "Božićna alegorija" i što više kako sam opt. Muren kaže, podstrekavao opt. Novaka da svoje pjesme iznese na priredbama, i ako je znao, da su takove pjesme pisane u neprijateljskom duhu. U pogledu uloge opt. Murena na priredbama opt. Horvat kaže: "Muren je ne samo sastavljao program, nego je i prisustvovao svim probama i uvježbavao ljude po svim tačkama, kako bi pojedine stvari bile što bolje istaknute." Uloga opt. Murena u neprijateljskoj propagandi koja je vršena na priredbama bila je značajna. On nije bio samo dostavljач koji je predložene mutoačke programa predavao poglavarima, već je od njegovom izboru i njegovim sugestijama poglavarima u znatnoj mjeri ovisilo koja će tačka programa biti izvedena.

Kad se ima u vidu i drugo djelo za koje je opt. Muren proglašen krivim naime zbog raspravljivanja članaka iz kalendara "Naša nada", a čiji su članci bili očito protudržavnog sadržaja, tada je očito kojim je umišljajem optuženik Muren uvrštavao u programe priredba protudržavne pjesme i sastavke opt. Novaka.

U pogledu opt. Balenovića koji se brani, da je znao za neprijateljsku i protudržavnu djelatnost, koja se je vršila u bogoslovnom sjemeništu, ali da nije znao za postojanje ilegalne terorističke organizacije, ovaj sud utvrđuje činjeničnu odgovornost optuženika na osnovu iskaza opt. Šubata, da je on t.j. Šubat upoznao opt. Balenovića sa postojanjem ilegalne organizacije, a ova izjava opt. Šubata potkrepljuje se izjavom opt. Salača, koji je rekao da mu je opt. Balenović saopćio da je bio upoznat sa postojanjem ilegalne organizacije. Opt. Šubat na glavnoj raspravi ostaje kod svojeg iskaza u isledjenju time, da se doslovno ne sjeća termina kako je iskazao u istrazi.

Opt. Salač i Talan smatraju se djelomično krivim za inkriminirana djela.

Brezovnjački i Grivec, napustili KPD Lepoglavu, a naša zajednica se znatno smanjila. **Selak** je manje-više bio u bolnici, **Sakač** je prešao na rad u rezbariju, ja sam ostao raditi u skladištu prehrane i tehničke robe, a **Novak** je već prije dobio svoju posebnu prostoriju, u koju je odlazio na rad rano ujutro kao i mi ostali. Što je tamo radio, nije mi u potpunosti poznato, no govorilo se da "piše". Što je pisao, ne znam, nikada ga nisam niti pitao, jer jednostavno ja i on više nismo razgovarali, a niti je to mene posebno interesiralo. Nikada, pa ni nakon izlaska iz

Lepoglave nismo se sreli niti smo kada razgovarali. Nismo se ni posvadali, a na rastanku, nakon izlaska, rekli smo si jednostavno "zbogom".

Instrukcije "odgajateljima"

Smatram kako još trebam navesti nešto što je bilo veoma zanimljivo za to razdoblje, dok nas je ostalo tek petoro. Jednog dana me milicioner pozvao i rekao da trebam ići u upravu. Čudilo me zašto me zovu, jer nisam ništa učinio, držao sam se kao i uvijek,

pa zašto me sada zovu? U upravi me dočekao referent **Rak**, kojega smo inače poznavali, jer je često dolazio k nama kao naš referent za praćenje i preodgajanje. On me lijepo primio i upitao znam li latinski, njemački, matematiku i druge predmete iz srednje škole. Kad sam mu to potvrdio, upitao me bih li ja njemu i nekolicini njegovih drugova htio davati instrukcije iz tih predmeta. Kad sam potvrđeno odgovorio, on je pozvao još četvoricu svojih kolega i tako smo počeli sa instrukcijama. Bilo je sve u redu i svi smo bili zadovoljni. Oni su, naime,

Oni i ako priznaju sva inkriminirana djela osjećaju se djelimično krivim, a u svoju obranu navode, da su na bogoslove nastojali uvjek djelovati u pravcu njihovog vjerskog odgoja. Međutim, opt. Salač priznaje, da je "taj moj odgoj" mogao u njima (bogoslovima) ojačati neprijateljski stav prema narodnim vlastima."

Iz njihovih vlastitih priznanja kao i iz ostalog dokaznog materijala proizlazi, da su opt. Salač i Talan počinili djela, koja su našim pozitivnim krivično-pravnim propisima krivična djela i to ona radi kojih su ovom presudom osuđeni, nego da su sistematski zlorabeći svoj položaj poglavara bogoslovskog sjemeništa uticali na bogoslove i odgajali ih u neprijateljskom duhu prema našem državnom i društvenom uređenju.

Ovaj sud utvrđuje, da su opt. Salač i Talan kao poglavari bogoslovskog sjemeništa cenzurali pjesme opt. Novaka i govore opt. Hrastić protudržavnog sadržaja, da su ih odobrili, da su te pjesme recitirane i govorili održani na priredbama priredjenim u bogoslovskom sjemeništu, da su oni prisustvovali tim priredbama i pljeskali Novakovim pjesmama i Hrastićevim govorima.

Bez odobrenja poglavara bogoslovnog sjemeništa Dr. Šepera te opt. Salača i Talana, ništa se nije moglo izvoditi na uobičajenim priredbama u sjemeništu to priznaju opt. Salač i Talan, a potvrđuju to primjerice opt. Šubat, Korpar, Muren.

Ne samo da su poglavari nakon prethodne cenzure odobrili da se na priredbama iznose Novakove pjesme i Hrastićevi govorovi, nego su opt. Salač i Talan tražili, da opt. Novak za pojedine priredbe piše pjesme, a opt. Hrastić da drži govore, pa i one sa protudržavnim sadržajem. U tom pravcu opt. Šubat kaže: "O Novakovim pjesmama znadem, da ih je pisao skroz za vrijeme svog boravka u bogosloviji, a to je bilo poznato i poglavarima, jer je više puta za razne zgodе pjevao po njihovoj narudžbi. Opt. Hrastić izjavljuje: "Govor na papin dan 1949.g. održao sam po želji dr. Salača. U ostalom opt. Salač sam priznaje, da je tražio od opt. Hrastića da održi govor na papin dan a opt. Talan da je tražio od opt. Novaka da piše pjesme za priredbe.

Opravdavajući naručivanje i odobravanje Novakovih pjesama i Hrastićevih govorova opt. Salač i Talan se brane, da nisu uočili njihov protudržavni karakter, a u koliko su to primjetili, da su progovorili opt. Novaku i Hrastiću.

Međutim njihovu obranu obeskrepljuju ne samo ostali optuženi nego oni sami sebe pobijaju.

Opt. Grgić je iskazao: "Novak je prije svake priredbe u sjemeništu, kako je preda mnom izjavio, dobio nalog bilo od duhovnika Salača, bilo od rektora Šepera, da nešto napiše. Katkada je dobio i odgodjenu temu. Preda mnom je govorio, da on ne može ništa napisati, a da se ne osvrne na stanje današnjice, na Hrvatski narod, kojemu je prema njegovim riječima oduzeta sloboda. To su i poglavari dobro znali, a ipak su njemu povjeravali taj posao, makar su toliko puta čuli kako se kroz Novakove pjesme isprepliće misao pobune protiv današnjeg porekla...." Opt. Selak kaže: "Novakove pjesme prožete su čisto ustaškim duhom, a ipak su uz znanje i odobrenje rukovodstva čitane na svim akademijama. Svi su oni (t.j. poglavari) odobravali te pjesme. Prema tome po mom mišljenju ne treba veće podrške širenju ustaških ideja kod bogoslova, kad samo rukovodstvo odobrava pirenje tih ideja. Dr. Salač, Talan i dr. Šeper znali su za te pjesme slušali ih i odobravali a to je trebalo značiti, da se bogoslovi u tom ustaškom duhu trebaju odgajati."

Opt. Plantak kaže: "Sjećam se svečanosti prilikom redjenja svećenika mladomisnika. Mladomisnicima je tada govorio Hrastić Ignacije Na ovoj proslavi kao i obično bili su prisutni svi poglavari, neki svećenici izvana, bogoslovi i sam biskup Salis-Sewis. Sjećam se vrlo dobro, da je Hrastićev govor bio veoma žestok i da je vatreno govorio obarajući se na vlast, progon crkve i prilike u vezi s tim.... reagiralo se na ovo nije.... da nisu reagirali (t.j. poglavari) potvrđuje i sama činjenica, da su se ovakvi istupi ponavljali konkretno Hrastić je i dalje ovako slobodno nastupao i bio zbog svojih govorova opće poznat." Opt. Korpar izjavljuje: "Sjećam se izjave dr. Salača nakon izvršene priredbe za papin dan, kada je Hrastić Ignacije otvorenih istupao:" "Tako otvoreno nije smsio istupiti, jer što zna, tko je sve bio u dvorani i što pojedinac od tog mnoštva misli. Ja se ne ufam pred svim bogoslovima, koje donekle poznajem ovako istupiti jer ne znam tko će sutra svuči haljine, otići van i pričati o toj stvari."

Ovaj iskaz opt. Korpara jasno osvjetljuje opt. Salača. Najprije je naručio i odobrio Hrastićev govor, a kada je primjetio da su prisutni na priredbi zaplašeni neprijateljskim sadržajem govora (a što priznaje i sam opt. Salač), tada izjavljuje, da opt. Hrastić nije trebao tako govoriti. Njega opt. Salača ne smeta neprijateljski sadržaj govora, nego stvar je opasna, mogao bi tko da otkrije neprijateljsku djelatnost koja se vrši u sjemeništu.

Da je opt. Salač baš taj govor naručio, odobrio i bio svijestan njegovog protudržavnog karaktera, potvrđuje i opt. Hrastić. Nakon što opt. Hrastić iskazuje, da je govor sastavio po želi opt. Salača nastavlja: "Koncept ovoga govora, dao sam dr. Salaču. On mi ga je, nakon što je pregledao koncept povratio i rekao da ga mogu održati. Ja i Salač smo vidjeli da u konceptu govora ima stvari, koje se ne bi smjele iznositi, no ja sam ih ipak na priredbi održano na papin dan iznio." Opt. Talan iskazao je: "Kad smo mi poglavari bogoslovskog sjemeništa uočili da neki bogoslovi istupaju otvoreno neprijateljski prema narodnim vlastima i da bi zbog toga mogli stradati, odlučili smo da sve programe koji su se pripremali za pojedine priredbe, prethodno cenzuriramo."

Dakle, i opt. Talan je uočio da se na priredbama vrši neprijateljska propaganda, i on uvodi cenzuru, nakon koje se ta propaganda nastavlja. Nije on protiv te propagande za to, jer je ona protudržavna i neprijatljska, nego za to jer "bi zbog toga mogli stradati", kako on kaže.

Opt. Salač spominjući Hrastićev govor mladomisnicima od 29. lipnja 1949. priznaje, da su ga pojedini svećenici opominjali zbog oštrene Hrastićevog govora, a on (Salač), da im je obećao, da Hrastić više neće nastupati.

Opt. Salač koji sam ne uočava, da Hrastićevi govorovi sadržavaju protudržavnu propagandu biva na to upozoren i obećava, da Hrastić više neće istupati, no opt. Hrastić i dalje na isti način govori na priredbama. Opt. Salač iskazujući o Hrastićevom govoru održanom na papin dan kaže: "Mi (t.j. Salač i Šeper) cenzurirali smo taj govor... Rektor se kolebao, da li bi se uopće taj govor održao, ali na moje traženje je pristao." Opt. Salač dakle insistira, da se održi neprijateljski govor.

Iz gore navedenog proizlazi, da su opt. Salač i opt. Talan omogućili opt. Novaku i opt. Hrastiću neprijateljsku propagandu na bogoslovskim priredbama, jer bez njihovog odobrenja ne bi Novakovе pjesme i Hrastićevi govorovi mogli biti izneseni na tim prired-

imali vjerojatno samo osnovnu četverogodišnju školu, pa su morali ići u dopunsku srednju školu ako su željeli ostati na svojim radnim mjestima. Ja sam to iskoristio tako da sam tom referentu Raku rekao kako bih trebao neke knjige da si malo ponovim znanje. On je to odobrio i tako sam nakon dugo vremena dobio od kuće rječnike i druge knjige na stranim jezicima, pa sam nastavio i dalje učiti njemački i engleski, čitati na tim jezicima te mi vrijeme nije uzalud prolazilo.

Kako sam po prirodi dosta znatiželjan i dosta nemiran duh, to sam stalno nešto izmišljao i pokušavao učiniti. Kod toga sam imao raznoraznih dogodovština za vrijeme toga šestogodišnjeg života, počevši od veza u istražnom zatvoru u Zagrebu u Savskoj, pa tako i ovdje u Lepoglavi. Od svih slučajeva htio bih opisati samo jedan, a to je moja veza s robijašem, koji je sam bio u strogoj izolaciji i nije mogao imati nikakve veze sa drugim robijašima, niti je mogao primati pakete od kuće. U toj izolaciji, samo da napomenem, hrana je bila više nego očajna, topla voda bez kalorija. Kako smo mi bili strog a izolacija, to smo kasno na večer, nakon što su sve ćelije bile zaključane, nosili na zahod kiblu i kod toga smo trebali oprati porcije i uzeti vodu za piće. Kod naših vrata je stajao milicajac, koji nas je pogledom pratio i

bama i da su oni podstreknavi Novaka i Hrastića, da pišu i govore u neprijateljskom duhu. Ovome je doprinijeo u jednom dijelu i opt. Muren koji je prethodno tražio od opt. Novaka, da piše pjesme za pojedine priredbe.

Uoči izbora za Narodnu skupštinu 26.III.1950. opt. Salač duhovnik bogoslovog sjemeništa vršio je protudržavnu propagandu, da bi bogoslove odvratio od učešća na izborima i snagom svoga autoriteta kao jedan od poglavara bogoslovskog sjemeništa, sprječio je bogoslove da izidu na izbole. Ova njegova djelatnost dokazana je iskazom opt. Novaka, da ga je opt. Salač pred izbore pozvao i rekao mu, da bi bilo nezgodno da bogoslovi idu glasati, te je taj razgovor završio riječima: "Promisli što bi se dalo učiniti." Opt. Salač taj je razgovor sa opt. Novakom potvrđuje i priznaje, da je time želio da opt. Novak agitira, da bogoslovi ne idu na izbole. Nadalje iskazom opt. Griveca, da mu je opt. Salač izjavio, da bi izlazak bogoslova na izbole smatrao neuspjehom svoga rada. U tom pravcu opt. Selak izjavljuje: "... štićenici rukovodstva Čapek, Štimac i Jurak, koji su ujedno važili i kao dosljunci rukovodstva, govorili su po sjemeništu, da ne treba ići na izbole i da oni neće glasati.... Svi smo mi znali, da oni iznose želje rukovodstva i smatrati da je rukovodstvo preko njih nastojalo uticati na bogoslove da ne idu na izbole..... Na sam dan izbora svi rukovodnici su se zatvorili u jednu prostoriju i iz nje čitav dan nisu izlazili. Takvim postupkom oni su jasno htjeli da utječu i na bogoslove da oni ne glasaju, kad nitko od rukovodstva neće glasati. Baš taj postupak rukovodstva natjerao je po mom mišljenju i one, koji možda dotele nisu bili donijeli odluku da ne idu glasati, jer bi to u krajnjoj liniji značili raditi protiv želje rukovodstva i biti protiv stava rukovodstva crkve."

Iskazom opt. Talana, da je na dan izbora dao nalog (a isto takav nalog izdali su i rektor Dr. Šeper i opt. Salač), da ako ga tko traži neka se kaže da nije u kući.

Na dan izbora poglavari nisu izlazili iz sjemeništa, a takvim ponašanjem dali su jasno do znanja bogoslovima svoj stav prema izborima.

Opt. Salač ne poriče, da je vršio djelatnost koja je utvrđena cit. iskazima, priznaje da i u koliko je vršio propagandu protiv učešća u izborima, time da ipak nije spriječavao bogoslove da izadju na izbole.

Imajući u vidu odnos opt. Salača prema bogoslovima, odnos poglavara prema podredjenima, odnos koji obavezuje na poslušnost i iz kojega proizlazi dužnost bogoslova, da želje svojih poglavara ispunjavaju kao zapovijedi, ako ne žele da snose neugodne posljedice, kako je to propisano u čl.7 Propisa za pitomce nadbiskupskog sjemeništa u Zagrebu. Baš i radi toga opt. Selak kaže, da je stav poglavara prema izborima shvaćen kao direktiva i da je njihov postupak natjerao bogoslove da ne glasaju, jer bi drukčije postu-

čekao da se vratimo. Prolazili bismo hodnikom uz deset ćelija u kojima su se nalazili oni robijaši, koji su bili kažnjeni dugotrajnjom izolacijom. Ja sam to znao, pa sam, prolazeći uz ta vrata, tu i tamo na neka od njih pokucao. Ubrzo mi se jednom prilikom netko iz jedne od tih samica javio tako da je i on pokucao po vratima. Shvatio sam da netko odgovara na moje kucanje, pa sam na to obratio pozornost. I gled, jednog dana primjetih papirić ispod vrata, kojega sam uspio pokupiti. Poslao ga je nepoznati robijaš i tražio vezu.

Napisao sam malu ceduljicu, rekao da mi kaže što treba i da će pokušati pomoći. Drugi dan sam ja nosio kiblu, namjerno sam se spotaknuo pred tim vratima tako da sam ispuštio kiblu i iskoristio prigodu da gurnem ceduljicu ispod vrata. Ona je nestala, znači da je uručena. Nepoznati robijaš je tražio da mu na neki način pošaljem vitamine, šećer i cigarete. Smišljao sam kako to izvesti. Smišljao sam svašta, a na kraju sam u zahodu iza cijevi vodokotlića pronašao malo udubljenje. Od tada sam ja svake večeri nosio kiblu doborovoljno, čemu su se moji kolege robijaši čudili, a tom prilikom sam malim nožićem produbljuvao tu udubinu. Na kraju je bila toliko velika da se u nju moglo staviti malo vitamina, par cigareta i dvije kocke šećera. To sam mu opet javio podmetnjem pa-

piti značilo raditi protiv želje rukovodstva, biti protiv stava rukovodstva crkve.

Ništa ne mijenja na Salačevoj krivičnoj odgovornosti činjenica da su neki od bogoslova ipak učestvovali na izborima, kada se imade u vidu već gore citirana izjava opt. Salača, kako se on pred svim bogoslovima ne usudjuje otvoreno govoriti, pa je očito, da se nije ni usudio otvoreno reagirati na to, što su neki bogoslovi izvršili svoju gradjansku dužnost u isto vrijeme, kada je na području N.R. Hrvatske glasala velika većina rimokatoličkih svećenika.

Poglavar sjemeništa a posebno opt. Salač svojom krivičnom djelatnošću iskoristivši svoju funkciju, psihološkim i moralnim pritiskom sprivećili su bogoslove da ne vrše svoje biračko pravo.

Opt. Salač i opt. Talan nisu prijavili organima vlasti da postoji i djeluje ilegalna teroristička organizacija, odnosno da ilegalnu protudržavnu djelatnost vrše pojedini bogoslovi, iako su to znali.

Utvrđeno je da je u travnju 1950 uputila Smolec Štefica pismo opt. Novaku u kojem je stajalo: "da će o / nju i Novaka/ vezati zajednički rad za domovinu, za Hrvatsku i za narod", a u istom pismu Bilić Mara dodala je: "da je primljeni materijal podijelila". Ovo pismo otvorio je rektor sjemeništa dr. Šeper koji ga je pokazao Novaku, Salaču i Talanu. Opstojnost ovog pisma dokazana je iskazima Smolec Štefice, Bilić Mire i opt. Novaka, a to priznaju i opt. Salač i Talan, koji napose dozvoljavaju da su iz pisma već tada shvatili da se radi o ilegalnom neprijateljskom radu opt. Novaka.

Dokazano je nadalje da u svibnju 1950. opt. Salač saznaje od opt. Grgića o Novakovoj protudržavnoj djelatnosti i o ilegalnoj organizaciji. O tom svom sastanku sa Salačem opt. Grgić iskazuje: "Prilikom mog razgovora sa duhovnikom Salačem upozorio sam ga da bolje pripazi na Novaka, njegova bi politika mogla upropastiti sjemenište. Stvari koje on čini pritice se državnim i crkvenim zakonima. Ovim riječima koje sam iznijeo pred dr. Salačem točno je odredjena Novakova akcija. Naime, nema ništa drugo što bi bilo političke naravi i što bi se protivilo državnim i crkvenim zakonima, a što bi moglo ugroziti opstanak sjemeništa, osim tajne protudržavne organizacije". Prema tome u svibnju 1950 opt. Salač znao je ne samo za Novakovu protudržavnu djelatnost već i za postojanje ilegalne organizacije.

Dokazano je nadalje da 17.IX.1950. saopćuje Novakova sestra opt. Salaču i Talanu da je pronašla kod Novaka ilegalni materijal i da su Šubat i Novak u nekoj ilegalnoj organizaciji bogoslova. Opt. Talan kaže: "Salač i ja razabrali smo da se radi o ilegalnom materijalu i ilegalnoj organizaciji".

Istoga dana t.j. 17.IX.1950. opt. Salač poziva opt. Grgića i pita ga što zna o organizaciji. Grgić mu saopćuje razgovor koji je u travnju 1950 imao sa opt. Novakom, te tom prilikom saopćuje opt. Salaču da postoji ilegalna organizacija, kojoj je svrha organizirati otpor protiv mjera vlasti i da pravila organizacije predviđaju fizičku



Izbori 1945. - Ako je jedan član obitelji bio "suradnik okupatora" i ostali su gubili pravo glasa

pirića ispod vrata. Bio je veoma zadovoljan, ali nije znao tko sam, a ja nisam znao tko je on, jer smo se tako dogovorili. On je, kako mi je kasnije priznao, znao za našu skupinu, jer nas je često gledao sa svog prozora za vrijeme šetnje, ali nije uspio otkriti koji od nas mu to pomaže. Ja sam njega nakon mjesec dana otkrio, jer sam s prozora promatrao njegovu skupinu dok je bila na "mrtvoj" šetnji.

Primijetio sam naime da jedan od njih, a to je bio on, češće pogledava prema našem prozoru. I gle, nakon nekoliko mjeseci, kad mu je isteklo vrijeme boravka u strogoj izolaciji, došao je u sobu koja je bila tik uz našu sobu. Kako je naša soba bila u kutu između dva krila, to smo mogli gledati jedan drugog s prozora, dovikivati si a često smo si prebacivanjem špage od prozora do prozora slali razna pisma i poruke, te smo se na kraju i upoznali. Napokon, želim na-

pomenuti da je on jedini od svih kolega rođaša, koji je, izšavši iz Lepoglave, otišao do mojih roditelja, utješio ih i poslao mi paket. To se nikada ne može zaboraviti, pa stoga i danas održavamo vezu, razgovarajući i posjećujući jedan drugog. Ime nije važno, kao što nije bilo važno niti tada. On će sigurno pročitati ove redke i sjetit će se tih teških dana.

Zaključna razmišljanja

Na kraju bih želio, nakon ovoga kratkog opisa suđenja nama bogoslovima i našim poglavarima, našeg držanja za vrijeme suđenja i za vrijeme našeg boravka u KPD Lepoglava, navesti neka od svojih današnjih razmišljanja. Nikad nisam niti malo žalio za tim godinama. Ja sam već davno prije uhićenja i suđenja imo svoj jasan stav o domoljublu i Hrvatskoj. Već za "stare Jugoslavije" srpski su žandari progobili mog oca

liksidaciju člana koji izda organizaciju. Salač mu na to odgovara, da je i njemu poznato za 5 do 6 članova organizacije i navodi kao člane Šubata, Selaka, Brezovnjačkog i Plantaka. Ovo je dokazano iskazom opt. Grgića a iz toga slijedi da je opt. Salač, ne samo prije 17.IX.1950 znao za ilegalnu organizaciju, već je znao i za veći broj njezinih članova.

Dana 18.IX.1950 dolazi Brezovnjački opt. Salaču. O razgovoru tom zgodom Brezovnjački iskazuje: "Ja sam Salaču ispričao da sam član ilegalne organizacije.... Salač je rekao da je nešto čuo da medju nama postoji ilegalna organizacija, i da sumnja na Novaka, Šubata i mene, a možda i još nekoj Još me je pitao da li sam nosio pisma na to sam nu odgovorio da jesam." O ovom svom razgovoru sa opt. Brezovnjačkim Salač je izvjestio Talana 18.IX.1950. Iz ovoga slijedi da je opt. Talan znao više o članovima terorističke organizacije od samog opt. Brezovnjačkog člana organizacije, koji je poznavao samo svoju višu vezu opt. Novaku.

Neprijavljanje organizacije organima vlasti, a isto tako i proslavu godišnjice osnivanja tzv. NDH 10.IV.1949. u bolnici sjemeništa i vješanjem slike ustaškog zločinca Pavelića u učioni sjemeništa koje je izvršio na Antunovo 13.VI.1950 opt. Plantak, a čime su bili upoznati i opt. Salač i opt. Talan. Talan opravdava time da on kao duhovnik prema bogoslovima je kao otac prema sinu.

Bez obzira na to, što ni po kojem zakonskom propisu opt. Salač po svojoj funkciji nije oslobođen dužnosti prijave očito njegova izjava nije ništa drugo nego lijepa riječ kojom misli da umanji svoju krivičnu odgovornost. Opt. Salač i Talan ne prijavljaju opt. Novaka, terorističku organizaciju i cijelu ustašku djelatnost u bogoslovskom sjemeništu, jer se oni tom djelatnošću solidariziraju jer ona odgovara njihovim interesima jer oni zaštituju tu djelatnost i one koji je vrše, jer je, kako je utvrđeno omogućuje i potstrekavaju.

Iz svih ovih razloga opt. Salač i Talan uništavaju, nakon što je organizacija otkrivena, materijal koji tereti uhapšene bogoslove i poduzimaju sve što mogu da bi prikrili njihovu djelatnost i one mogućili da se ona rasvijetli, a ne zbog neke svoje očinske ljubavi prema bogoslovima.

Umjesto da svoj utjecaj, položaj i autoritet usmjere na odgajanju bogoslova kao poštenih i lojalnih građana svoje zemlje oni su koristili da od bogoslova stvare neprijatelje i u njima učijepe održavaju i razvijaju mržnju protiv naše države i društvene zajednice.

Ovakav njihov uticaj i odgoj bogoslova bio je odlučujući faktor da su bogoslovi krenuli putem protudržavne, kriminalne djelatnosti. O tom odgoju optuženik Selak kaže: "ovakav odgoj formirao je kod mene mišljenje o današnjicima, te sam pod uticajem njega studio u polje aktivnog rada protiv FNRJ. Smatram da bi većina pošla putem kao i ja samo je to bilo pitanje pristupa njima od strane lica koja se bave protudržavnom djelatnošću, jer ovakav odgoj orien-

tira ljudе na takovu djelatnost...." Pa dalje "ja mislim da baš takav odgoj bogoslova koji je u svakom pogledu neprijateljski prema današnjem poretku je glavni uslov da se bogoslovi uključuju u razne neprijateljske organizacije i da će se uključivati u iste, jer dok god se oni odgajaju u neprijateljskom duhu ne mogu biti prijatelji ovoga poretku.

Optuženik Korpar o tom kaže: "..... živeći u takovoj sredini kao što je bila u bogoslovskom sjemeništu na Kaptolu, gdje su neprijateljski protudržavni i proustaški ispadli pojedinaca u raznim formama bili tolerirani, pitanje odnosa i medju crkve i države namjerno zaostravano, gdje se dozvoljavalo i čitanje reakcionarne i ustaške štampe uz redovnu apstinenciju na svim izborima i t.d., pojedinačne mogao dobiti samo duhovno ojačanje i podršku u onome što je do tada dobio." /ovime opt. Korpar aludira na raniji ustaški odgoj u dječakom sjemeništu na Šalati./

Opt. Grgić kaže: "oni /t.j. poglavari/ su pozitivno odobravali Novakov rad. Oni su slušali i njegove pjesme političkim tendencijama, povladjivali, pljeskali i hvalili. U razgovoru prolazili su sa smješkom preko Novakovih šovinističkih, protudržavnih ispada. Jednom riječu, svojim odobravanjem Novakovog stava omogućili su mu da zadobije neograničene simpatije i povjerenje od velikog djela bogoslova, što je Novak dobro znao iskoristiti u svrhu svog protudržavnog rada. Kad se je pokrenula akcija da bi i bogoslovi sudjelovali na izgradnji studentskog grada rektor mi je rekao da nema ništa protiv, ali da stav prepusta na volju pojedinaca. To su svi shvatili kao sugestiju da poglavari ne žele da se ide na rad. Dapače dopustili su da se sjemeništem prenose vijesti kako poglavari moraju tako govoriti, ali da su u stvari protiv sudjelovanja na javnim radovima". I dalje "tako su zbg svojih propusta u gradjanskom odgoju bogoslova kao i zbg pozitivnog odobravanja tendencija protivnih državnom ustrojstvu poglavari u velikoj mjeri odgovorni za protudržavni rad grupe bogoslova". I dalje: "često puta kada su za vrijeme odmora bogoslovi razgovarali znao je Novak iznositi svoje misli ..., kako je bratstvo i jedinstvo izmedju Srba i Hrvata iluzija, kako će svemu jednom doći kraj, a tu se nerijetko nalazio i duhovnik Salač. Nikada nisam čuo da bi kojom ozbiljnom primjedobom prigovorio Novaku zbog takovih izjava i upozorio ostale da to nije istina, nego je uvijek šutio i smješćeći se prešao preko takovih stvari..."

O tome opt. Šubat kaže: "mnoge priredbe u bogoslovskom sjemeništu, na kojima je bio izražen suprotan stav prema narodnim vlastima, svi više su me uvlačile u suprotnosti..., a pogotovo to što takav stav medju bogoslovima poglavito nije zabranjivalo, već nam je svojim tolerantnim stavom u mnogim slučajevima, davalo u tom moralnu podršku. Tako na pr.: apstinacija na izborima za 26.III.1950, odbijanje polaska u Rim povodom sv. godine, odbijanje polaska na izgradnju studentskog grada u Zagrebu, i

samo zato što je bio Hrvat, a odmah nakon završetka II. svjetskog rata komunisti su ga uhitili i osudili, bez ikakvih dokaza, na 2 godine strogog zatvora. On zbog svojih godina čak nije ni bio u nikakvoj vojsci, nije se posebno bavio politikom, a bio je samo dobar Hrvat, koji je tako djelovao na mene kao i na sve oko sebe. Kod kuće sam od malih nogu odgajan u hrvatskome katoličkom duhu, a tako sam odgajan i kasnije u sjemeništu na Šalati. Ja osobno, cijela moja obitelj, sva rodbina svi susjadi i znaci smo s velikim veseljem dočekali proglašenje

Nezavisne Države Hrvatske 1941. Posebno se sjećam kako nam je bilo dragو što smo tom prilikom dobili posebne "Spomen Svjedočbe".

Naravno da nam je svima bilo jasno kako će se tzv. nova Jugoslavija odnositi prema svemu što je hrvatsko i što je katoličko. Stoga već od početka uspostave novog režima nismo mogli biti mirni. Već smo bili i dosta svjesni, tako da smo mnogo bolje shvaćali razne dogadaje. Bilo nam je jasno da će novi režim, budući da su mu na čelu bili komunisti, biti ne samo protukatolički,

nego i protuhrvatski. Stoga je nas nekolicima sjemeništaraca već 1945. dolazila na razne ideje kako što više sprječavati novi režim u njegovu protuhrvatskome i protukatoličkom djelovanju. Kako nismo imali nikakvih sredstava za tu borbu, to nam je preostala samo propaganda.

Izmislili smo da postoji organizacija pod nazivom "Antikomunistička Akcija Hrvatske". U tu svrhu je kolega **Gabro Sakač** izradio veoma lijepi žig s hrvatskim grbom u sredini i zlazećim suncem u pozadini. Pisali smo letke i slali razna pisma pojedinim opasnjim komu-

dopuštanje Novakovim pjesama na javnim priredbama"... i dalje "ovakova unutarnja situacija i odgoj činila nas je podesnim i davana moralna snaga da se odlučimo za protunarodni rad....".

Opt. Kuzmić kaže: jedno je jasno da je takav ideološki odgoj koji je imao ustašku i neprijateljsku tendencu imao za cilj da na nas bogoslove utječe protiv narodnih vlasti i današnjeg pretka. Mi pojedinci nismo tu mogli ništa učiniti obzirom na red i disciplinu koja vlada u zemlji. Bolje rečeno, držimo se one linije i nauke koja nam se predaje od naših predpostavljenih i svaki onaj koji bi se protivio bio bi isključen iz sjemeništa."

Gore citirani iskazi u vezi sa ostalim činjenicama koje su rasvetljene na glavnoj raspravi a koje su gore pobliže iznesene, razotkrivaju neistinitost i neosnovanost onog djela obrane opt. poglavara da su na bogoslove nastojali djelovati samo u pravcu njihovog vjerskog odgoja.

Iz rezultata na glavnoj raspravi utvrđeno je da su poglavari a napose opt. Salač vršio u velikoj mjeri političku djelatnost. Kako je gore izneseno, vršena je propaganda protiv učešća na izborima, održavalo se održavanje protudržavnih govora i recitacija a isto tako takvih pjesama i što više poručuje se po poglavarima bogoslovima da i dalje drže takove govore i recitiraju takove pjesme. Poglavar su optuženika Novaka ekstremno nacionalistički i oštrot neprijateljski orijentiranog prema narodnim vlastima izabrali kao osobu povjerenja preko kojega saopštavaju svoje želje, kada javno plješu njegovim državnim pjesmama, i kada se pred skupinom bogoslova šuteći i smješći slušaju protudržavne izjave opt. Novaka. Poglavar dozvoljavaju da se u sjemeništu čita i kola ustaška literatura, kad dozvoljavaju pisanje oglasa na ploči sjemeništa ustaškim pravopisom i ne zabranjuju ustaške proslave, odnosno ne poduzimaju ništa kad saznaju da se takove proslave održane. Konačno poglavari unatoč znanju i izričitog upozorenja ništa ne poduzimaju protiv članova organizacije.

Obraza opt. Salača kako poglavari nisu bili dužni voditi brigu o ispravnom političkom odgoju bogoslova neodrživa je, jerbo pozitivnim krivičnopravnim propisima, te crkvenim kanonima i postojećim sjemeničkim propisima svaka protudržavna djelatnost strogo je zabranjena uz primjenu strogih sankcija, a opt. Poglavarima bila je poznata ne samo ilegalna protudržavna djelatnost optuženih bogoslova nego i postojanje ilegalne terorističke organizacije. Ovo daleko više prelazi okvir političkog odgoja.

U svojoj obrani neki optuženi svoju protudržavnu djelatnost pokušavaju prikazati antikomunističkom, principijelnom posljedično dijametalnih suprotnosti i t.d. Neki od optuženih svoj politički kriminal nastoje prikriti iznašenjem neistina, te govorje kako je kod nas katoličanstvo ugroženo, da crkva nema mogućnosti djelovanja, da se svećenici progone i t.d. Drugi dio optuženih sakrivaju se iz raznih nepravilnosti koje su izvršene prilikom otkupa ubiranja poreza i stvaranja seljačkih radnih zadruga, pokušavajući prikazati, d je to osnovni motiv njihove neprijateljske djelatnosti, iako su dobro znali da narodne vlasti se bore protiv takvih nepravilnosti i protiv svake nezakonitosti i samovlje pojedinaca.

Jasno je da neki optuženi nastoje da umanje težinu svoje krivične odgovornosti jer njima nije do ispravljanja nikakvih nepravilnosti i grešaka pojedinaca već do rušenja poretka iz mržnje prema pretku.

Članom 25 Ustava FNRJ, zajamčena je svima gradjanima naše zemlje sloboda savjesti i vjeroispovjesti, a vjerskim zajednicama, školama za spremanje svećenika sloboda u vjerskim poslovima.

Vjerski obredi nesmetano se vrše u svim crkvama, a svako ometanje i sprečavanje vršenja vjerskih obreda je krivično djelo.

Katehizacija je potpuno slobodna u školskim i crkvenim prostorijama, a neki kateheti plaćeni su i od strane države.

Sa strane narodnih vlasti subencionirani su popravci mnogih crkava tako primjerice popravak katedrale u Senju.

Zakonom je regulirano socijalno osiguranje svećenika.

Postoje svećenička staleška društva u kojima su svećenici udruženi radi ostvarivanja svojih zakonom zajamčenih staleških interesa. Svećenici u svojim crkvama potpuno nesmetano svakodnevno vrše sve svoje vjerske funkcije i nesmetano održavaju propovjedi sa stanovišta svojih idealističkih koncepcija, što ih nitko nikad nije niti pokušao zamjeriti. Sva sjemeništa i vjerske škole potpuno nesmetano i slobodno djeluju.

Sve činjenice o slobodi vjeroispovijesti i crkve u našoj zemlji bile su dobro poznate optuženima, a naročito optuženicima Salaču i Talanu.

Naša socijalistička zajednica poštuje slobodu savjesti i vjeroispovijesti zagarantiranu ustavom, ali ona zbog zaštite gradjanskih sloboda i demokratskog uredjenja FNRJ, ne može i neće dozvoliti da se pod maskom tobožnjeg "nazora na svijet" vjerska sloboda, da se sloboda vjerskih škola zloupotrebi za vršenje krivičnih djela, za narušavanje ustavnog uredjenja u protudemokratskom cilju, tim više, što je to i po propisima čl.25 i 43 Ustava zabranjena i kažnjava djelatnost.

Baš takovu djelatnost izvršili su optuženi koristeći bogoslovsko sjemenište za vršenje kriv. djela i učinili ga centralom ustaške terorističke organizacije.

Optuženi bogoslovi, koje su njihovi poglavari proračunato izolirali od svakog pozitivnog društvenog i političkog uticaja našli su u tim poglavarima svoje uzore a naročito u duhovniku bogoslovskog sjemeništa u Zagrebu optuženiku Salaču.

Zločinačka djelatnost optuženih razvija se naročito u vrijeme zategnute međunarodne situacije, prijeteće agresije našoj zemlji, najvećih napora naših ljudi da izgradjuju svoju zemlju i njezinu obrambenu sposobnost i u vrijeme naše miroljubive međunarodne aktivnosti. Na taj način optuženi su na djelu podupirali namjere najagresivnije reakcije počevši od ustaša do informbirovske špijuna pošto su svi oni povezani u mržnji protiv socijalističke Jugoslavije koja znači zemlju slobodnih, svjesnih samostalnih branitelja svoje budućnosti.

Kako je na glavnoj raspravi sav dokaz potreban za utvrđenje relevantnih činjenica kao i za osvjetljenje lika svakog pojedinog optuženika izveden to je sud kao nepotrebni i suvišan - odbio predlog branitelja optuženog Salača, optuženika Talana i opt. Horvata i Korpara. Predlog obrane opt. Salača poziva se na napredna socijalna gledanja optužnika Salača, međutim iz rezultata cjelokupnog postupka jasno je ocrtan lik optuženog Salača kako je iznešeno u razlozima ove presude. Iz istih razloga predlog branitelja opt. Talana je suvišan, a okolnost na koji bi se imali preslušati svjedoci je irrelevantna za osvjetljenje ličnosti opt. Talana.

nistima, koji su često bili i u našoj blizini, a nisu ništa slutili. Naravno da je na svima bio udaren naš žig. Mi smo pratili njihove reakcije i često smo primjećivali promjene u radu i ponašanju pojedinih "rukovodećih" komunista. Kako u stvari nije postojala nikakva organizacija, mi smo to radili pojedinačno i tajno i nikad nismo bili otkriveni. Tako je to trajalo punih pet godina, dok nije bila osnovana spomenuta organizacija "Hrvatski Narodni Otpor".

Svi mi osuđeni bogoslovi bili smo sjemeništari, s osmogodišnjim boravkom u sjemeništu i s dvije, tri ili četiri godine bogo-

slovije. To znači da nismo bili neki samo nadobudni mladići, nego smo bili zreli ljudi s jasnim idejama da se treba boriti protiv režima, koji je svim sredstvima uništavao sve što je hrvatsko, a na najjačem udaru je bila Katolička crkva, njezino vodstvo, njezin podmladak, pa čak i svi koji su se smatrali vjernicima. Mi bogoslovi, a također i naveđeni naši poglavari, kažnjeni smo drakonskim kaznama, kojima je svrha bila zastrašiti i sve ostale, kako bi i oni znali što ih čeka ako se ne pokoravaju tomu ugnjetavačkom režimu. Mi bogoslovi smo, prema tadašnjim

zakonu, osuđeni za terorizam, premda mi s terorizmom nismo imali nikakve veze, jer nismo imali ništa čime bismo mogli nekoga terorizirati. Moglo nas se suditi za propagandu koja nije odgovarala tadašnjem režimu. Međutim, naši poglavari nisu vršili nikakvu propagandu, pa su stoga nevini, a ipak su bili osuđeni. Sav njihov "grijeh" je bio u tome, što su nas podržavali u našemu dotadašnjem odgoju. A oni nas nisu ni trebali tako odgajati, jer smo mi bili tako odgojeni već prije nego što smo ih upoznali.

Konačno predlog obrane optuženih Horvata i Korpara radi preslušanja svjedoka da su zadnje letke spalili kod svojih kuća nema nikakve odlučujuće važnosti jer je baš u to vrijeme optuženima bilo već jasno, da su im organi narodne vlasti već u tragu. Prema tome ovo njihovo spaljivanje zadnjih letaka, ovaj sud nije mogao uzeti kao odustajanje od vršenja dalje krivične djelatnosti.

Djelovanje optuženih članova terorističke organizacije kvalificirano je kao krivično djelo iz čl.3 toč.8 Zakona o kriv. djelima protiv naroda i države, jer su organizirali odnosno postali članovi takovog udruženja koje imalo svrhu vršenja zločina iz čl.2 spomenutog zakona naime da putem nasilja obori postojeće državno uredjenje FNRJ.

Optuženi Novak, Šubat, Sakač, Plantak, Grgić, Kuzmić, Muren, Hrastić, Salač i Talan u njihovom djelovanju u bogoslovskom sjemeništu vršili su propagandu koja sadrži poziv na nasilno obaranje državnog uredjenja, posmatrajući čitavo njegovo djelovanje u cjelini, a u kojem djelovanju se sadrže elementi kriv. djela iz čl.9 st.1 spomenutog zakona.

Djelovanje optuženika Novaka pod I/3 izreke presude kvalificirano je kao krivično djelo iz čl.8 st.1 i čl.13 toč.14 istoga zakona jer premda je poznavao lica koji su bili članovi udruženja koje ima za cilj da putem nasilja obori postojeće državno uredjenje FNRJ i znao da će se jedno lice odmetnuti i stupiti u oružanu bandu nije o tome izvijestio državne organe i što je dao oružje licu koje se odmetnulo od vlasti i bio član oružane bande.

Djelovanje opt. Grgić Marijana pod VI/2 izreke presude ima sva zakonska obilježja iz čl.3 toč.14 istoga zakona jer je ometao državne organe u otkrivanju i hvatanju članova organizacije koja ima za cilj da putem nasilja obori postojeće državno uredjenje FNRJ. Isto tako djelovanje optuženika Salača i Talana pod XI/IV izreke presude kvalificirano je kao krivično djelo iz čl. toč.14 istog zakona.

Djelovanje optuženika Blenović Milana pod VIII izreke presude kao i djelovanje optuženika Salača i Talana pod XI/2 izreke presude kvalificirano je kao krivično djelo iz čl.8 st.1 istog zakona jer iako su znali da postoji udruženje koje ima za cilj da putem nasilja obori postojeće državno uredjenje i znali su da članove i tog uredjenja, nisu o tome izvjestili organe državne vlasti.

Krivična djelatnost optuženika Salača i Talana od XI/3 izreke presude ima sva zakonska obilježja krivičnog djela protiv pravosuđa po općim principima iz bivšeg jugoslavenskog krivičnog zakona, a na osnovu ovlašteneja iz čl.3 Zakona o nevažnosti pravnih propisa donešenih prije 6.IV.1941 i za vrijeme neprijatelejske okupacije jer su optuženi osuđetili da se protiv bogoslova terorista preduzme postupak i da ih postigne kazna za njihovo krivično djelo u vršenju neprijatelejske propagande.

Konačno djelovanje opt. Sakača pod VV/2 i 3 izreke presude kvalificirano je po Općim propisima bivšeg jugoslavenskog krivičnog zakona, kao pravljenje lažnih i javnih znakova odnosno kao pravljenje i upotreba lažnih i javnih isprava.

Sud je pri odmjeravanju kazne imao u vidu stepen društvene opasnosti svakog pojedinog optuženika.

Svim optuženicima uzeto je kao olakšavajuće dosadanji nekažnen predživot, a optuženim bogoslovima njihovu mlađu dob, i naročito njihov jednostrani odgoj, najprije u sjemeništu na Šalati,

a zatim u bogoslovskom sjemeništu gdje im je bilo onemogućeno da imaju jačeg kontakta sa našom stvarnošću, kao i okolnost da su u svojim ladjem danima u sjemeništu dok su dovršavali gimnaziju za vrijeme okupacije bili direktno odgajani u ustaškom duhu. Napose optuženiku Sakaču da je u vremenu izvršenja prvih kriv. djela bio maloljetan.

Optuženiku Horvat Augustu uzeto je napose kao olakšavajuća okolnost da je još za trajanja oslobođilačkog rata dobrovoljno studio u JA, da je nakon okončanja ratnih operacija ostao u Armiji do 1947 gdje je bio radi svoga rada i pohvaljivan.

Optuženiku Novaku izvaženo kao otežavajuće da je on bio inicijator i organizator te glavni rukovodilac terorističke organizacije, a optuženicima Šubatu, Sakaču i Selaku da su bili članovi centralnog odbora terorističke organizacije i povezani za onim članovima koje su uvukli u organizaciju i da su bili upoznati sa čitavom organizacijom i radom terorističke organizacije.

Optuženiku Hrastiću uzeto je kao otežavajuće upornost u njegovom neprijateljskom radu a optuženiku Salaču okolnost da je on jedan od glavnih odgovornih lica za protudržavni rad u sjemeništu bogoslovskom.

Optuženikima Korpar, Horvatu i Kuzmiću kao olakšavajuće uzeto je njihovo iskreno priznanje i kajanje i koji su uslijed svoga iskrenog priznanja u velikoj mjeri osvijetlili način odgoja poglavara na bogoslovskom sjemeništu, a opt. Korparu naročito dosadanje preodgajanje.

Odmjeravajući kaznu optuženiku Brezovnjačkom ovaj je sud imao u vidu da za njegovo preodgajanje treba dulja vremenska kazna obzirom da je pred sudom na glavnoj raspravi nastavio zaigržljivo klevetati narodnu vlast.

Utvrđujući kaznu za svako krivično djelo u sticaju ovaj je sud utvrdio kako slijedi:

Optuženiku Novak Stjepanu za djelo pod I/1 kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 10 godina kao glavnu kaznu i sporednu kaznu gubitka gradjanskih prava i to biračkog prava, prava na stjecanje i vršenje funkcija u društvenim organizacijama i udruženjima i pravo javnog nastupanja u trajanju od 3 godine. Za djelo pod I/2 kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 5 godina kao glavnu kaznu i na gubitak gradjanskih prava u trajanju od 2 godine i to biračkog prava, prava na stjecanje i vršenje funkcija u društvenim organizacijama i udruženjima i prava javnog nastupanja. Za djelo pod I/3 po čl. 8 st.1 Zakona o kriv. djelima protiv naroda i države a u vezi sa članom 4 i 5 Uvodnog zakona za krivični zakonik kazna lišenja slobode u trajanju od 8 mjeseci, a za djelo iz čl.3 toč.14 istog zakona sa kaznom lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 2 godine. Izrečena mu je po čl.66 st.1 KZ jedna kazna kao u izreci presude.

Optuženiku Šubatu Vladimиру za djelo pod II izreke presude izrečena mu je kazna lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 9 godina kao glavna kazna, sporedna kazna gubitak gradjanskih prava i to biračkog prava, prava na stjecanje i vršenje funkcija u društvenim organizacijama i udruženjima i pravo javnog nastupanja od 3 godine, a za djelo pod III kazna lišenja slobode u trajanju od 3 godine sa prisilnim radom i jednu godinu gubitak gradjanskih prava i to biračkog prava, prava na stjecanje i vršenje funkcija u društvenim organizacijama i udruženjima i prava javnog

SJEĆANJA I SVJEDOČENJA

Svrha i namjena čitavog tog procesa je bio napad na Katoličku crkvu, njezine poglavare i njezin podmladak. Nas unatoč svemu tome nisu uspjeli ni zastrašiti, a niti slomiti. Velika većina osuđenih bogoslova se vratila nakon izdržane kazne natrag na bogosloviju, te su nakon završetka studija postali dobri svećenici, a tek nekolicina je zbog raznih prilika i neprilika odabrala neko svjetovno zvanje. Osuđeni dr. Salač je bio duhovnik u bogoslovnom sjemeništu, a nakon malo vremena je postao biskup zagrebačke nadbiskupije. Na kraju, mogu iskreno zaključiti i potvrditi da smo svi mi, nas šesnaestorica osuđenika u potpunosti ostali vjerni svojim idejama, svojoj Katoličkoj crkvi, svomu hrvatskom narodu te da smo i nakon izlaska iz zatvora i dalje, unatoč raznim poteškoćama i pritiscima,

nastupanja, pa mu je u smislu čl.66 st.1 Kz izrekao jednu kaznu kao u izreci ove presude.

Optuženiku Sakač Gabrijelu za djelo pod II izreke presude kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 9 godina kao glavna kazna i sporednu kaznu gubitka gradjanskih prava i to biračkog prava, prava na stjecanje i vršenje funkcija u društvenim organizacijama i udruženjima i pravo javnog nastupanja od 3 godine; za djelo pod IV/1 kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 2 godine. Za djelo pod IV/2 kaznu lišenja slobode u trajanju od 1 godine za djelo pod IV/3 kaznu lišenja slobode u trajanju od 1 godine, pa mu je u smislu čl.66 st.1 KZ izrekao jednu kaznu kao u izreci ove presude.

Optuženiku Plantak Stjepanu za djelo pod II ove presude kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 6 godina kao glavnu kaznu, te kao sporednu kaznu gubitak gradjanskih prava i to biračko pravo, prava na stjecanje i vršenje funkcija u društvenim organizacijama i udruženjima i prava javnog nastupanja u trajanju od 2 godine za djelo pod V/izreke presude kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 4 godine, kao glavna kazna i kao sporednu kaznu gubitak gradjanskih prava gore pomenutih u trajanju od 1 godine, pa mu je izrekao jednu kaznu u smislu čl.66 st.1 KZ kao u izreci ove presude.

Optuženiku Grgić Marijanu za djelo pod VI/1 u vezi sa čl.5 i 6 Uvodnog zakona za krivični zakon kaznu lišenja slobode u trajanju od 6 mjeseci; za djelo pod VI/2 kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od jedne godine. Za djelo pod VI/3 kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 1 godine i 6 mjeseci, pa mu je izrekao jednu kaznu u smislu čl.66 st.1 KZ kao i u izreci ove presude.

Opt. Salač dr Josipu za djelo pod XI/1 izreke presude kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 4 godine kao glavna kazna i na sporednu kaznu gubitka gradj. prava i to biračkog prava, prava na stjecanje i vršenje funkcija u društvenim organizacijama i udruženjima i prava javnog nastupanja u trajanju od 2 godine, za djelo pod XI/2 u vezi sa čl.5 i 6 Uvodnog zakona za krivični zakon kaznu lišenja slobode u trajanju od 8 mjeseci, za djelo pod XI/3 kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 2 godine kao glavnu kaznu i kao sporednu kaznu gubitak gradj. prava gore

radili i dalje na ostvarenju naših ideja. Stoga smo svi s velikim oduševljenjem i radošću dočekali ostvarenje naših ideja, to jest proglašenje neovisne i samostalne Republike Hrvatske.

Nažalost, ona danas nije onakva za kakvu smo se borili i za koju smo žrtvovali najljepše godine svoje mladosti. Stoga i danas vrijede stihovi iz naše spomenute robijaške himne "Zavjet": "Obasjani žarom što Hrvatsku zali / zidovi mrki nek zavjet naš čuju: / Na oltar slobode smo mladosti dali / Proljeća naša na robiji trunu. / Al sumorni dani maglovite zore / Nas slomiti neće dok majka nam pati, / Dok lance sa ruku ne strgnu Hrvati...".

(svršetak)

nabrojanih u trajanju od 1 godine, za djelo pod XI/4 kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 2 godine za djelo pod XII izreke presude kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 1 godine i gubitak gradj. prava gore nabrojanih u trajanju od 1 godine, pa mu je izrečena jedna kazna kao u izreci ove presude u smislu čl. 66 st.1 KZ.

Optuženiku Talan Franji za djelo pod XI/1 kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 2 godine i 6 mjeseci. Za djelo pod XI/2 a u vezi sa čl. 4 i 5 Uvodnog zakona za krivični zakonik kazna lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 6 mjeseci, za djelo pod XI/3 kaznu lišenja slobode u trajanju od 1 godine kao glavnu kaznu a kao sporednu kaznu gubitak gradj. prava i to biračkog prava prava na stjecanje i vršenje funkcija u društvenim organizacijama i udruženjima i prava javnog zastupanja za vrijeme od 1 godine; za djelo XI/4 kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 1 godine, pa mu je u smislu čl.66 st.1 KZ izrekao jednu kaznu kao u izreci presude.

Izrečene kazne domjerene su u smislu čl. 57 Kz prema stepenu društvene opasnosti krivičnih djela i učinioца.

Svi optuženi oslobođeni su od dužnosti naknade troškova krivičnog postupka zbog pomanjkanja imovine.

Odredjeno je oduzimanje predmeta nabrojnih u dispozitivu presude jer su isti bili upotrebljavani za vršenje krivičnih djela.

Odbijena je optužba u smislu čl. 247 toč.2 ZKP protiv optuženog Šubat Vladimira i optuženog Talan Franje, jer je tužilac u tom djelu odustao od optužnice na raspravi.

Iz svih ovih razloga presudjeno je kao u dispozitivu presude.

SMRT FAŠIZMU–SLOBODA NARODU!

OKRUŽNI SUD ZAGREB

U Zagrebu dne 16.VI.1951.

ZAPISNIČAR: PREDSJEDNIK VIJEĆA:

/Sunara Krsto/ /Dr. Hrvoje Nardini/

NAPOMENA:

Protiv ove presude postoji pravo žalbe u roku od 8 dana od proglašenja presude. Žalba se ima podnijeti u tri suglasna primjerka direktno ovome sudu ili putem pošte preporučeno.

ZAVJET

*Na vrletnoj stijeni još prkosno stoji
Kamena kula trag pobjede, slave.
Ko divovski starac niz vjekova broji
Bršljanom svježim ovjenčane glave.*

*Kroz stoljeća duga nad Hrvatskom
bdje,
Nad valovljem mora, nad Murom i
Drinom,
Nad srećom prosjaka što luta
tudinom,
Nad znojem orača što za druge sije,
Nad buntovnom djecom što patnje ih
rode,
Nad krvlju i grobljem čuvara
slobode.*

*Tih jecaj kroz hrašće i grudi Hrvata
Potajno drhti, san robova krije.
Po valovlju klasja od sunčanog zlata
Večernje sunce žar krvavi lje.*

*Rumene se krvlju vrhunci planina,
Dok plodne ravnice u grimiznom
ruhu
U tužnu noć tonu, u bezdanu, gluhih,
Da sanjaju sanje o slavi davnina.
A ovdje, gdje život je skrivena nada,
Žar krv na ko plamen na lica nam
pada.*

*Obasjani žarom što Hrvatsku zali,
Zidovi mrki nek' zavjet naš čuju:
"Na oltar slobode smo mladosti dali
proljeća naša na robiji trunu.
Al sumorni dani maglovite zore
Nas slomiti neće dok Majka nam
pati,
Dok lance sa ruku ne strgnu Hrvati,
Dok dozrele klasje, planine i gore
I kamena kula sa gorskog vrhunca
Ne sinu u zlatu slobode i sunca".*

Sastavio: Stjepan Novak

POKRET "ŽUTIH SVEĆENIKA" I NASTANAK HRVATSKE STAROKATOLIČKE CRKVE (X.)

Konačna bilanca 1920. nije bila najpovoljnija za reformni pokret nižega katoličkog klera. Svjetovnjaci koji su ranije sa simpatijama te moralno i materijalno pomagali taj pokret, videći da je velik broj svećenika ustuknuo čim je nadbiskup **Bauer** započeo energično primjenjivati crkvene kazne protiv njih, i sami su se povukli. Mnogi su prestali potpomagati reformni kler i zato što su smatrali da je taj pokret u prvom redu staleško-svećenički i stoga zanimljiv samo relativno uskom krugu ljudi.

Borba za legalizaciju i prijelaz na starokatolicizam

Da bi pokret mogao privući što više pristaša za ostvarenje svoga cilja, od početka 1921. u Zagrebu se organizira središnje vodstvo reformnog pokreta. Cilj je vodstva bio da se što prije prijede na osnivanje "hrvatskih katoličkih župa". Na čelu akcije bio je **D. Tomac**. Pouzdani sastanak vođa reformnog pokreta - svećenika i svjetovnjaka - održan je, 19. siječnja 1921., u prostorijama Braće Hrvatskog Zmaja u Kamenitim vratima na zagrebačkom Gornjem gradu. Sastanku su prisustvovali: **E. Laszowski, A. Donković, N. Cerjak, S. Vidušić, D. Tomac i dr Miho Đuranec**. Kao prvu točku dnevnog reda Donković je izložio nacrt "Pravila o osnivanju hrvatskih katoličkih župa". Ta su pravila bila sastavljena još u Koprivenici od reformaškog "ad hoc" odbora - Tomac, glavni autor nacrtta, **S. Haberstock, Stemberger i Jiroušek**. Nacrt su pregledali i ispravili **S. Zagorac i S. Vidušić**. Nakon rasprave o nekim točkama, odobren je konačni nacrt pravila". Donkoviću je povjereno da dade "Pravila" u čisto prepisati da bi ih se nakon toga moglo predati **dr. Milanu Rojcu** (1855.-1946.), visokom činovniku hrvatske zemaljske vlade, na ocjenu, kao što je to ranije predložio S. Zagorac.

Pod drugom točkom dnevnog reda Tomac je predložio usvajanje nacrtta pravilnika za reorganizaciju reformnog pokreta. Nakon što je nacrt prihvaćen, prema §1. i §2. odmah su odredeni istaknutiji pristaše reformnog pokreta za članove "Središnjeg odbora". Za čla-

Piše:

Dr. Zlatko MATIJEVIĆ

nove izvršnog odbora izabrani su: predsjednik: E. Laszowski, tajnik: D. Tomac, blagajnik: **V. Vudić**, urednik lista "*Preporod*": S. Vidušić.

Pod točkama tri do šest zaključeno je da se što prije počne izdavati "*Preporod*" u Zagrebu; da se 26. siječnja u istim prostorijama održi sastanak s nekim pristašama reformnog pokreta u Zagrebu u svrhu osnutka i konstituiranja mjesnog odbora za osnutak

"hrvatske katoličke župe". Nadalje, Tomac je predložio da se u novinama objavi prijenos vodstva pokreta iz Koprivnice u Zagreb; sljedeća sjednica izvršnog odbora zakazana je za 26. siječnja 1921. godine.

Saznanje da je reformni pokret, barem privremeno našao utocište kod Braće hrvatskoga zmaja, društva koje se oduvijek smatralo prokatoličkim, iznenadilo je predstavnike Katoličke crkve: "Nas ... боли, što je naša simpatična institucija Hrv. atskoga Zmaja sa svojim meštom (E. Laszowski) preuzeala glavno vodstvo Nar. odne Crkve (tj. reformni pokret)

SVEZAK I.

KOPRIVNICA, SIJEČNJI VELJAČA 1920.

GODINA I.

PREPOROD

SMOTRA ZA CRKVENO-POLITIČKA TE STALEŠKA PITANJA
KATOLIČKOG KLERA I CRKVE U KRALJEVSTVU SHS.

Presvjetli gospodine nadbiskupe!

Svatko živ duboko osjeća, da je užasni ovaj rat potresao daleko jače nego li ista francuska revolucija temeljima, na kojima je počinio savsakli duševni, moralni i socijalni život današnjega ljudskoga društva. Mi vidimo, kako sve države velike i male nastoje, da svoje uređenje i upravu što prije dovedu u sklad sa nazorima, koje robom donosi bujica ovoga novoga duha vremena.

Naivno bi bilo misliti, da će jedina crkva katolička, to najveće društvo, koje svojim nazorima zahvaća najdublje u psihički i socijalni život čovjeka, ostati poštedjena od upliva toga duha vremena. Nasuprot. Ne bude li ona znala i htjela u svojoj vanjskoj formi, u upravi i svemu onomu što ne čini njezinu bit, što nije božanskoga podrijetla, prilagoditi se novom vremenu, biti će neminovno zahvaćena valovima ove bujice na štetu same sv. vjere.

Uvažajući sve ovo i promatrajući prilike u kojima se već danas nalazi sv. vjera i crkva Kristova, a videći, da će doskora biti dušobrižnom svećenstvu onemogućen svaki uspješni rad na vjersko-moralnom polju – pregnute nekoji članovi hrvatskog katol. nižeg klera, da poput svoje braće u Francuskoj, Italiji, Bavarskoj, Čeho-slovačkoj, Madžarskoj i drugdje potraže sredstava, kako bi spriječili daljnje razaranje postojećeg dobra, a naši izlaz iz zla, koje nastaje. Opažanja pojedinaca iznesena na sastancima drugova, popraćena su savremenim mislima i osnovama, te su stvorene rezolucije, koje su postale predmetom općeg raspravljanja. Rezolucijama stvorenim dne 10. veljače t. g. nije se išlo za drugim ciljem, nego da se priredjeni materijal ponudi najprije na ogled, te na raspravu i ispitivanje svima, kojih se tiče.

Iskreno žalimo, što nijesmo našli razumijevanja i dobrohotnosti onđe, gdje smo to u prvom redu očekivali. Još nijesmo pravo istupili pred javnost sa svojim željama i prijedlozima; još nijesmo imali vremena, da ih u dogovoru s pristašama doštočno ispitamo i sredimo, već smo bili napadnuti kao rušitelji vjere i crkve Kristove. Priznajemo, da je bilo krvnje i u metodi i taktici, kojom su neki od bivšeg odbora bili istupili. Ali i to se dade razumjeti i ispričati. Zato smo sada odlučili da sve te pogreške i manje odstranimo, i da čitav naš pokret stavimo na legalnu bazu, kako nebi bilo prigovora s nijedne strane.

Iznoseći ovo pred Vas, kao svog unapastira, istom iskrenošću i otvorenosću, kojom nastojimo da prikažemo sve ono, što nas je vodilo u dosadanjem našem radu, izvješćujemo Vas da smo stvorili organizaciju svećenstva u našoj nadbiskupiji pod imenom: „u druženje hrvatskog katoličkog klera“, koje bi imalo biti početak organizacije katol. klera za sve jugoslav. zemlje. Hrvati su u prvom redu pozvani da zapale svjetlo, koje će rasvijetliti i ogrijati čitavi Balkan te osvježiti sv. crkvu Kristovu na njemu.

Naš program jest Krist, prema tomu naš cilj: slava božja, te spas vlastitih i ludjih duša. Program dostojan žrtava, cilj dostojan rada i trpljenja. To uvjerenje, da idemo putem, koji nam je Krist pokazao, radja u nama oduševljenjem, daje nam snage, da radimo ne obazirući se ni desno ni lijevo.

u Zagrebu. U Hrv. atskom Zmaju imade ljudi, koji i drukčije misle nego njihov meštar ... , pa se nadamo, da će oni uznastojati, da se djelovanje Hrv. atskoga Zmaja kreće u okviru onih idealnih težnja, za koje je to društvo radilo do sada. Ako pak stvar posmatramo i sa čisto nacionalnog stajališta, onda pogotovo držimo, da je nova Zmajeva orientacija posve protiv duha i dojakošnjeg svoga programa. Držimo naime, da je svako cijepanje kat. oličkih Hrvata pogubno, jer se time eo ipso cijepa i otporna, životna snaga samoga hrvatstva, koji je prvi i glavni cilj Zmajevog rada. U interesu je dakle svakog pravog Zmajevca, da propagande za Narodnu crkvu kao kul-turkempferskog i protunarodnog djelovanja iz redova Zmajevaca ... čim prije nestane".

Na prvoj sjednici "izvršnog odbora", održanoj 26. siječnja 1921., raspravljalj se, među ostalim, o dva u tom trenutku važna pitanja. Prvo - financiranje lista *"Preporod"*, i drugo - rad na propagiranju reformnog pokreta i njegovih ideja. Financiranje reformaškog glasila postavilo se kao pitanje još potkraj 1920. N. Petrić je, naime, u prosincu 1920. obavijestio Tomca da je zatražio od **Peroslava Ljubića**, blagajnika raspuštenog društva *"Reformator"*, da svotu od oko 20.000 kruna preda uredništvu *"Preporoda"*. Petrić je svoj zahtjev temeljio na odredbi pravilnika društva *"Reformator"*: "da u slučaju raspusta društva društvena imovina pri-pada upravi 'Reforme', koje je sada zakoniti nasljednik 'Preporod'. Nakon što je Tomac kao tajnik "izvršnog odbora" pismom zatražio od Ljubića novac, od njega je dobio odgovor da je veći dio prikupljenog novca, bez znanja N. Petrića, predan **Boži Miloševiću** za financiranje njegova pokreta za osnivanje "narodne crkve". Iako se, dakle, na taj novac više nije moglo računati, izlazak *"Preporoda"* bio je osiguran novčanim doprinosom N. Petrića.

O pitanju rada na propagandi među katoličkim nižim klerom Tomac je ustvrdio "da mnogi svećenici pristaže pokreta izlaze iz svećeničke službe ili se spremaju na izlazak, a valjalo bi ih zadržati na njihovim mjestima". Poslije rasprave zaključeno je da se "oni, koji napuštaju stalež, nagovaraju da ostanu u staležu i rade u svojoj službi za propa-

gandu pokreta". U svrhu provođenja organizacije reformnog pokreta u Zagrebu osnovan je zagrebački mjesni agitacijski odbor: **Ivan Novak**, predsednik, **V. Vertačnik**, tajnik te odbornici: A. Donković, N. Cerjak i Viktor Haberstock.

Uzgred, u svezi s mogućim krštenjem djeteta čehoslovačkog konzula raspravljalj se o pitanju bi li se u Zagrebu mogla osnovati reformatorska katolička župa kao filijala praške čehoslovačke reformne župe. Zaključeno je da to, ipak, nije moguće provesti.

Na drugoj je sjednici "izvršnog odbora", održanoj 7. veljače 1921., odlučeno da se posredstvom **Svetozara Pribičevića**, ministra prosvjete, pokuša ministru vjera, odnosno njegovom zastupniku **Velizaru Jankoviću**, podnijeti osnova o uredenju crkvenih pitanja u Jugoslaviji. To se namjeravalo učiniti u sklopu akcije ministra vjera koji je svojom okružnicom pozvao sve crkvene velikodostojnike, pa tako i katoličke biskupe, da izraze svoje mišljenje o budućem uredenju konfesionalnih pitanja u Kraljevini SHS. Namjeravano je da se u tu svrhu *"Pravila o osnivanju hrvatskih katoličkih župa"*, nakon što ih pregleda M. Rojc, tiskaju u *"Preporodu"* i eventualno pošalju svim narodnim zastupnicima u Ustavotvornoj skupštini Kraljevine SHS. Uz to se zauzelo stajalište da bi trebalo pokrenuti akciju pomoću tiska — "napose beogradskog" - i tako pobuditi interes javnosti. Kao prvi korak u ostvarenju te zamisli povjeren je A. Donkoviću da stupi u kontakt sa članom uredništva *"Jutarnjeg Lista"* i *"Epohe"* - Eugenom Demetrovićem (1880.-1934.).

Priprema mise na hrvatskom

Na svojoj trećoj sjednici, održanoj 16. veljače 1921., "izvršni odbor" je raspravljaо o pitanju mogućnosti održavanja mise na hrvatskom jeziku u Zagrebu. Budući da "žuti" svećenici nisu raspolagali ni jednom crkvom, a nisu imali ni bilo kakav drugi odgovarajući prostor, bili su prisiljeni obratiti se "Sokolskom društvu Zagreb", kojem je tada na čelu bio Josip Hanuš (1852.-1927.), sa zamolbom da im se ustupi sokolska dvorana u svrhu držanja mise. Sokolski upravni odbor sa zadovoljstvom im je ustupio svoju dvoranu za služenje mise na hrvatskom jeziku. Ipak, do služenja prve mise na

hrvatskom jeziku došlo je tek u prosincu iste godine.

O odgovoru M. Rojca na *"Pravila o osnivanju hrvatskih katoličkih župa"* raspravljanje je na sjednici "izvršnog odbora" održanoj 23. veljače 1921. godine. Prema Tomčevu izvješću, Rojc



Josip Luketić, župnik koprivnički

je pregledao *"Pravila"* ali je izjavio da "vlada ne bi nikako mogla potvrditi ta pravila, pa nema smisla, da ih (se) podnos(i) vradi na odborenje, nego treba da (se) prije 'per viam facti' u nekoliko župa provede reforma, a onda (da se) zatraži ... legalno priznanje". Rojčev savjet reformašima odražavao je uvelike stajalište državnih organa u Hrvatskoj koji nisu bili skloni zaoštrevati odnose s Katoličkom crkvom u vrijeme kada se u Ustavotvornoj skupštini vodila borba oko donošenja prvog ustava Kraljevine SHS. Vodstvo reformnog pokreta uvažilo je Rojčev savjet te je zaključilo da se *"Pravila"* ne će podnijeti hrvatskoj zemaljskoj vradi na odobrenje, nego da će se najprije nastoji "uređiti barem jedna hrv. atska kat. olička župa per viam facti".

Četvrta sjednica "izvršnog odbora" pokreta za reformu Katoličke crkve bila je ujedno i posljednja. Neovisno o stanovitim simpatijama i podpori koje su reformni svećenici uživali, pokret je sve više zapadao u krizu s malo nade da bi se ona mogla brzo prevladati. Relativno brojna i dobro organizirana "re-formna župa Koprivnica", na čelu sa S. Haberstockom, počela je dvojiti o uspješnome okončanju reformnih nastojanja. Štoviše među pristašama pokreta počelo je prevladavati mišljenje da

je "sve zapelo". Tomcu nije preostalo ništa drugo nego da u opširnom pismu obavijesti pristaše u Koprivnici da je cijeli pokret za reformu Katoličke crkve zapao u križu.

Svega nekoliko dana nakon što se pojavio prvi broj "*Preporoda*" izdanog u Zagrebu 1. ožujka 1921., dr. Vidušić je pismom obavijestio "Odbor za reformu katoličke Crkve" u Zagrebu da istupa iz "izvršnog odbora" reformnog pokreta i povlači se s mjesta glavnog urednika reformaškog glasila. Njegov istup iz odbora nije značio da je napustio reformni pokret. Taj Vidušićev postupak treba gledati u kontekstu njegova višegodišnjeg rivaliteta s Antonom Donkovićem.

U izvješću od 14. ožujka 1921., Tomac je analizirao uzroke zbog kojih je došlo do krize reformnog pokreta. Prema njegovom mišljenju legalni način provođenja reforme Katoličke crkve u Hrvatskoj nije bio moguć s obzirom na stajalište države, tj. "*Pravila o osnivanju hrvatskih katoličkih župa*" nisu mogla biti potvrđena. Za nemogućnost tzv. "revolucionarnog načina" naveo je ove četiri skupine razloga:

1. Osvojiti javno mnjenje putem štampe) — ne ide, jer je naša štampa - preslaba, a druga štampa - ne će (dovoljno pružiti podršku pokretu).

2. Osvojiti mase naroda — ne ide, jer:
a) seljačka stranka (t.j. Hrvatska republikanska seljačka stranka koja ima najjači utjecaj na hrvatsko seljaštvo, nije naklonjena reformnom pokretu),
b) nemogućnost zalaženja u mase -

3. Stvaranje župa — ne ide, jer

a) nemamo svećenstva,

b) niti ima nade, da ćemo ga steći -

4. Razvijati propagandu i stvarati organizacije kao pripravu za stvaranje župa - *Niti to ne ide, jer — nemamo ljudi, koji bi to provodili ...*.

Sve do kraja ljeta 1921. "žuti" pokret jedva da je pokazivao neke znakove života. Živost među reformnim svećenstvom u Zagrebu otpočela je istom tada kada je iz Splita, 20. rujna 1921., došao don Marko Kalogjerá. Sve do sredine listopada iste godine on je s vođama pokreta dogovarao daljnju zajedničku akciju. Uskoro, nakon što je napustio Zagreb, Kalogjerá je u Beogradu od 15. studenoga do 20. prosinca 1921., "kod nadležnih faktora zagovarao reformni pokret Hrvata-katolika". Još dok je Kalogjerá bio u Beogradu reformaši su odlučili u

Zagrebu, u dvorani "Kola", 8. prosinca 1921., čitati misu na hrvatskom jeziku. Misu je služio S. Vidušić. Nakon mise on je okupljenom građanstvu održao govor, u kome je rekao sljedeće: "Naš pokret nema ništa zajedničkoga s pokretom Bože Miloševića Ne smije nas se poistovjetiti ni s pokretom čehoslovačke narodne crkve. Ona niječ je katolicizam, a mi jesmo i ostajemo katolici. Naša su braća oni čehoslovački svećenici, koji su ujedinjeni u 'Jednoti' i koji su nedavno (njih 1347) poslali u Rim memorandum u kojem traže provedenje reforme u crkvi, a koliko mogu, već ju sami provode, uvodeći u službu božju češki jezik. ... Reformno katoličko svećenstvo u našoj domovini i ono, koje se dalo udariti sramotom suspenzije za svoje uvjerenje, da može javno istupiti, i ono, koje potajno pristaje uz naše ideje, a ne smije da javno istupi, jer bi ostalo bez ... kruha, traži isto, što traže pristaše reforme u Čehoslovačkoj, Poljskoj, Bavarskoj, Italiji i Madarskoj. ...".

Misa na hrvatskom jeziku održana u Zagrebu bila je povod za izricanje najteže crkvene kazne koju katolička crkva poznaće. Na Božić 1921. nadbiskup Bauer ekskomunicirao je Vidušića te Donkovića i Josipa Luketića koji su također sudjelovali kod služenja misa u Zagrebu. U svom odgovoru na ekskomunikaciju reformni su svećenici izjavili da "oni

posljednji put opravdavaju svoja načela, ali još uvijek žele da ostanu na legitimnoj osnovi". Ekskomunikacija je trebala biti posljednja opomena svima onima koji su još uvijek radili na ostvarenju ideja "žutog" pokreta.

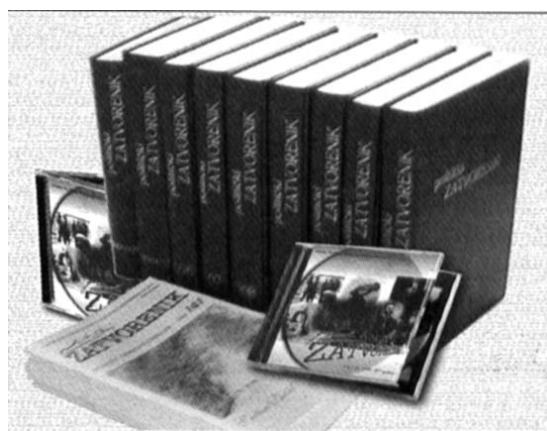
Instrument u rukama protuhrvatskih i protukatoličkih krugova

Prva misa na hrvatskom jeziku u Zagrebu bila je dočekana s odobravanjem uglavnom od onoga tiska koji je uzdržavan, odnosno bio pod utjecajem Pribičevićevih demokrata. Ostali liberalni tisak, koji je ranije s prilično simpatija gledao na razvoj reformnog pokreta i njegove zahtjeve ("*Hrvat*", "*Obzor*" i dr.), nije više imao razumijevanja za reformne svećenike. Razlog tome bio je isključivo politički. Nakon donošenja centralističkog Vidovdanskog ustava, 28. lipnja 1921., pri čemu su Pribičević i Demokratska stranka igrali odlučnu ulogu, hrvatsko liberalno građanstvo u većini se svrstalo u oporbeni blok predvođen **S. Radićem**. U tom je kontekstu i reformni pokret, zbog stanovitih odnošaja i sa središnjom vladom u Beogradu i s hrvatskom zemaljskom vladom te podrške tiska vladajuće Demokratske stranke, postao pogodan za napadne kao svojevrstan eksponent antihrvatske politike.

(nastavit će se)

Politički zatvorenik na CD-ROM-u!

Prvih 12 godišta našeg mjeseca objavljeno je i na CD-ROM-u. CD izdanje sadrži sve brojeve od 1 - 129 u PDF i HTML formatu te brojeve od 130 - 141 u HTML formatu.



Dvostruki CD-ROM možete naručiti u središnjici HDPZ-a, Vojnovićeva 15 u Zagrebu, na telefon: **01 / 46 15 437, 46 15 438** ili na mail: **hdpz-sred@hdpz.htnet.hr**

po cijeni od **140,00 kn.**

UZ KNJIGU USPOMENA DON BALDA MLADOŠEVIĆA

U travnju ove godine, pod naslovom "Gospodin je bio moja snaga", u Dubrovniku je objavljena knjiga uspomena don Balda Mladoševića (rođ. 1922.). Kao nakladnici ove nevelike ali vrijedne publikacije (80 str.) pojavljuju se Biskupija dubrovačka i dubrovačka podružnica HDPZ-a. U skladu s tim, uvodne su pripomene napisali biskup dr. Želimir Puljić i urednik te korektor knjige dr. Augustin Franić, dugogodišnji hrvatski politički uznik i istaknuti suradnik ovog mjeseca.

Osim sažetaka na engleskome, njemačkom, španjolskom i francuskom jeziku, u knjigu su uvrštena i dva priloga: Mladoševićev "Karton osuđenika" iz Kazneno-popravnog doma Lepoglava, te presuda Okružnoga suda u Dubrovniku K-33/48 od 22. lipnja 1948., kojom je don Baldo proglašen krivim što je u studenome 1946. vodeći brigu o imovini ilegalne organizacije nazvane Križarska zajednica poduzimao korake da se ta imovina sačuva "te na taj način pomaga rad udruženja s fašističkim ciljevima", kao i radi toga što je 17. travnja 1948. na javnoj glavnoj raspravi izjavio "da su istražni organi Uprave državne bezbjednosti u toku jednog drugog istražnog postupka (...) pravili na njemu represalije i fašističke metode osim ricinusa, kao i da ga je isljednik Mikulandra Ante maltretirao i u zapisnik napisao što je htio, a on potpisao, jer da je bio maltretiran, te tako svjesno javno iznosio laži i klevete s naročitim ciljem, da izloži prezrenju organe narodne vlasti". Da u presudi nema valjana obrazloženja niti navođenja odnosno ocjene dokaza, suvišno je i spominjati. Ali, to nije bila zapreka da za svako od opisanih "kaznenih djela" don Baldu bude izrečeno po četiri godine tamnice, pa je proglašena jedinstvena kazna u trajanju od sedam godina.

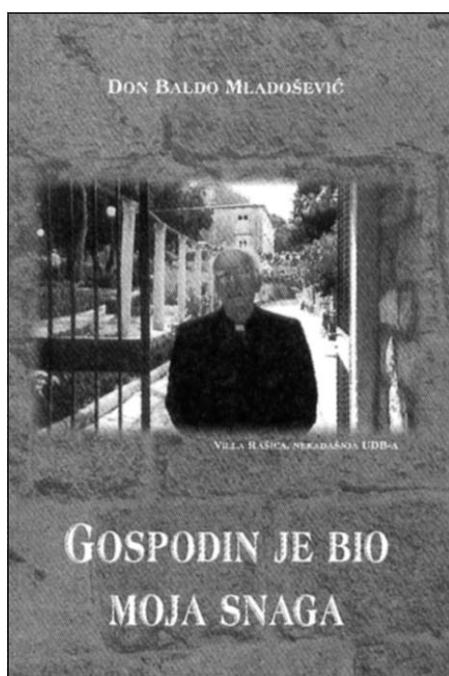
Potraga za Gundulićevim grobom

Središnji dio knjige čini opis Mladoševićeva tamnovanja u KPD Lepoglava, s odlascima na neka druga poznata radilišta. No, nije manje važan njegov - makar sažet - opis nekih događaja iz predratnoga Dubrovnika i Konavala. Piscu ovoga prikaza najdra-

Piše:

Tomislav JONJIĆ

gocjenijom ilustracijom hrvatsko-srpskih odnosa čini se podsjećanje na srebrni lоворов vjenac kojega su dubrovački Srbi (ne samo pravoslavni, nego i Srbi-katolici) u Dubrovačkome muzeju položili na grob Ivana Gundulića. Na vijencu je pisalo: "Srpskom



pesniku Jovanu Gunduliću - Srpsko pevačko društvo Sloga". Tko je čitao Murvarovu raspravu "Na izvorima neistina", zna da to nije bilo izolirano svojatanje ovoga hrvatskog pjesnika. No, objavljanje njegovih djela na srpskome jeziku i pod naslovom "Razna dela Jefta Popovića" (Budim, 1827.) jedva da je drskije i neukusnije od vulgarne srpske propagande koju je širio tadašnji časopis *Dubrovnik*, a koja se, uostalom, na posve sličan način opetovala i u komunističkoj Jugoslaviji (Jorjo Tadić i dr.).

Najšokantnija je zapravo hrvatska reakcija na postavljanje spomenutoga vijenca: don Baldo opisuje kako je dubrovački ogrank Družbe braće hrvatskoga zmaja, u dogovoru s Biskupijom i fratrima, u siječnju 1939. počeо rasko-

pavati pod franjevačke crkve u Gradu. Htjelo se parirati srpskoj propagandi kako je Gundulić pokopan u Trebinju, posvjedočivši tako svoju pripadnost srpstvu. "Raskopalo se skoro do oltara sv. Antuna i čekale su se nove ploče, jer su dotadašnje bile polomljene, a grob nije nađen. Međutim, kada su odlučili pregledati što je ispod stubišta prema sakristiji, odvalili su jednu stepenicu ispod koje se pojavila grobna ploča s grbom Gundulića. Pri otvaranju groba članovi civilne i crkvene stručne komisije pronašli su uz tri položena ljudska kostrura i posebnu kutiju s podacima o pokopanima: *Hic iacet in Domino Ioannes Francis Gondola cum duobus suis filiis*. (Ovdje počiva u Gospodinu Đivo Frano Gundulić sa svoja dva sina). Veselju nije bilo kraja. Zvonila su zvona svih crkava, a čitav je grad bio okičen hrvatskim zastavama..."

Treba li uopće bolji opis tužnoga hrvatskog položaja u Kraljevini Jugoslaviji? Zašto da jedan narod na taj način slavi pronalazak posmrtnih ostataka jednog pjesnika? Ima li jasnije potvrde da nam se htjelo zatrvi ime i prošlost, od potrebe za prekapanjem stoljetnih grobova u znamenitoj dubrovačkoj crkvi ili od, recimo, uništenja pleterne ornamentike na zidovima crkve sv. Spasa (IX. st.) u Vrhrici, na izvoru rijeke Cetine? I kad nam se danas hoće nametnuti misao da je nacionalna posebnost negacija slobode, ili da su znanost i kultura nadnacionalni i naddržavni, zar se ne treba upitati koliko toga nam je uništeno i ukradeno zato što nismo imali vlastite države? Koliko je brillantnih umova bačeno u jame ili pokopano u neobilježene, usputne grobove? Koliki su najljepše godine proveli u tamnici, umjesto da rade i stvaraju? Ili, ako se baš hoće, zar bi se, primjerice, jedan Ivo Andrić "zaveštao" srpskoj književnosti i kulturi, da su Hrvati imali svoju državu i da su njemu, i sličnim moralnim slabiciima, mogli ponuditi građansku egzistenciju ili kakvu sinekuricu na državnim jaslama?

Robijaš, pa svećenik

Proglašenje NDH u Dubrovniku i okolicu dočekano je s oduševljenjem: "Veselju nije bilo kraja. Grad je bio sav u hrvatskim zastavama." No, talijanska

nazočnost i talijansko-četnička suradnja brzo su ugrozili prvotni zanos. U novim su prilikama gospodarske i prehrambene teškoće isle na ruku pobunjenicima protiv države. "Kroz Konavle se širi hajdučija - piše don Baldo - a redaju se i brojne likvidacije čestitih Hrvata". Što se rat više primiče kraju, to partizani bivaju objesniji i okrutniji. Povlačenjem hrvatsko-njemačke posade, dubrovačko područje pada u partizanske ruke, a tada počinju pokolji. "Ubijanje tzv. neprijatelja po Konavlima, slanje unočaćenih mladića na bunkere oko Boke Kotorske, likvidacija mladih Konavljana i još dvojice drugih na Orsuli, pljačka seljačkog truda - sve je to utjecalo na stvaranje tzv. 'Škripara'".

U partizansko-komunističkoj hajci na hrvatsko i katoličko, don Balda je, za razliku od mnogih njegovih kolega, srećom mimošla smrt. No, nije uhićenje. Prvi je put uhićen 9. svibnja 1945. Sud za zaštitu nacionalne časti ga je proglašio krimom i osudio, ali je 19. kolovoza 1945. pomilovan. Drugi je put uhićen 14. travnja 1947., ali je nakon dvomjesečnog prit-

Narodna Republika: <u>Hrvatska</u>	Uprava kazneno-popravnog doma u: <u>Lepoglavlje</u>	16. IV. 47 <u>Fuzine</u> <u>6953</u>	
KARTON OSUĐENIKA 5953			
Za <u>M L A D O Š E V I Č M U N I C I P A L E</u>			
<u>Mladošević</u> LIČNI OPIS			
Stot:	mladošević	Ustroj:	okruglo
Prezime:	mladošević	Nasel:	gradačac
Ime:	piščan	Ulica:	mladoševića
Broj:	mladošević	Zabilj:	mladošević
Dekovi:	brdje	Osebni znaci:	mladošević
Nedimak:	mladošević	Latno име:	mladošević
Prezime i ime peč:	Anton	Dev. prez. i ime majke:	mladošević Jela
Dan, mjesec, god. i mjesto rođenja (ime, okrug, N. R.) <u>6. XII. 1898 Viteževina Dubrovnik</u>			
Narodnost: <u>Hrvat</u>		Društveno stanje: <u>privat</u>	
Stan boravak (mesto, mica, okrug, N. R.) <u>Dubrovnik</u>		Društveno stanje: <u>privat</u>	
Zanimanje: <u>studij na filoz.</u>		Društveno stanje: <u>privat</u>	
Coje strane jezike govori: <u>latinski, francuski, čijelonično talijanski i njegova</u>			
Brzino stanja: <u>počasnjivo</u>		Imovna stanja: <u>bez imovine</u>	
Vježba obvezna: <u>mladošević</u>		Krivična delo: <u>prot. naroda i grada</u>	
Imena roditeljstva: <u>mladošević</u>			
Mjesto izvršenja dela i sredstva kojima je delo izvršeno: <u>DUBROVNIČKE organizacije</u>			
Mjesto prema danasnjem datu: <u>mladošević</u>			
Na kojih je pobudu dala podnijeta: <u>mladošević</u>			
Id. broj u upisniku: <u>UDP-a Dubrovački</u>		Ko je vodio istražu: <u>UDP-a Dubrovački</u>	
Gospa na koju je osudjen: <u>7. god. životno dobrodo na grada Šibenik</u>			
God prve stope koj je izrekao kaznu: <u>četvrti god. Dubrovnik 23. 08. od 1947. do 1948.</u>			
Broj i datum prethodne presude: <u>mladošević</u>			
God vlasti stope koj je izrekao kaznu: <u>četvrti god. presude vlasti stope: mladošević</u>			
Od kada mu se radnja potekla: <u>mladošević</u>			
Kazna (sat, dan, mjesec i godišnje): <u>31. XII. 1947. 31. XII. 1947.</u>			
Kada je doveden u dom: <u>24. VIII. 1948.</u>			
Kada mu kaže latice (sat, dan, mjesec i godina): <u>31. XII. 1948.</u>			
Zemra preuze povedom sazvane se učiniti: <u>31. XII. 1948.</u>			
Sukobnosti ili obozne postupki:			
Izbenti usponi (dan, mjesec i godišnje):			

Odatle je vođen na različita radilišta. Prvo je bilo na Golome otoku, kamo je 1. lipnja 1949. dovedena skupina robiša da izgradi barake za njegove nove stanovnike, pristaše rezolucije Informbiroa. Nakon toga su robiši radili u Lonjskom polju (logor Gredani - Okučani), Novom Beogradu (1949./50.), autocesti kod Sibinja i Gradiške, u Fužinama i u sisačkoj čeličani. U uspomenama don Balda opisuje te logore i radilišta, kao i mnoge uznike koji su u njima proljevali krv i znoj.

Izišavši s robije po isteku kazne, on je ustrajao u ranijoj odluci da postane svećenikom, pa je 10. ožujka 1956. i zaređen. Svećeničku je službu obavljao u nizu konavoskih župa. Završavajući knjigu svojih uspomjena, don Baldo posebno naglašava kako nikada nije počeo mrziti i kako je sve patnje prevladao uzdajući se u Gospodina i u uskrsnuće hrvatske države: "Molim Gospodina da našemu

hrvatskom narodu, u ovim teškim vremenima udijeli milost i slogu isključujući svaku podijeljenost, da se kod svih probudi zajednički ponos i osjećaj odgovornosti prema Bogu i povijesti".

PREDSTAVLJENA KNJIGA DON BALDA MLADOŠEVICA

Na blagdan sv. Antuna, 13. lipnja, veliki broj Konavljana redovito sudjeluje u slavlju u Pridvorju. Tako je bilo i ove godine, nakon sv. mise s procesijom, te nastupa folklorne skupine mladeži, ove je godine u franjevačkom samostanu u Pridvorju, kojega su tijekom velikosrpske agresije teško oštetili i zapalili srpsko-crнogorski napadači, predstavljena nedavno objavljena knjiga **don Balda Mladoševića** "Gospodin je bio moja snaga". Voditelj predstavljanja knjige **fra Marijan Zlovečera**, koji je predvodio i misu i propovijedao, iskoristio je prigodu da nazočni puk pozove na borbu protiv bijele smrti i za nova svećenička zvanja.

Knjigu su predstavili **dr. Stjepo Obad**, umirovljeni sveučilišni profesor iz zadra, rodom inače iz Konavala, **dr. Augustin Franić**, predsjednik dubrovačke po-

družnice HDPZ-a i ujedno urednik knjige, te sam autor.

Obojica predstavljača pozabavili su se ne samo knjigom nego i sudbinom autora, kroz koju se ogleda sudbina hrvatskog naroda. Dr. Franić je posebno opisao nepravednu osudu, montirani proces, te robiške patnje i rad na brojnim radilištiom, napose na Lonjskom polju i u izolaciji Kazneno-popravnog doma Lepoglavlja. Dr. Obad je don Baldov slučaj obradio u kontekstu konavoskih prilika, napose ističući kako bi mladež i danas pred očima trebala uvijek imati čvrsti don Baldov križarski stav.

Nazočima se na kraju u ime dubrovačkog biskupa **dr. Želimira Puljića** obratio konavoski dekan **don Željko Kovačević**, a autoru i predstavljačima se u ime općine Konavle, koja je znatno pomogla objavljuvanje knjige, zahvalio i načelnik **Luka Korda**.

ILIJA PAVKOVIĆ (1914. – 2004.)

Ovih nas je dana napustio i preselio se u vječnost velikan, hrvatski domljub, Posušjak, **Ilija Pavković**, rodom iz Rakitna. Nakon devedeset godina borbe za hrvatski narod i hrvatsku državu, što svjedoče policijski i sudske dokumenti, kao i njegovi kolege suborci iz vojske i supatnici iz zatvora. Već 1933. vezao se u hrvatski pokret borbe za hrvatsku državu u Dubrovniku. Nakon povratka u rodno Rakitno razvio je ponosno hrvatsku zastavu i pronio je po selu, ali su ga žandari odmah uhitili, zavezali mu ruke i tako ga vodili kroz selo uz psovke i izrugivanja.

U doba stvaranja i obrane hrvatske države, početkom 1942. Ilija odlazi kao dragovoljac u vojsku, koju je služio do konca 1945. Vojsku je služio u postrojbama bojne **Maksa Luburića**. Rat je završio kao i mnogi drugi na Bleiburgu. Nakon predaje i povratka u Domovinu, išao je od logora do logora preko Zagreba, Virovitice, Bosanskoga Broda i Mostara s ostalim zarobljenicima. Iz mostarske Čelovine išao je na slobodu, ali na kratko. Već 1951. osuden je u Okružnom sudu u Bjelovaru na pet godina strogoga zatvora i dvije godine gubitka građanskih prava. Posuška ga je OZN-a uhitila u Rakitnu. Kaznu je izdržavao u Lepoglavi s pok. kardinalom **Alojzijem Stepincom** kojega je ponekada i susretao.

Iz svih zatvorskih dokumenata koji su dostupni, vidljivo je da pok. Ilija nikada nije "revidirao stav" i kaznu je izdržao do posljednjega dana. U policijskom dossieru o Iliju se kaže: "Vladanja i ponašanja je vrlo slaboga, svoje pretpostavljene ne poštaje, izbjegava od njih zadatke, nema pravilnoga odnosa prema njima, podcjenjuje ih i ismijava. U kulturno-prosvjetnom radu ne učestvuje, zdravstveno stanje dobro, kazna na istoga nije djelovala. Smrt fašizmu - sloboda narodu. Upravnik: Vuko Glušica."

Pogreb pok. Ilije na Pavkovića groblju u Rakitnu predvodio je posuški župni vikar **fra Stipe Marković**. Od njega se oprostio riječima: "Kod po-hoda Iliju prije Uskrsa pričao mi je o svojim životnim putovima i nedaćama, progonima i robijama. Spomenuo mi je kako je jedno vrijeme bio u zatvoru bio u zatvoru s blaženim zagrebačkim nadbiskupom Alojzijem Stepincom. Nadam se da će se ponovno sresti, ovaj puta na boljem mjestu – u vječnosti. Pok. Ilija svoj je životni put usmjerio k Bogu, pa se nadamo da je došao k svomu cilju."

Brate Ilija, neka ti je laka hrvatska zemlja za koju si se cijeli život borio.

*dipl. ing. Želimir Crnogorac,
predsjednik HDPZ-a Hercegovina*

U SPOMEN LUCIJI SVATOŠ

U utorak, 8. lipnja 2004. ispratili smo u krilo hrvatske zemlje dragu i samoprijegornu suprugu Vinka Svatoša, gđu Luciju Svatoš. Ode Luciju u krilo Gospodinu!

Bolest joj je skršila tijelo, ali ojačala duh, koji se kroz čitav njezin patnički život žene obilježenoga bivšeg hrvatskog časnika, poniženog, jedva preživjelog križnoputaša i dugogodišnjeg robijaša, odavno čeličio u vjeri, nadi i ljubavi.

Titraj sreće osjećao se uz zipku dijeteta ili u tišini crkve uz oltar Kristova tijela. Kako je život ove obitelji bio oslonjen na vjeru, uzor u patnjama života bio im je Krist patnik. To je, kao posebnu vrijednost, prepoznala i sredina u kojoj su živjeli. Stoga su Luciju na počinak do "dana uskrsnuća mrtvih", uz brojnu obitelj i rodbinu, ispratili i brojni prijatelji. Nad otvorenim grobom, za Lucijinu veliku ljubav i potporu koju je pružala suprugu robijašu i članu HDPZ-a, zahvalila joj je Kaja Perekočić.

(K. P.)

U SPOMEN

ANGELA ČUBAKOVIĆ

rođena 1. 1. 1929. umrla 19. 5. 2004.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica
Sisačko-Moslavačka

U SPOMEN

IVAN RADOČAJ

preminuo 3. lipnja 2004.
u 76. godini

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica
Sisačko-Moslavačka

U SPOMEN

NIKOLAL PELEGREN

preminuo 9. 6. 2004. u 78. godini
Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica
Sisačko-Moslavačka

U SPOMEN

VELJKO PETRIČIĆ

preminuo 21. 5. 2004. u 83. godini
Laka mu bila hrvatska zemlja!

U SPOMEN

LUCIJA SVATOŠ rođ. RUPČIĆ

preminula 5. 6. 2004. u 76. godini
Laka joj bila hrvatska zemlja!

U SPOMEN

IVAN GRGOKOVIĆ

preminuo 3. 5. 2004. u 94. godini
Laka mu bila hrvatska zemlja!

IN THIS ISSUE

The Greater Serbian Chetniks and Yugoslav Communist partisans killed, during and immediately after the Second World War, more than six hundred Catholic priests, monks and nuns. They also killed many Muslim religious servants, Evangelical priests and priests of the Croatian Orthodox Church, which was established in 1942. Hundreds of priests and monks were sentenced, after the war, to long imprisonments, and many were forced to seek refuge abroad. Thus the churches and religious congregations shared the destiny of the Croatian people. About that speaks the Memorandum of Croatian priests, which was in 1954 handed to the then President of the United States of America, **Dwight Eisenhower**, by Croatian Catholic priests in emigration.

Recalling that significant, but not very well-known event, **Dr. Augustin Franić** presents in this issue the full text of the Memorandum. It represents the summary of the national history and the request addressed to the democratic West to stop supporting the Communist dictator **Josip Broz Tito** and the Yugoslav state created in violence. As many times before, the West totally neglected, for its self-serving purpose, the proclaimed right of the nation to self-determination, just as it ignored the lack of democracy and human rights in Yugoslavia. Croats, Macedonians, Albanians and others became victims of the sad fact that the Communist Yugoslavia became a strategic ally of the so-called democratic West.

The Memorandum of Croatian priests changed nothing. But, nevertheless, it is a valuable document about the aspiration of the Croatian nation to be free and live in an independent state. The fact that the Memorandum was signed by more than 150 Croatian priests and that it was accepted wholeheartedly and without any reservations by the part of the Croatian nation, which was able to express their opinion, the po-

itical emigration, shows that Croats never accepted the Yugoslav state and the Communist ideology.

tion. Beside the description of the trial and a number of valuable data about his sentence serving, the editor



Mediaeval Bihać

Dr. Franić included in the text some parts of the Memorandum, manifestos and conclusions if the Bishop Conference during and after the war, but also presented some police materials. The Yugoslav political police saw in this document a fierce attack against the reputation and wholeness of Yugoslavia, and attempted to neutralise the signatories, and arrest and trial their collaborators and like-minded persons in the homeland.

* * *

Tomislav Jonjić, the editor-in-chief, gives a review of a book written by **Father Baldo Mladošević**, a priest from southern Croatia and long-time political prisoner. He was arrested on three occasions, and in 1948 he was sentenced based on the accusation that he had been hiding from the Communist authorities the materials and property of a religious youth organisation. He was sentenced to three more years of imprisonment because of the statement that he had been mistreated during the investiga-

especially points out a fact from Father Baldo's young days, which illustrates the position of Croats in the Kingdom of Yugoslavia. Encouraged by the Greater Serbian regime, Serbian intellectuals were spreading the theory that Dubrovnik was in fact a Serbian city. In that context, **Ivan Gundulić**, a Croatian poet (1589-1638), was proclaimed a Serbian poet and, as they added, he had confirmed his Serb origin by selecting Trebinje, a predominantly Orthodox town, for his burial. On the eve of the Second World War, Croatian associations in Dubrovnik started digging the floor of the mediaeval Franciscan Church in Dubrovnik in search for Gundulić's grave. When the grave was finally found, celebrations started in Dubrovnik; the city was adorned with Croatian flags. The need to prove in that way the nationality of the poet who had died long ago, as well as the manner in which the evidence found was celebrated, clearly shows what the national relations and the social situation in the Kingdom of Yugoslavia were like.

IN DIESEM HEFT

Großserbische Tschetniks und jugoslawische kommunistische Partisanen brachten während des Zweiten Weltkrieges und unmittelbar danach mehr als sechshundert katholische Priester, Ordensbrüder und Ordenschwestern um, sowie eine grössere Anzahl islamischer Glaubensdiener, evangelische Priester und Priester der Kroatischen Orthodoxenkirche, die 1942 gegründet wurde. Mehrere Hundert von Priestern und Ordensbrüdern wurden nach dem Kriege zu hohen Freiheitsstrafen verurteilt, während eine Großzahl zur Emigration gezwungen wurde. Die Kirchen bzw. Glaubengemeinschaften teilten auf diese Weise das gleiche Schicksal wie das kroatische Volk. Darüber spricht das Memorandum kroatischer Priester, das 1954 von kroatischen katholischen Priestern in der Emigration, dem damaligen Präsidenten der Vereinigten Staaten von Amerika, **Dwight Eisenhower**, überreicht wurde.

Zur Erinnerung an dieses wichtige, jedoch wenig bekannte Ereignisse, bereitet **Dr. Augustin Franić** in diesem Heft den vollständigen Text des Memorandums vor. Es stellt eine Kurzfassung der nationalen Geschichte dar und zugleich eine Aufrufung an den demokratischen Westen, die Unterstützung an den kommunistischen Diktator Josip Broz Tito und den mit Gewalt geschaffenen jugoslawischen Staat zu beenden. Wie so viele Male zuvor, vergaß der Westen seiner Interessen wegen völlig das proklamierte Recht der Völker auf Selbstständigkeit und ignorierte das Fehlen an Demokratie und Menschenrechte in Jugoslawien. Kroaten, Mazedonier, Albaner und andere wurden zum Opfer der traurigen Tatsache, dass das kommunistische Jugoslawien strategischer Verbündeter des sogenannten demokratischen Westens wurde.

Das Memorandum kroatischer Priester änderte daran nichts. Unabhängig davon stellt es ein wertvolles Dokument dar, wonach das kroatische Volk nach Freiheit und staatlicher Unabhängigkeit verlangte. Der Umstand, dass das Memorandum mehr als 150

kroatische Priester unterschrieben haben und dass es mit Begeisterung und ohne jegliche Vorbehalte von dem Teil des kroatischen Volkes, das sich überhaupt entscheiden konnte und das war

noch drei Jahre Haft, weil er dem Gericht erklärte, dass er während der Untersuchung mißhandelt worden ist. Ausser der Beschreibung des Prozesses und einer Reihe von wertvollen



Zagreb Ende des XVII. Jh.

die politische Emigration, angenommen wurde, zeigt, dass die Kroaten den jugoslawischen Staat und die kommunistische Ideologie nie angenommen hatten.

Dr. Franić integriert in seinem Text auch verbündende Teile des Memorandums, Erklärungen und Beschlüsse der Bischofskonferenzen während des Krieges und danach sowohl auch polizeiliche Unterlagen. Die jugoslawische politische Führung bezeichnete das Erscheinen dieses Memorandums als einen starken Schlag auf das Ansehen und die Einheit Jugoslawiens und nahm Schritte vor die Unterzeichner zu neutralisieren, deren Mitarbeiter und Gleichgesinnte in Kroatien zu verhaften und zu verurteilen.

* * *

Chefredakteur **Tomislav Jonjić** veröffentlicht eine Anschaufung des Buches von **don Baldo Mladošević**, einem Priester aus Südkroatien und langjährigem politischen Häftling. Er wurde drei Mal verhaftet und 1948 unter der Anklage, dass er Unterlagen und Eigentum einer katholischer Jugendorganisation versteckt hätte, auch verurteilt. Zusätzlich bekam er

Angaben über Haftbedingungen, weist der Rezensent auf eine Angabe aus don Baldo's Jugend hin, die die Lage der Kroaten im Königreich Jugoslawien illustriert. Unterstützt vom großserbischen Regime, brachten serbische Intellektuelle die These Dubrovnik waere serbisch. In diesem Zusammenhang haben sie den kroatischen Dichter Ivan Gundulić (1589 – 1638) als serbisch erklärt, dazugehend, dass er sein Serbentum durch Bestimmung seiner Bestattung, in einem orthodoxem Städtchen Trebinje, bestätigt hätte. Vor dem Zweiten Weltkrieg nahmen kroatische Vereine Dubrovniks in der wertvollen Franziskanerkirche in Dubrovnik Ausgrabungen vor, auf der Suche nach Gundulićs Grab. Als sie es tatsächlich fanden, brach in Dubrovnik eine große Feier aus und die Stadt wurde mit kroatischen Fahnen beschmückt. Die Not, dass die Zugehörigkeit eines längst verstorbenen Dichters auf diese Art bewiesen werden musste und auch die Art des Feierns, sprechen deutig von nationalen Beziehungen und gesellschaftlichen Verhältnissen im Königreich Jugoslawien.

11. studenoga 1943.

Br. 119/43.

Ministarstvo unutarnjih poslova
na ruke nadstojnika ureda ministra g. dr. Mazzure,

Za greb.

U pravoju vam dostavijam molbe Mandolfo Ilke žene Davida iz Splita kao i molbu tt. Export, trgovackog društva u Splitu za priznajne arijske prava Davidu Mandolfu, odvjetniku iz Splita kao i Viktoru Raiću, ženi Zdenki i sinu Osvinu.

Odvjetnik David Mandolfo star je 81 godinu i pozat kao stari pripadnik Stranke prava. Uviek je do svojih starih godina očeo na liniji radikalnog hrvatsva.

Takodjer Viktor i Osvin Raić, kao i supruga Viktora Raića Zdenka uviek se izticali kao radikalni Hrvati te su u svakoj prilici pomogli hrvatsku narodnu borbu.

Molim u sedni Naslov, da za spomenute poduzme sve moguće kako bi se putili na slobodu. Nalaze se na prisilnom rádu u Metkoviću pod nadzorom njemačke vojske.

Za Pooslannika i Dom spremnik

Ministar:

/Dr. Edo Bulat/

2 priroga

15. studenoga 1943.

184/43.

Gospodin
Prof. Aleksandar Seitz,
državni tajnik,

Zareba

Niže navedene osobe naizvezdje su uhvaćeni po Niemcima,
sama u Zagrebu, a prijeti opasnost da ih se odpremi na rad u Njemačku. To su: ŽIVAN BEGIĆ, teolog, URŠIĆ Jerko, BEGIĆ Ivan,
BILANKO Stjepan, REMETIN Miro, ĆERIN Josip, BEGIĆ Viktor, BEGIĆ
Ivan, KUŠUBROVIĆ Dinko i KALEBIĆ Lucije.

Kršćani boljećima, koje imaju iz Glavnog Ustaškog Sta-
na oni su svi redom nacionalnog hrvatski predstavljeni i prema
tome bi morali biti pušteni na slobodu. Trebalo bi u svakom slu-
čaju spriječiti odlazak za Njemačku na rad.

Za Poglavnika i Dom spremni!

Ministar:
/Dr Edo Bulat/



NEZAVISNA
MINISTARSKA
RADNJA HRVATSKE
SODIENE KRAIEVE

Primjer

194

Racno	zvijest
jedinicu	zvijest